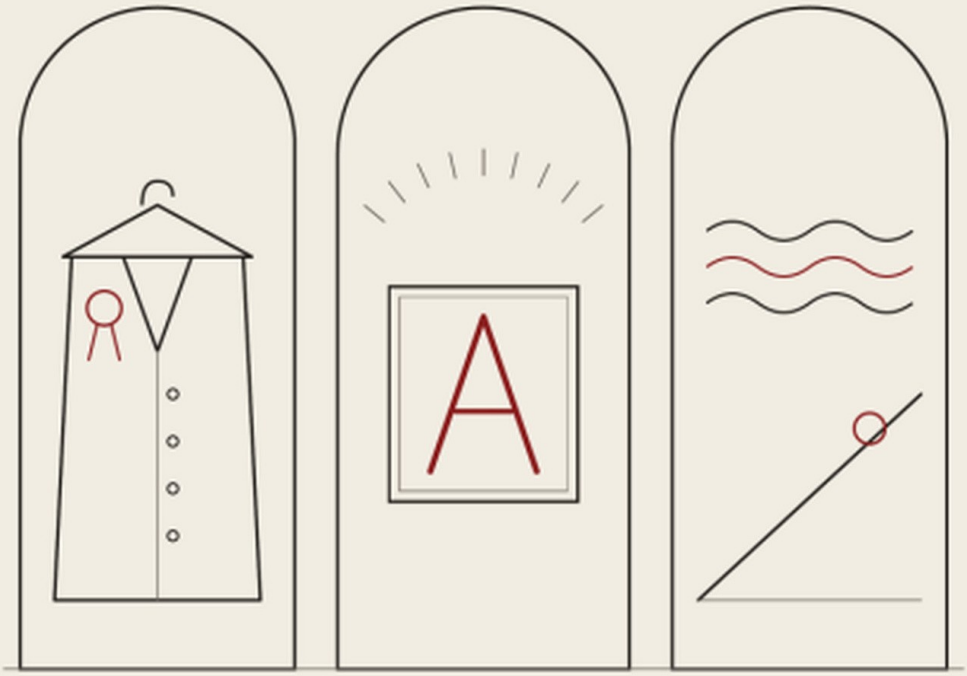
PAUL CORNEL CHITIC

Teatru

Restaurarea hainelor Sfântului Augustin · Bunicul și Artre
cu litere de platină · Panta Rei

Ediție critică adnotată

Paul Cornel Chitic

Teatru

Editura Cartea Românească, București, 1970

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Nota ediției

Textul urmează singura ediție a volumului: Paul Cornel Chitic, «Teatru», Editura Cartea Românească, București, 1970 (coperta: Mihai Grosu; dat la cules 10.10.1970, bun de tipar 28.11.1970; tipărit la Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918”, București, comanda nr. 676). Volumul cuprinde trei piese: «Restaurarea hainelor Sfântului Augustin», piesă într-un act (datată de autor martie 1966); «Bunicul și Artre cu litere de platină», farsă tragică în două părți (decembrie 1966 – ianuarie 1967); «Panta Rei», pantomimă.

Autorul

Paul Cornel Chitic (n. 17 martie 1944, București – m. 8 iulie 2007) a fost dramaturg, critic de teatru și critic de artă, membru al Uniunii Scriitorilor și al Uniunii Artiștilor Plastici, laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor (1966). Între cărțile lui: «Teatru» (Cartea Românească, 1970), «Teatrul obiectelor» (Junimea, 1982), «Mârâiala» (Cartea Românească, 1982); a scris în «Amfiteatru», «Teatrul», «Revista muzeelor și monumentelor», «Oglinda literară». Datele sunt cele din articolul Wikipedia despre autor (consultat la 11 noiembrie 2026).

Exemplarul transcris

Transcrierea s-a făcut vizual, pagină cu pagină, după scanul unui exemplar al ediției din 1970, fără OCR. Exemplarul poartă pe foaia de titlu însemnarea autografă a autorului «Ex nostris libris», cu semnătura și data «22 ianuarie 1971 — București» (reprodusă aici ca planșă), iar pe foaia de gardă semnătura lui. Cuprinsul ediției din 1970 («Sumar», p. 67) nu se reproduce: ediția de față are cuprinsul ei.

Marcajul paginilor

Marcajul [n (orig)] dă pagina din ediția de față și, între paranteze, pagina din ediția din 1970.

Transcrierea și ortografia

Ortografia s-a adus la norma din 1993 («sunt», «â» în interiorul cuvântului, «Sfântului»), cu semnele de punctuație lipite de cuvânt; formele populare, jocurile de cuvinte și cuvintele inventate ale autorului («încurcubienate», «Artre», «Bartre», «Lartre») au rămas neatinse. Replicile se dau cu numele personajului (în carte: majuscule mici), versurile rând sub rând, didascaliile cursiv.

Greșelile de tipar

Greșelile evidente de tipar ale ediției din 1970 au fost îndreptate în text; se dau aici toate, ca să poată fi controlate: p. 13: «cineva.. prin» → «cineva... prin»; p. 13: «BATRÎNUL» → «Bătrânul»; p. 15: «Pentru că.. voia să plece..» → «Pentru că... voia să plece...»; p. 17: «e mai bine.. e cu mult» → «e mai bine... e cu mult»; p. 17: «Dar. Mamă, ia mâna» → «Dar, mamă, ia mâna»; p. 22: «Sora soției;» → «Sora soției:»; p. 24: «mama:» → «Mama:»; p. 35: «Să zbrobim» → «Să zdrobim»; p. 37: «dinfamilia» → «din familia»; p. 39: «apotează» → «apoteoză»; p. 40: «micarele» → «mioarele»; p. 41: «Celălalt locar» → «Celălalt locatar»; p. 42: «cunoasc» → «cunosc»; p. 44: «cf! cf!» → «of! of!»; p. 45: «Oh,!» → «Oh!»; p. 45: «Gombo-Oaspete II.)» → «Gombo-Oaspete II.)»;

p. 52: «acestora..» → «acestora...»; p. 54: «noastre. .» → «noastre...»; p. 54: «sufletul lui..» → «sufletul lui...»; p. 54: «intețească» → «întețească»; p. 55: «înalt..» → «înalt...»; p. 63: «îl așază „capră”» → «îl așază „capră”.»; p. 65: «se oprește,)» → «se oprește.)». Grafiile voite ale autorului și formele vremii au rămas neatinse; unde o formă e îndoielnică, ea a rămas în text și a primit notă.

Notele

Ediția din 1970 nu are note. Toate notele sunt ale ediției de față: cuvintele rare, regionale și inventate (după dicționarele de pe dexonline.ro), expresiile, aluziile și parodiile (Sfântul Augustin, Heraclit și «panta rhei», Sartre în jocul de nume «Artre», retorica oficială a vremii), formulele religioase, bocetul. Legăturile cu Sartre, Beckett sau Camus sunt date ca lecturi posibile, nu ca influențe dovedite.

Glosarul

La sfârșit, un glosar al termenilor de teatru, al ritualului funerar și al formulelor religioase, al cuvintelor rare și inventate și al personajelor, cu articole dezvoltate pentru farsa tragică, pantomimă, bocete, Panta Rei, Sfântul Augustin, Artre și «casa eroului».

Legăturile

Textele clasice în acces liber (Augustin, «Confesiuni»; Platon, «Cratylos»; Simplicius; Horațiu, «Satire») au legătură către originalul latin sau grec și, în Word și PDF, un cod QR; trimiterile biblice duc la bibliaortodoxa.ro.

Coperta

Coperta ediției de față e un desen propriu, geometric: un triptic de trei arcade, câte una pentru fiecare piesă — haina pe umeraș, cu cocarda; litera A în chenar, cu raze; planul înclinat al pantomimei și undele. Coperta ediției din 1970 (de Mihai Grosu) se reproduce ca planșă.

Ce a rămas de verificat

Câteva lecturi probabile, îndreptate în text și trecute mai sus («micarele» → «mioarele», p. 40; «Dar. Mamă» → «Dar, mamă», p. 17); două posibile greșeli neîndreptate («Pa naiba», p. 42; «nu-mi vine că cred», p. 54); originea numelui «Gombo».

CUPRINS

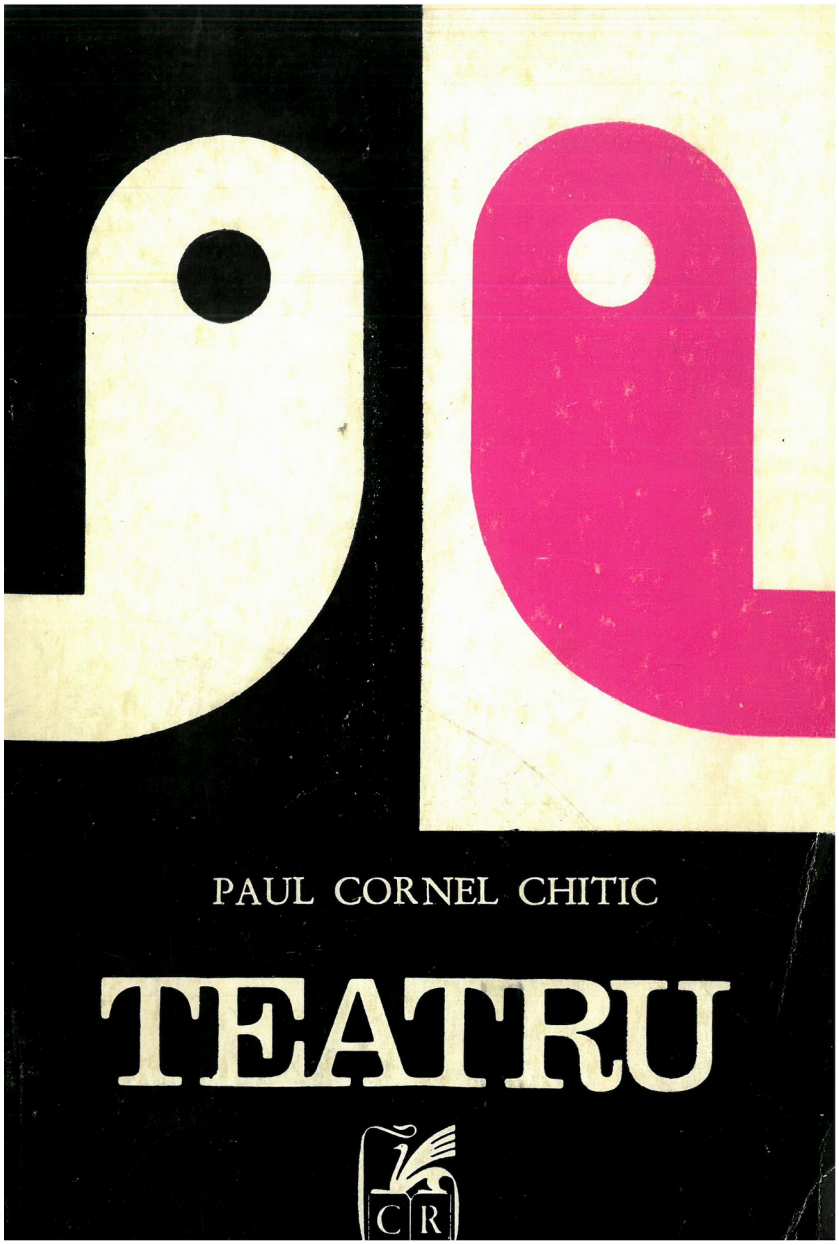
Foaia de titlu.....7

Restaurarea hainelor Sfântului Augustin.....8

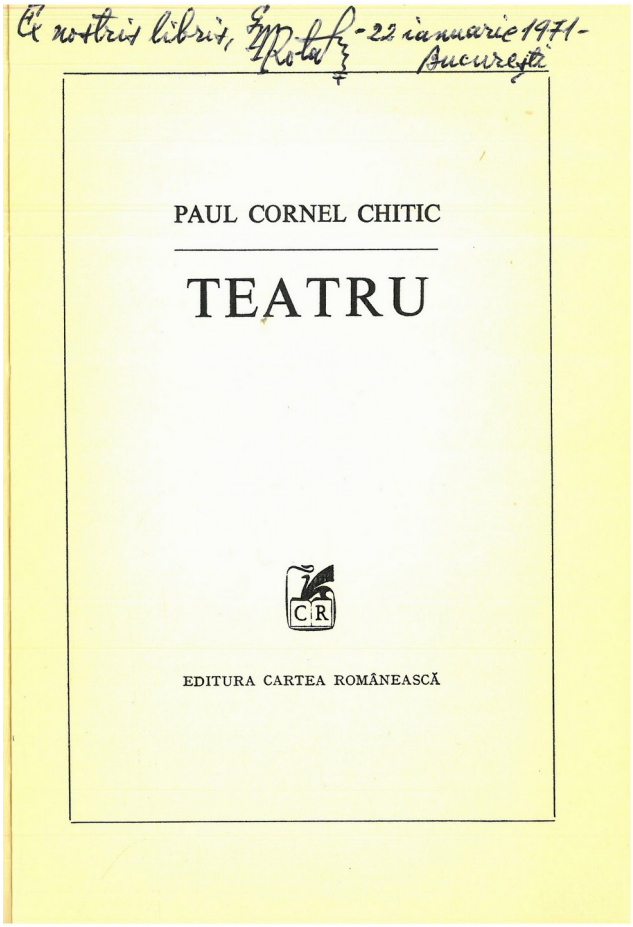
Bunicul și Artre cu litere de platină.....26

Panta Rei.....52

Glosar de termeni.....61

PAUL CORNEL CHITIC
TEATRU
C R

Foaia de titlu

Foaia de titlu a exemplarului transcris, cu însemnarea autografă a autorului: «Ex nostris libris[1]», semnătura, «22 ianuarie 1971 — București»

1 „Din cărțile noastre” (lat.) — formulă de proprietate a bibliotecii, variantă la plural a obișnuitului *ex libris* („din cărțile lui…”); autorul o scrie de mână pe exemplarul propriu, alături de semnătură și dată.

[2 (5)]

Restaurarea hainelor Sfântului Augustin[23]

Piesă într-un act

[3 (6)]

Personajele

Soția
Sora soției
Mama
Un bătrân amabil[4]
Străinul

[4 (7)]

Decor: o cameră, cândva dormitorul unui bărbat, îndoliată, în care se află un catafalc[5] fără sicriu, jerbe[6] de flori, coroane[7], buchete. Pe perete, deasupra catafalcului, o fotografie de 90/120 cm.

Camera e plină de vestimentație bărbătească, demodată, cât și de obiecte aflate, de obicei, în preajma bărbatului.

În cameră se află o masă pe care s-a cinat, plină de veselă murdară, firimituri.

Soția: După masă mai plângem puțin...

Sora soției: Da, dar încă nu e ora patru.

---

2 sursa: **Sfântul Augustin** (Aurelius Augustinus, 354–430) — episcop de Hippo, în Africa romană, Părinte al Bisericii, autorul ***Confesiunilor*** (*Confessiones*, cca 397–400) și al *Cetății lui Dumnezeu* (*De civitate Dei*). Numele lui nu mai apare în piesă; titlul rămâne o cheie lăsată deschisă de autor. „Restaurarea hainelor” trimite, probabil, la cultul obiectelor rămase de la „erou” (mantaua, geamantanul, perna, termosul păstrate ca niște moaște), iar figura lui Augustin — al cărui nume e legat de mărturisire și de meditația asupra memoriei (cartea a X-a a *Confesiunilor* e o lungă cercetare a memoriei, „câmpiile și largile palate ale memoriei”, *campos et lata praetoria memoriae*) — pare să se potrivească unei piese despre amintirea fabricată și despre Bătrânul care „umblă cu memoria după el”. Legătura nu e explicată nicăieri în text și rămâne o ipoteză de lectură. [Sfântul Augustin — Confessiones, cartea a X-a (cca 397–400), textul latin, The Latin Library, la]

3 Sfântului Augustin — Aurelius Augustinus, Sfântul (în calendarul ortodox român: Fericitul) Augustin (13 noiembrie 354 – 28 august 430), născut la Tagaste, în Africa romană, a fost episcop de Hippo și e unul dintre cei mai mari Părinți ai Bisericii… (vezi pagina 71)

4 bătrân amabil — „Un bătrân amabil” (p. (vezi pagina 62)

5 catafalc — Estradă sau postament, de obicei îmbrăcat în negru, pe care se așază sicriul în timpul ceremoniei funebre (din it. (vezi pagina 64)

6 coroane — Coroane funerare: cercuri împletite din flori, frunze sau cetină, cu panglici, depuse la catafalc și la mormânt (p. (vezi pagina 64)

7 jerbe — Jerbă (din fr. (vezi pagina 67)

Soția: Până atunci trebuie să dereticăm prin cameră. Sunt lucruri care impresionează și alină suferințele celor dragi!

Sora soției: Mama lui e distrusă, sărăcuța de ea. A albit de tot!

Soția: Nu-mi place!

Sora soției: Ce anume?

Soția: Nu-mi place ceea ce face. Nu!

Sora soției: Oricum, e fiul ei... nu...?

Soția: Nu e fiul ei. E fiul tuturor, e un erou!

Sora soției: Da. La masă trebuia să fi plâns mai mult.

Soția: M-am recules timp îndelungat.

Sora soției: Trebuia să-l fi plâns mai mult. Ai observat câți se uitau foarte atent la tine?

[5 (8)]

Soția: Sunt o adevărată soție de erou. Înfrunt durerea cu fruntea sus și acoperită de văl cernit[89]... Mi-s ochii tulburați și vlăguiți de vedere. Dar sunt ochii celei care, în tăcere și-n durere, nu poate uita fapta măreață a soțului ei. Nu o pot uita... Soțul meu!... Bunul meu soț... Eroul meu... Iubitul meu erou! Nu te voi uita... vei fi mândria familiei noastre. Dar mama lui nu e demnă, plânge mereu. Lacrimile sunt, de cele mai multe ori, în cazul acesta, dovada slăbiciunii. Ea-l plânge doar pe fiul ei. Dar nu vrea să înțeleagă că de acum fiul ei nu mai este... ce a fost. E cu totul altceva.

Sora soției: Așa e. E cu totul altceva. Unde pun gunoaiele astea?

Soția: Le duci dincolo. *(Sora Soției iese prin una din intrările aflate în părțile catafalcului.)* Adu și lampa de benzină. Pentru flacăra eroului[10] nostru... *(Sora revine.)*

Sora soției: Minunat erou!

Soția: Într-adevăr, minunat! Adu și jerba de flori de câmp.

Sora soției: Și dacă n-a murit pe câmp?

Soția: N-are nici o importanță locul unde a murit. Aici e un fragment din câmpul eroilor[1112]. Din marele câmp al eroilor. *(Pauză.)*

Sora soției: Stau puțin pe scaun.

Soția: Bine! Trage scaunul lângă fereastră și privește afară.

Sora soției: Eu zic să nu stau acolo.

Soția: Dar unde?

---

8 *Cernit* — înnegrit, de doliu (de la *cerni*, „a vopsi în negru”, din sl.); vălul negru pe care văduva îl poartă pe cap, semnul ostentativ al doliului. (vezi pagina 72)

9 văl cernit — Vălul negru de doliu, purtat de văduvă pe cap; cernit = înnegrit, îndoliat (de la a cerni). (vezi pagina 72)

10 flacăra eroului — „Pentru flacăra eroului nostru” (p. (vezi pagina 66)

11 sursa: Ecou ironic al formulelor comemorative de tipul „căzut pe câmpul de onoare”, „câmpul eroilor”: o jerbă de flori de câmp ține loc de câmp de luptă. Pe aceeași pagină, „Casa aceasta nu mai e casă. E un templu” transformă locuința în casă memorială și în loc de cult.

12 câmpul eroilor — Ecou al formulelor comemorative „căzut pe câmpul de onoare”, „câmpul de luptă”: Soția numește o jerbă de flori de câmp „un fragment din câmpul eroilor. (vezi pagina 63)

Sora soției: În colțul celălalt al ferestrei. Să mă uit și la poartă, să văd dacă vine cineva.

Soția: În fiecare zi vine cineva să ne admire eroul.

Sora soției: Va veni și astăzi. Te asigur.

Soția: Trebuie să vină. Am schimbat și coroanele.

Sora soției: Trebuia să trag covorul mai spre ușă. Să nu se murdărească parchetul.

Soția: Lasă-l așa! Casa aceasta nu mai e casă. E un templu[13]. Aici, cine vine se purifică. Intră temător și cucernic. Au venit mulți. Să vadă toți că eroul e veșnic și ne copleșește pe toți.

Sora soției: Schimbă-ți vălul. Pune-l pe cel mare. Vine mama lui.

Soția: Ajută-mă să-mi petrec cocarda[14] asta[15].

Sora soției: Hmmm!

[6 (9)]

Soția: Ce este?

Sora soției: Nu știu, nu știu!

Soția: Ți-e rău?

Sora soției: Nu. Priveam pe fereastră. De aici nu se vede decât zidul blocului din față și portița... Ahm!

Soția: Tot zidul acoperă geamul. Așa e!

Sora soției: Draga mea, presimt!

Soția: Presimți?

Sora soției: Da, cineva dă târcoale casei...

Soția: Vrea să intre? Îl vezi?

Sora soției: O să intre... Presimt... Da. Ohmmmm!

Soția: Portița e închisă. Presimți?

Sora soției: Da...

Soția: Să intre în casă!

Sora soției: O să intre. *(Intră Mama.)* Mamă, cum te simți? *(Mama se așază, în picioare, lângă catafalc.)*

Mama: Cum e vremea afară?

Soția: Ca de obicei.

Mama: Vezi că e îndoit colțul covorului. Îndreaptă-l.

Sora soției: Așa a stat mereu. Nu intră sub dulap.

---

13 casa eroului — „Casa eroului” e formula în jurul căreia se construiește prima piesă (p. (vezi pagina 63)

14 *Cocardă* (din fr. *cocarde*) — insignă rotundă, din panglică încrețită, prinsă pe piept sau pe pălărie; aici, cocardă de doliu, purtată ca un însemn oficial al calității de „soție de erou”.

15 cocarda — Cocardă (din fr. (vezi pagina 64)

Mama: Da, așa e. (Mama începe să plângă gemut[1617]. Plâng și celelalte femei în tăcere, printre suspine.)

Unde te-ai dus, fiul meu?[18]
Cui ne lași, fiule draaag?
De ce ai plecat de-acasă, fiul meeeu?!
Cum te așteaptă soțioara ta iubitääă!
De ce te-ai dus să mooori?!
Eu te-am crescut și te-am legănat,
Și alții cu flori te-au mângâiat,
Și ochii mei n-au să te mai vadă,
Și sufletul de dor o să-mi ardă,
Oooo, mmmm! fiul meu!
Mmmmm, fiul meu iubit!...

(Continuă să bocească în surdină[1920].)

Soția: Mă leg prin jurământ să-ți păstrez veșnică amintire. În fiecare zi voi pomeni[21] numele tău, și-l voi rosti resemnată și supusă, bucuroasă de a pomeni un erou, carele[22] ești tu[23]. Și nu voi purta rochii albe, și nu mă voi farda. Și voi sărbători, pătrunsă de respect și demnitate, ziua în care tu te-ai logodit cu veșnicia. Și numele

[7 (10)]

tău îl voi lega de al meu și numele noastre vor însemna eroism. Și lumea mă va privi cu tot respectul cuvenit, mie, care sunt parte a eroismului tău. Și nu mă voi uita în jur, decât pentru a-i mustra pe cei care sunt gata să te uite. Și n-are să te uite nimeni cât vom trăi noi, și nimeni nu ne va uita niciodată. *(Mama geme iar și iar plânge. Femeile o iau și o scot pe aceeași ușă pe care a fost scos gunoiul.)*

(Scena rămâne goală. Un bătrânel cu părul albit și în haine negre deschide ușa, se uită în jur și, la fel de neauzit, o închide la loc.)

Sora soției: Am mai plâns puțin.

Soția: Ne face bine.

---

16 *Gemut* — formă adverbială rară, cu gemete, gemând (de la *a geme*); notează felul plânsului ritual, înăbușit, pe o singură notă.

17 gemut — În dicționare gemut e substantiv (sinonim cu geamăt) sau participiul lui a geme; autorul îl folosește ca adverb, „începe să plângă gemut” (p. (vezi pagina 66)

18 vers. **Bocetul Mamei** (compus de autor) — imitație a **bocetului** popular românesc: întrebările adresate mortului („Unde te-ai dus...?”, „Cui ne lași...?”, „De ce ai plecat de-acasă...?”), lungirea vocalelor finale (*draaag*, *meeeu*, *mooori*) care notează tânguirea cântată, apoi patru versuri rimate două câte două (*legănat – mângâiat*, *vadă – ardă*) și refrenul gemut („Oooo, mmmm! fiul meu!”). Bocetul e „după program”: se reia, cu adaosuri, pe p. 21, la ora fixă a pomenirii („e ora patru”).

19 *În surdină* (din it. *sordina*, „surdină”, dispozitiv care înăbușă sunetul unui instrument) — încet, cu sunet înăbușit, pe fundal; *a boci* — a jeli un mort cu bocete (vezi glosarul).

20 în surdină — Încet, cu sunet înăbușit, pe fundal (de la surdină, dispozitivul care înăbușă sunetul unui instrument, it. (vezi pagina 67)

21 *Carele* — formă veche, articulată, a pronumelui relativ *care*, păstrată în limba cărților bisericești; Soția o folosește ca să-și ridice jurământul la solemnitatea unei rugăciuni.

22 carele — Formă veche, articulată, a pronumelui relativ care, păstrată în limba cărților bisericești (de pildă în rugăciunea „Tatăl nostru, Carele ești în ceruri”). (vezi pagina 63)

23 pomeni — A pomeni — a aminti, a rosti numele cuiva; în limbajul bisericesc, a ruga pentru sufletul unui mort, rostindu-i numele la slujbă (de aici pomană, pomelnic). (vezi pagina 70)

Sora soției: Asta e, ne face bine. De un an și ceva, în fiecare zi...

Soția: Se vor împlini în curând doi ani. *(Pauză.)*

Sora soției: Trebuie să vină neapărat azi...

Soția: Tu nu te înșeli niciodată.

Sora soției: Ții minte, așa a fost și cu anunțul dispariției lui.

Soția: Țin minte.

Sora soției: Sigur că ții minte... Dar îți amintești cum te-am strigat în dimineața aceea?

Soția: Îmi amintesc. „Putrezito[24]![25]” parcă mi-ai zis.

Sora soției: Nu! Te-am strigat: „Cap de mooort!! Cap de mooort!! Te-ai trezit, cap de mort?” Ții minte că ți-am spus că portretul lui are prea lată rama neagră?...

Soția: Da. Și am auzit apoi de eroismul său.

Sora soției: Cred că l-a aplaudat toată lumea când a murit! Și acum presimt iar. Ahmmmm! Ah, ohmmmm!

(Intră, felin[2627], bătrânelul și se postează lângă catafalc, îl privește, privește o fotografie.)

Bătrânul amabil: Cred că a fost un erou mare... *(Femeile nu se mișcă.)* Bună ziua! Cred că a fost un erou mare. Și eu puneam în vitrina atelierului fotografii cât mai mari, ale persoanelor de vază.

Soția: Trebuia să suni, domnule!

Bătrânul amabil: Am sunat, doamnă.

Sora soției: Trebuia să suni mai mult!

Bătrânul amabil: Am sunat, doamnă.

Soția: Nu te-am auzit. N-am auzit nici un sunet.

[8 (11)]

Bătrânul amabil: Dar eu am sunat. Și încă foarte mult.

Soția: Nu se poate, am fi auzit soneria! Poate că ne deranjezi.

Bătrânul amabil: Doamnă, eu am sunat. Doamnă, eu am sunat. Și am sunat foarte mult. Chiar insistent. Mai mult chiar decât e permis.

Soția: E închis muzeul, domnule![28]

Bătrânul amabil: Permiteți-mi să-l văd. E foarte plăcut aici! Eu de mult timp vizitez case ale eroilor. Știți, sunt foarte multe lucruri triste în lume, de aceea...

Soția: Așa e.

Bătrânul amabil: Eu am sunat, dar probabil că nu a fost auzită soneria.

---

24 Vocativ batjocoritor de la *putrezită* — „tu, cea putrezită”; formă de insultă (sau de alint grosolan) între surori, pe care Soția o confundă cu „Cap de mort!”. (vezi pagina 70)

25 Putrezito — Vocativ batjocoritor de la putrezit, „tu, cea putrezită” (p. (vezi pagina 70)

26 *Felin* (adv.; din lat. *felinus*, „de pisică”) — cu mers de pisică: tiptil, neauzit, mlădios.

27 felin — Adverb (din lat. (vezi pagina 66)

28 sursa: Casa eroului e tratată ca un **muzeu memorial**, cu program de vizitare; satira vizează cultul oficial al „eroului” și al „casei memoriale”, cu ritualul lui de plâns „după program” (p. 25). Vezi glosarul, *casa eroului*.

Sora soției: Am fi auzit soneria, domnule!

Bătrânul amabil: Tocmai spuneam că trebuie să fi fost un erou mare. Priviți dimensiunile fotografiei: 90 pe 120 cm.

Soția: Da, e un mare erou!

Bătrânul amabil: Un foarte mare erou!

Sora soției: Sunt puține case ale eroilor.

Bătrânul amabil: Eu am întâlnit destul de multe.

Soția: Sunt totuși puține. Oricum, casele eroilor nu se întâlnesc pe toate drumurile.

Bătrânul amabil: Cam fiecare localitate are câte una. Sau chiar mai multe...

Soția: Eu vă spuneam că sunt puține case ale eroului!

Sora soției: Adică, în sensul bun al cuvântului, sunt puține.

Bătrânul amabil: Aici, din gară am fost anunțat că sunt două. Și m-am bucurat foarte mult. Sunt foarte multe locuri triste în lume și eu le ocolesc. Caut lucruri plăcute. M-am bucurat foarte mult când am aflat că aici sunt două.

Soția: Într-adevăr, casele eroului îți prilejuiesc o lungă meditație și odihnă sufletească.

Sora soției: Sunt atât de rari eroii adevărați!

Bătrânul amabil: Da, doamnă. Dar sunt destui...

Soția: Sora mea vorbea de eroi adevărați!

Bătrânul amabil: Aa! Atunci, da, așa este. După un act de eroism, te poți bucura de stimă și căldură din partea concetățenilor.

[9 (12)]

Soția: Eroismul cere sacrificii mari. De aceea sunt atât de puțini eroii mari.

Bătrânul amabil: Aici mai există o casă a eroului, nu?

Soția: Da.

Bătrânul amabil: Tocmai de aceea spuneam că te poți bucura după aceea de cinste și căldură sufletească...

Sora soției: Domnule, eroii își dau viața prin fapta lor!

Bătrânul amabil: Dar s-a întors unul în oraș. Acum câțiva ani în urmă. Probabil că celălalt, nu?

Soția: Da. Dar e la spitalul de nebuni[29]. A albit când și-a văzut sicriul și fotografia îndoliată.

Sora soției: Se întorsese ciung[30] de o mână.

Bătrânul amabil: Nu era ciung. Avea o cicatrice mare de la cot până la palmă.

Soția: Adică era ciung.

Bătrânul amabil: Da, se poate spune și așa.

Sora soției: Oricum, nu era întreg.

---

29 spitalul de nebuni — Locul unde a ajuns eroul celeilalte case, care s-a întors: „A albit când și-a văzut sicriul și fotografia îndoliată” (p. (vezi pagina 71)

30 ciung — Ciung — fără o mână sau fără un braț (sau cu ele schilodite). (vezi pagina 64)

Bătrânul amabil: Da, era oarecum palid. Atât.

Soția: Aparențele înșală. Nervii...

Bătrânul amabil: Da. Nervii...

Soția: Cred că era zdruncinat nervos. După atâta încordare... Cine rezistă?... Nimeni... nimeni nu se mai întoarce... sau nu se mai întoarce sănătos...

Bătrânul amabil: Ar fi avut nevoie de liniște...

Sora soției: Cine știe...

Bătrânul amabil: Familia... Familia... nu mai credea... dar s-a întors... nebun, nimic de zis, dar s-a întors.

Sora soției: Mai bine nu se mai întorcea.

Soția: N-ar fi trebuit să se întoarcă!

Sora soției: După câte a văzut...

Soția: Da, chiar așa. Doar prin minune să mai rezişti. Dar altminteri...

Bătrânul amabil: Da, doamnă.

Sora soției: Orașul îi cinstește. Au acoperit cerul de glorie. Adevărați eroi.

Bătrânul amabil: Dar au murit.

Soția: Eroii rămân nemuritori. Nici un erou nu rămâne în memorie pentru că mai trăiește după primejdie, ci pentru fapta sa eroică... Și orice faptă eroică cere jertfa vieții. Ce să-i faci!

[10 (13)]

Bătrânul amabil: E adevărat, doamnă, după fapta eroică degeaba mai trăiește. Nu-l ia nimeni în seamă...

Sora soției: Am un fel de presimțire neagră.

Bătrânul amabil: Da? De ce o ai? De ce o ai?

Sora soției: Nu știu. Strâng mereu din măsele și mă încrunt.

Bătrânul amabil: Da. E adevărat. Cine știe ce se mai poate întâmpla.

Sora soției: Mmm. Da.

Soția: Să punem apă la încălzit mai spre seară. Să fie pregătită.

Bătrânul amabil: De ce, doamnă?

Soția: Soră-mea are presimțiri.

Sora soției: Mm. Da, mmmm, aaaaa. Da.

Bătrânul amabil: Adică ce se poate întâmpla, doamnă?

Soția: Nu știu! Sora mea presimte!

Bătrânul amabil: Ce presimte?

Soția: Presimte! Atât! Totdeauna se adeveresc presimțirile ei.

Bătrânul amabil: Poate muri cineva cu adevărat?

Soția: Cu adevărat? Adică?

Bătrânul amabil: Da... vreau să spun... știți... afară de eroi... poate muri cineva... prin apropiere?

Sora soției: Presimt în continuare.

Bătrânul amabil: E emoționant.

Sora soției: Da. Fiecare lucru își are rostul lui.

Bătrânul amabil: Și eroii...

Soția: Eroii sunt fiindcă avem nevoie de ei. Viața e lipsită de sens fără eroi. Pe cine să urmăm? Pentru cine să trăim, dacă nu pentru eroi? Viitorul meu soț va fi obligat — dacă mă voi mai recăsători — în fiecare dimineață și seară să pomenească numele soțului-erou și să-și promită cu glas tare că-i va urma pilda glorioasă și că nu-l va uita nicicând, și că memoria[31] lui va reține imaginea și fapta fostului meu soț, actual erou...

Bătrânul amabil: Da, doamnă, dar soțul dumneavoastră va fi bărbat...

Soția: Da, și?

Bătrânul amabil: Oricum, nu va suporta să trăiască astfel.

Soția: Altminteri, nu are ce căuta aici.

Bătrânul amabil: Bineînțeles, bineînțeles.

[11 (14)]

Sora soției: Sunteți de mult în oraș?

Bătrânul amabil: O, nu!... În trecere... Plec. Plec foarte repede.

Soția: Da, e foarte plăcut să călătorești...

Bătrânul amabil: E foarte plăcut. De fapt...

Soția: Sunteți singur. E bine că vedeți lumea. E foarte frumos să călătorești.

Bătrânul amabil: Port întotdeauna un aparat de fotografiat cu mine.

Soția: Sunt multe lucruri de memorat. E adevărat. Probabil că aveți multe fotografii. E interesant.

Bătrânul amabil: Sunt multe lucruri triste.

Soția: Sunteți foarte sensibil. Surioară!

Sora soției: Da!

Soția: Schimbă, te rog, florile, adu-le pe acelea mov. A amurgit și movul e culoarea preferată pentru astfel de momente.

Sora soției: Sunt dincolo. Le-am udat. Să știi că două flori s-au și ofilit. Dar nu-ți fă griji. Privește! Au și apărut mugurași!

Soția: Ah! Uitam să aduc mantia de ploaie a soțului meu. *(Iese.)*

Sora soției: Stați mult pe aici?

Bătrânul amabil: Nu, nu, domnișoară. Plec. Plec imediat. *(Bătrânul amabil își ia pălăria. Intră Soția.)*

Sora soției: Dânsul pleacă, draga mea!

Soția: De ce atâta grabă, mai stați! Nu cred că vă deranjează mirosul florilor pe care le-a adus sora mea.

Bătrânul amabil: Ah, nu, bineînțeles. Nu vreau să vă deranjez.

Soția: Nici un deranj. Dânsul a venit aici să vadă camera eroului nostru.

Bătrânul amabil: Sunt multe lucruri triste, doamnă.

Sora soției: Chiar pentru camera aceasta crezi că a venit?

31 memoria — Tema ascunsă a primei piese: familia își face o „veșnică amintire” (p. (vezi pagina 68)

Soția: A venit să vadă lucrurile cele mai interesante de aici. Dânsul e în trecere. Bineînțeles că a venit să vadă camera aceasta, în special! Nu-i așa, domnule?

Bătrânul amabil: Da. În special, familia e foarte interesantă.

Sora soției: Câtă amabilitate din partea dânsului!

[12 (15)]

Soția: Dânsul știe să aprecieze lucrurile la justa lor valoare.

Bătrânul amabil: Am trecut prin multe orașe. Mă interesează mai mult locurile unde s-au petrecut fapte eroice. Casele eroilor. Mai ales casele eroilor.

Soția: De-asta ați venit aici, nu-i așa?

Bătrânul amabil: Pentru asta am venit și aici. De predilecție, mă plimb pe a doua stradă la dreapta, cum mergi de aici spre gară.

Sora soției: Aa! Pe strada aceea unde se află casa celuilalt erou?

Bătrânul amabil: Da. Acolo se află.

Soția: Da, casa de pe strada aceea... Dar aceasta e cea mai interesantă. Avem obiecte dintre cele mai importante ale eroului nostru. Sunt lucruri foarte interesante de văzut. De memorat.

Sora soției: Toate sunt păstrate cu multă atenție.

Bătrânul amabil: Tocmai spuneam surorii dumneavoastră că sunt foarte multe lucruri triste. Peste tot...

Sora soției: Da. Probabil. Nu vă pot contrazice. Aveți mai multă experiență, ați umblat prin mai multe locuri.

Bătrânul amabil: Da, în foarte multe locuri.

Sora soției: Cum vi se pare casa noastră?

Bătrânul amabil: De... Arată... bine... cum să vă spun eu, e plăcută...

Soția: Înțeleg. Nu găsiți cuvinte să vă exprimați. Mamă! A venit cineva să vadă casa eroului nostru. *(Intră Mama.)*

Mama: Da. Mmmmm. Ahmmmm!

Bătrânul amabil: Unde se află fiul dumneavoastră?

Mama *(cu ochii roșii, pe care și-i șterge din când în când)*: A plecat acum doi ani de aici. În ce lună, fiica-mea?

Sora soției: Cred că prin septembrie.

Soția: La 2 septembrie, exact. Spunea că pleacă pentru câteva luni de zile. Știa că acolo are de înfruntat greutăți... N-avea timp de scrisori.

Mama: Se certase rău fiică-mea cu el, înainte cu vreo două luni. Nu-și vorbeau. Eu sunt mama lui. Acum ea mi-e fiică, știți...

Soția: Mamă, acest lucru e lipsit de importanță. *(Printre suspine.)* Pentru că... voia să plece...

[13 (16)]

Mama: Ultima dată era îmbrăcat cu mantaua aceea.

Soția: Puteți să o fotografiați.

Bătrânul amabil: Da. *(Pregătește aparatul. Fotografiază în timpul replicilor.)*

Mama: Știam că acolo e foarte greu și că puțini oameni scapă cu viață.

Soția: Poate că ar fi scăpat cu viață, mamă, dar nu s-ar fi întors sănătos.

Mama: Ee! Să se fi întors cu viață, oricum ar fi fost; să se fi întors însă. S-a întors unul, sta pe strada cealaltă. A înnebunit.

Soția: V-am povestit eu în câteva cuvinte. I-am povestit, mamă, i-am povestit!

Sora soției: Oricum, nu scapă cu viață decât unul la mie.

Soția: Eroismul cere totul. Viața nu e altceva decât un preț. Un preț mic față de eternitate, la urma urmei. Strada va purta numele lui.

Mama: Știam că va înfrunta moartea și totuși l-am lăsat să plece. *(Lăcrimează.)* Parcă l-aș tot aștepta.

Soția: E un erou, mamă, și așa cum te porți, e o denigrare la adresa lui. Te rog să te potolești.

Mama: Lasă-mă! Lasă-mă! E un erou, domnule, și plânsul meu e o denigrare a eroismului său.

Bătrânul amabil: Aș vrea să știu cum arăta camera când a plecat. Aș vrea s-o fotografiez.

Soția: Da. Imediat. Surioară, adu geamantanul acela maro. Știți, seamănă leit cu celălalt, cu geamantanul cu care a plecat. *(Sora Soției iese.)*

Sora soției: Unde e? Pe dulap nu-l găsesc.

Mama: Lasă-l. Îl aduc eu. *(Iese; Sora Soției intră.)*

Sora soției: Acolo era măsuța cea mică.

Soția: Unde e perna aceea cu inițiala lui?... Știți, pe aceea îi plăcea să doarmă. *(Se aranjează camera, în partea opusă a catafalcului, ca în clipa în care plecase soțul.)*

Bătrânul amabil: Unde erați dumneavoastră, doamnă, când a plecat?

Soția: Eram aici. Stam și croșetam.

Sora soției: Ba nu! Erai afară.

Soția: Da, dar după aceea am intrat și am croșetat puțin.

Sora soției: Când naiba ai făcut așa?

[14 (17)]

Soția: Eu sunt soția eroului și eu am aici cuvântul! Mama stătea dincoace; mamă, stai puțin aici.

Mama: Am să stau mai în față, să ies mai bine. Eu sunt doar mama lui. *(Sora Soției fuge până la geam și privește în curte.)*

Sora soției: Vine un străin.

Soția: Să vină. E patru fără ceva. Poate să vină.

Sora soției: Să aprind lumina? Nu e prea întuneric pentru fotografiere?

Bătrânul amabil: Nu, puteți lăsa așa. E de ajuns.

Sora soției: Ne dați și nouă o fotografie?

Bătrânul amabil: Am foarte multe filme făcute și nedevelopate. De foarte mult timp.

Soția: Atunci de ce faceți fotografiile?

Bătrânul amabil: Am să le developez... bineînțeles, dar nu acum... mai încolo... știți, e mai bine... e cu mult mai bine așa...

Mama: Lăsați-l! Când are să facă fotografiile, are să ne trimită una. E mai bine să nu le facă, e mai bine așa... Fiul meu... eroul meu... *(Intră Străinul.)*

Străinul: Bună seara.

Soția: Să stăm mai melancolice? Mai tristă puțin, surioară.

Sora soției: Dar, mamă, ia mâna de la obraz. Și uită-te puțin către masa lui de lucru. Așa. *(Bătrânul Amabil fotografiază.)* Gata? *(Se răspândesc prin încăpere, aducând camera la înfățișarea ei dinainte.)*

Bătrânul amabil *(către Străin)*: Bună seara! Și dumneavoastră ați venit să vedeți camera eroului? Aici e camera eroului.

Străinul: Cu cine aș putea vorbi? Am venit să aduc o veste.

Bătrânul amabil: Aș avea o rugăminte la dumneavoastră.

Străinul: Ascult.

Bătrânul amabil: Aș dori să fac o fotografie. Fac fotografii foarte frumoase. Am fost prin toată lumea.

Străinul: Da. Și eu cu ce vă pot ajuta?

Bătrânul amabil: N-ați vrea să treceți la masa de lucru? Mai mult cu spatele către mine, bineînțeles.

Străinul: Dar de ce?

Bătrânul amabil: Vreau să fac o fotografie. Știți, aceasta este meseria mea. Vreau să memorez într-un cadru[32] pe erou stând la masa de lucru. La biroul lui. Nu, nu

[15 (18)]

vă neliniștiți. N-o să știe nimeni că nu dumneavoastră sunteți acela, adică eroul... nimeni n-o să-l poată recunoaște, pentru că nimeni nu și-l mai amintește... Oricum, într-o fotografie ca cea pe care o voi face eu nu se va simți... înlocuirea. Aș vrea să memorez și acest cadru. Memoria mea cere asta. Dacă nu vă supărați... bineînțeles!

Străinul: Eu l-am cunoscut pe el. *(Trece la masă. Rapid, Bătrânul Amabil face fotografia. Străinul se ridică.)*

Bătrânul amabil: Pe cine? Pe erou? Doamnelor! *(Vin femeile.)*

Soția: Ce se întâmplă aici?

Străinul: V-aș ruga să nu vă neliniștiți. Am venit să văd, desigur, pentru asta am venit, să văd casa eroului...

Soția: Foarte multă lume vine să ne conturbe[33] din durerea noastră[34] eternă și să ne întrebe despre el.

---

32 cadru — Termen de fotografie: imaginea cuprinsă de obiectiv, încadrătura. (vezi pagina 62)

33 *A conturba* (latinism livresc, din lat. *conturbare*) — a tulbura, a deranja; construcția „a conturba din durere” e voit stângace, ca tot limbajul afectat al Soției.

34 conturbe — A conturba (latinism livresc, lat. (vezi pagina 64)

Mama: Da. Și toți se minunează de măreția lui ca om. Toți pleacă de aici mulțumiți că au cunoscut un erou. Toți, de un an și mai bine, nimeni n-a plecat de aici nemulțumit. Nimeni! Și sunt mândră de asta.

Străinul: Iată o tragedie[35]. Aici nu îi e permis nimănui să râdă... Ha!... Regulamentul mai spune că până să intri aici, nu ai voie să plângi!... Ce-ar fi să schimbăm jocul?... Un prieten de-al meu—se-nțelege că de-al meu! —, să nu se creadă că el avea prieteni... așa deci: prietenul meu spunea că e nevoie de plânsete, de tristețe. E nevoie de plânset numai atunci când nu se poate plânge cu adevărat. Altminteri, nu îi e permis nimănui nici să râdă... cu lacrimi.

Soția: Mama eroului se simte foarte rău.

Sora soției: Se simte chiar foarte rău.

Străinul: Unde e?

Soția: Nu intrați, vă rog. Acolo e camera mamei eroului.

Străinul: Cine e soția celui plecat?

Soția: Eu.

Străinul: Am venit să te anunț că omul tău se va întoarce!

Soția: Nu înțeleg ce vreți să spuneți.

Străinul: Peste puțin timp, se va întoarce... eroul de aici.

Sora soției: Cum, o să se întoarcă?

[16 (19)]

Soția: Taci, draga mea! Străinul acesta a venit să ne facă rău.

Străinul: Eu sunt prietenul lui și m-a rugat să-i anunț familia că se reîntoarce foarte curând.

Soția: Soțul meu e mort. Soțul meu iubit e mort, pentru că este un erou.

Străinul: Se va întoarce aici, în cel mult o zi. Poate mai repede.

Sora soției: Eroul nostru a murit pentru că este erou. Pleacă!

Străinul: Nu mai înțeleg nimic.

Soția: Și nici că este un erou nu înțelegi? Nici că l-am plâns de mi s-au uscat ochii nu înțelegi? Și că nici un erou mare nu s-a întors acasă vreodată nu înțelegi?

Sora soției: Nu înțelegi că noi îl plângem și dimineața, și la prânz, și seara, în fiecare zi?

Soția: Și ce dacă se întoarce? Noi o să-l plângem mai departe pe marele erou dispărut.

Străinul: Stai, femeie! Poate că se reîntoarce cu un bust în bronz[3637], în care el, cu pulpanele hainei fluturând...

---

35 tragedie — Cuvântul Străinului, care vede în cultul familiei o tragedie pe dos: „Iată o tragedie. (vezi pagina 72)

36 sursa: Parodie a statuarului monumental comemorativ: eroul imortalizat în bronz, „cu pulpanele hainei fluturând” — poza obligatorie a monumentelor de for public.

37 bust în bronz — Parodie a statuii comemorative: eroul imortalizat în bronz, „cu pulpanele hainei fluturând” (p. (vezi pagina 62)

Soția: Cum să se reîntoarcă? De ce să se reîntoarcă? Ce fel de erou mai e dacă se reîntoarce? *(Plângând.)* Ce fel de erou ești dacă te reîntorci? Și noi de ce te-am plâns atâta, oh, oh, oh! Noi l-am plâns pentru că era erou, și nu ca să se reîntoarcă.

Străinul: Și nu mai ai nici o speranță?

Soția: Soțul meu e un erou! Lacrimile mele o dovedesc. Eu nu puteam plânge decât un erou.

Străinul: Atunci... soțul tău a putrezit, iar dacă nu, va trebui să putrezească! Dar nu înainte de a-și scrie memoriile, nu? Așa că dacă mai trăiește puțin...

Soția: Soțul meu e un erou!

Străinul: Soțul tău este un erou, sau nu?

Soția: Singurul erou cu adevărat. *(Apare Mama, care rămâne rezemată de catafalc.)* Atât și cu asta sunt mulțumită!

Străinul: Da, da, da... Așadar, și așa tot singur a rămas. La ce i-o folosi eroismul său?

Mama: Fiul meu nu mai e... Ammmm, ah!

Străinul: Poate se reîntoarce... măcar pentru a-și pune la punct...

[17 (20)]

Mama: Ce să se mai întoarcă?! De ce?! Și așa îl plângem în fiecare zi!

Sora soției: Pentru că este un erou. Și noi ne închinăm memoriei lui.

Bătrânul amabil: Frumos lucru să te închini în fața cuiva care nu mai este!

Străinul: Și dacă el n-a vrut să fie erou? Un erou... Tocmai voiam să vă spun că eu l-am cunoscut... foarte bine... pe el!

Mama: Și? Nu-i așa că era un om minunat? Avea în mers ceva de erou, și în felul de a vorbi. Ții minte, fiica mea, cum se purta cu oamenii? Eroic! Ce spunea el de câte ori era nemulțumit?

Soția: „Ha, trebuie să schimbăm situația!”

Mama: Nu!!! Nu! Mai spunea ceva!

Soția: Asta spunea: „Fir-ar al naibii! Hai să schimbăm situația!” Da. Așa spunea.

Sora soției: Într-adevăr. „Hai să schimbăm situația!” — așa spunea. Mamă, dar...

Mama: Lăsați-mă! Lăsați-mă! L-ați văzut cum umbla? Cum vorbea?

Soția: Avea ceva aparte în felul în care vorbea și umbla.

Sora soției: Și privirea, privirea o ținea veșnic înainte, mândru.

Mama: Ahmmm! Ah, Doamne, Doamne, eroul meu, eroul meu, mmm. *(Geme monoton și continuu.)*

Străinul: Am fost foarte mult timp împreună. Nu de mult m-am despărțit de el...

Soția: Toți câți l-au auzit și l-au văzut, chiar o singură dată, nu-l vor uita niciodată. *(Mama geme monoton în continuare.)*

Străinul: Am fost mult timp împreună, plecați. Am și stat împreună. Eu m-am reîntors. Ultima dată spunea că vrea să se reîntoarcă...

Mama: El e un erou!

Străinul: Da... Și?

Mama: E un erou!

Străinul: Spunea că se reîntoarce!

Mama: E un erou! E un erou!

Soția: Cum!!!??? Dar e un erou!

Bătrânul amabil: Domnule, doamna spune că eroul acesta

[18 (21)]

și-a dăruit viața. Înțelegeți, nu-i așa?

Soția: Cum o să se reîntoarcă, doar e un erou!

Bătrânul amabil: Memoria mea, memoria mea vrea să vă imortalizeze. Am să vă fotografiez așa. Stați așa puțin. *(Fotografiază.)* A fost un cadru plăcut... adică, vreau să spun, interesant. Într-adevăr, sunt multe lucruri plăcute.

Mama: Fiul meu e un erou care și-a jertfit viața într-un act de eroism, într-un mare act de eroism!

Sora soției: N-are cum să se mai întoarcă!

Soția: Bineînțeles că un erou ca el nu și-a precupețit nici chiar viața. Nu m-aș putea despărți de parfumul de aici. Îmi face foarte bine. Îl respir zilnic... E un parfum rar... El nu-și putea precupeți viața, sigur că nu putea!

Sora soției: Mamă, e ora patru. E timpul să cinstim memoria lui.

Mama: Aah, mmmm, fiul meu! *(Plângând gemut.)*

Unde te-ai dus, fiul meeeu?[38]
Cui ne-ai lăsat, fiule draaag?
De ce-ai plecat de-acasă, fiuleee?
Nu ți-am văzut rănileeee!
Nu ți-am mai sărutat frunteaaaa!
Cum te așteaptă soțioara ta iubitășă!
De ce te-ai dus să mooori?
Eu te-am crescut și te-am legănat,
Și alții cu flori te-au mângâiat,
Și ochii mei n-au să te mai vadă,
Și sufletul de dor o să-mi ardă,
Ohmmmm, fiul meu!
Mmmm, fiul meu iubit, fiul meu iubit... (ș.a.m.d.)

Soția: Am să te pomenesc în fiecare zi[39]

---

38 vers. **Bocetul Mamei, a doua oară** — reluarea bocetului de la p. 9, cu două versuri noi („Nu ți-am văzut rănileeee! / Nu ți-am mai sărutat frunteaaaa!”), care țin de motivul tradițional al mortului departe de casă, nevăzut și nesărutat; indicația „(ș.a.m.d.)” arată că bocetul a devenit o formulă repetabilă la nesfârșit.

39 vers. **Jurământul Soției, în versuri** — trei rânduri care repetă jurământul în proză de la p. 9–10 („Mă leg prin jurământ să-ți păstrez veșnică amintire...”), încheiat cu formula liturgică „în vecii vecilor”: răspunsul „oficial” al văduvei la bocetul Mamei.

Și am să-mi păstrez o veșnică amintire
Și am să te strig în orice ceas de acum în vecii vecilor[4041], mereu!

Străinul: Dar cine a murit?... Dânsul?...

Mama: Fiul meu e un erou! El și-a vărsat sângele acoperindu-se de glorie.

Străinul: Unde? Când? Cum? Nu-nțeleg! *(Mama plânge mai tare)*.

[19 (22)]

Sora soției: Mamă, să te ducem dincolo!

Mama: Lăsați-mă!!! Lăsați-mă!!! Să nu mi se facă rău. Duceți-mă dincolo! *(Ies cu toții.)*

Străinul: De ce a murit ... eroul?

Bătrânul amabil: Pentru că ... pentru că ... e un erou!

Străinul: Cine a anunțat moartea eroului?

Bătrânul amabil: Nu știu. Doamna a spus că toți eroii mor. Pentru că sunt eroi cu adevărat. Vedeți că sunt foarte multe lucruri triste pe lume? Foarte multe lucruri triste...

Străinul: Și dumneavoastră? Ce credeți?

Bătrânul amabil: Nimic... Am venit să vizitez casa eroului acesta. Eu sunt... în vizită, cum s-ar spune. Umblu cu memoria după mine. Cu aparatul. Ați văzut că sunt multe lucruri triste.

Străinul: Aveți un album interesant, atunci...

Bătrânul amabil: Ar trebui să am... De fapt, nu developez niciodată clișeele[42]. Le ține minte pelicula o bucată de timp, și apoi le uită... se strică... le uit și eu... Dacă n-aș face așa, n-aș fi putut vedea până acum atâtea lucruri triste. Le uit și eu, și pelicula... Sunt foarte multe lucruri triste. Eu am întâlnit destul de multe până acum...

Străinul: De unde veniți?

Bătrânul amabil: De fapt, eu de aici vin...

Străinul: A, din orașul ăsta?

Bătrânul amabil: Propriu-zis, nu numai de aici. Acum sunt venit din alte ținuturi. Nu sunt turist. Pe mine mă interesează locurile unde s-au făcut fapte eroice... casele eroilor, familiile lor... În locurile de unde vin, și casa mea seamănă cu o casă a eroului... Casa mea e la fel... Dar nu chiar ca aici. Oricum, aș fi putut fi și eu un erou! De fapt, n-am avut noroc, asta e. Acum umblu cu memoria peste tot!

Străinul: Nu înțeleg!

Bătrânul amabil: Nu e ceva neapărat de înțeles. Eu nu mai sunt ceea ce eram. Dar nici ceea ce eram nu am fost de când mă știu. Ar fi trebuit să fiu ceea ce

40 sursa: „În vecii vecilor” — formula de încheiere a doxologiilor liturgice ortodoxe („...acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”), care traduce gr. *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων* („în veacurile veacurilor”); Soția își mută jurământul de văduvă în registrul rugăciunii.

41 în vecii vecilor — Formula de încheiere a doxologiilor liturgice ortodoxe („...acum și pururea și în vecii vecilor. (vezi pagina 67)

42 clișeele — Clișeu — în fotografie, negativul de pe peliculă, din care se scot copiile pe hârtie prin developare. (vezi pagina 64)

am fost, asta ar fi trebuit... Da... Eu am vrut să fiu erou, dar mi s-a spus că sunt nebun. Și de atunci umblu cu memoria după mine peste tot, trebuie să spun că sunt foarte multe lucruri triste peste tot...

[20 (23)]

Străinul: Știai că n-a murit nimeni acolo? Acolo nu moare nimeni, domnule!

Bătrânul amabil: Știu, știu. Dar dacă nu moare nimeni, cine mai este erou?

Străinul: Cel care a plecat de aici trebuie să se reîntoarcă... Nu e normal? Chiar mai mult decât atât... Va înțelege...oarecum...Probabil că s-ar găsi și o soluție...

Bătrânul amabil: Vreau să vă fac o fotografie, știți, memo...

Străinul: Lasă-mă în pace! Ce tot ai cu hârbul[43] ăla inutil[44]?

Bătrânul amabil: De ce inutil, domnule? Cineva trebuie să uite lucrurile triste, nu-i așa? Și acum le uită cineva, memoria mea.

Străinul: S-ar părea că nu ești în toate mințile!

Bătrânul amabil: Domnule, eu sunt un vizitator asiduu[4546] al caselor de eroi.

Străinul: Asta-i altă tragedie. Cine are nevoie de așa ceva?

Soția: Mama eroului se simte foarte rău!

Sora soției: Se simte chiar foarte rău!

Străinul: Unde este?

Soția: Nu intrați, vă rog! Acolo este camera mamei eroului!

Străinul: Cel care a plecat de aici se va reîntoarce cât de curând.

Soția: Ferește-te, dragă soră, străinul acesta a venit să facă rău.

Străinul: Da, da, o să se reîntoarcă. Și încă foarte repede.

Sora soției: Ne insulți, străine! Pleacă de aici!

Străinul: Și nu mai ai nici o speranță?

Soția: Pleacă! Lacrimile mele de ce curg?

Străinul: Atunci... va trebui să putrezească.

Soția: Pleacă! Lasă-ne cu bucuria noastră. Noi îl plângem, nu tu!

Străinul: N-am terminat. De aici a plecat pe 2 septembrie, exact la ora 9 dimineața.

Sora soției: Presimt lucruri rele. Tremură pielea pe mine.

Soția: A venit să ne facă rău!

Străinul: Ați văzut termosul cu care a plecat. Strălucea de-ți lua ochii.

[21 (24)]

Mama *(care a apărut și e rezemată de catafalc)*: Lucea ca lumina soarelui. Era termosul fiului meu.

Străinul: Mergea mândru și nepăsător, se juca cu sufletul său.

---

43 *Hârb* — ciob, vas vechi și spart; prin extensie, lucru vechi, fără valoare. Străinul numește astfel, cu dispreț, aparatul de fotografiat al Bătrânului.

44 hârbul — Hârb — ciob, vas vechi și spart; prin extensie, lucru vechi, fără valoare. (vezi pagina 66)

45 *Asiduu* (din lat. *assiduus*) — stăruitor, statornic, care vine mereu; *vizitator* — formă rară pentru *vizitator/vizitant*, „cel care vizitează”.

46 asiduu — Din lat. (vezi pagina 62)

Mama: Era un fiu mândru și curajos. Am simțit eroul în el.

Străinul *(către Bătrânul Amabil)*: Vă mai aduceți aminte, domnule, ce spuneam de termos?

Sora soției: Presimt lucruri rele! Îmi tremură dinții în gură!

Străinul: Spuneam că strălucea de-ți lua ochii.

Mama: E un erou, un mare erou!

Străinul: Ultima dată când s-a hotărât să rămână acolo, în termosul acela și-a dus urina la analiză.

Mama: Taci! Taci! Fiul meu era un viteaz.

Soția: Insulți un erou! Ai să dai socoteală!

Sora soției: A venit să ne facă rău. Asta e, să ne facă rău!

Străinul: Și hainele lui, care fluturau în vânt poetic...

Mama *(răgușit)*: Fiul meu a plecat ca o lumină din casa asta.

Străinul: Hainele lui s-au împuțit! S-au terfelit[47][48]!

Soția: Să pleci, nepoftitule! Cine ți-a dat voie în casă?

Mama: Fiul meu e un erou, auzi? Un erou mare! *(Geme continuu și disperat.)*

Străinul: Și într-o zi — mă asculți, bătrâne? — într-o zi era să se prăbușească un bloc de piatră peste el.

Soția: Nu-l mai denigra, lașule! Îl invidiezi!

Străinul: Și cu o bârnă, de spaimă, a oprit din cădere pietroiul.

Mama: Eroul meu, fiul meu! Eroul meu! *(Bocete.)*

Soția: Deci, a murit! Oh, oh, oh!

Sora soției: În ziua aceea, când te-am strigat eu: „Cap de mooort!! Cap de mooort!!”

Bătrânul amabil: Sunt foarte multe lucruri triste pe lume.

Străinul: Habar n-avea că salvase munca a o mie de oameni. Îi era frică să nu moară...

Soția: Minți, mincinosule! El e un erou! Îl invidiezi!

Sora soției: Ce cauți tu în casa unui erou? Pleacă!

Străinul: Și piatra l-a prins sub ea.

Mama: Ai murit, fiule, ca un erou! *(Și femeile încep să-l plângă cu zgomot.)*

[22 (25)]

Străinul *(strigând din ce în ce mai tare)*: Și era plin de sânge, plângea și era jegos. Împuțit! Și plângea!

Sora soției: În ziua în care te-am strigat eu: „Cap de mooort!” el a murit, a murit, a murit...

Străinul: Și femeile îl bocesc! A scăpat cu viață! La un spital! *(Vacarm.)*

---

47 *A se terfeli* — a se murdări, a se ponosi, a se face zdrențe.

48 terfelit — A se terfeli — a se murdări, a se ponosi, a se face zdrențe: „Hainele lui s-au împuțit! (vezi pagina 72)

Soția: Singurul erou adevărat! Mă-nchin ție[49], eroule![50]

Bătrânul amabil: Frumos lucru, să te închini în fața cui nu mai este. (Femeile îl plâng în continuare, după program[51].)

Soția: Nici un erou nu se mai reîntoarce niciodată.

Mama: Lacrimile mele arată cât de mare erou este.

Soția: Și cât te-am plâns și cât te vom mai plânge.

Mama: Eroul nostru, eroul nostru!

Sora soției: Și ai murit când strigam eu: „Cap de mooort!”

Soția: Cap de mooort!

(Pe fundalul bocetelor, Sora Soției strigă din când în când: „Cap de mooort!” *Străinul îl ridică pe bătrân în mâini și-l pune pe catafalc. Îi strigă:* „Să nu vii după mine!” *Bătrânul amabil, în picioare, șterge cu batista praful de pe fotografia eroului.)*

Străinul: Afară e încă senin. Plec. Ce-ți trebuie să fii erou? Curaj, mult curaj în fața faptei. Să fii mereu împotriva ta. Și pentru că asta se cere... vă iert... Nu mă pot trăda. Nici să-ți stropești florile de la mormântul tău nu e firesc? ... Măcar în ascuns, fără să se știe că tu ești... Nu mă pot trăda! Și pentru că nu poți fi altfel, toată lumea te plânge ca pe un mort. Eroule, vreau să te ajut. Hai, spune, la ce ți-a folosit? Nici să te întorci acasă nu se poate? Ce rost are să te mai întorci aici? Ai ajunge un bătrân nebun. Ai murit pentru cei de aici. La ce-ți mai folosești tu, pentru tine? Ai să mă ierți, chiar dacă nu știi pentru ce. Trebuie să mori neapărat... M-am scârbit!... Nu se poate ... nu se mai poate ... Hai, curaj, curaj; asta ți-ai cerut întotdeauna. Am să te ajut eu să fii și de data aceasta împotriva ta. Am să te ucid. Te împușc. Hai, curaj, curaj, băiete! *(Scoate revolverul. Se uită într-o parte și alta a scenei și dispare.)*

Cortina
martie 1966

---

49 sursa: Formulă de închinare din limbajul rugăciunii („Ție mă închin...”), adresată acum unui erou de paradă: cultul eroului ia locul cultului religios — ideea pe care Bătrânul o întoarce sarcastic: „Frumos lucru, să te închini în fața cui nu mai este.”

50 Mă-nchin ție — „Mă-nchin ție, eroule!” (p. (vezi pagina 67)

51 după program — „Femeile îl plâng în continuare, după program” (p. (vezi pagina 65)

[23 (27)]

Bunicul și Artre[52] cu litere de platină[53][54]

Farsă tragică în două părți

[24 (28)]

Personajele

Dragul Gombo[55]
Draga soție a lui Gombo
Dragul cumnat
Draga bunică a lui Gombo[56]
Uli — locatar al demisolului
Al doilea locatar al demisolului

[25 (29)]

Acțiunea se petrece într-un apartament și într-un demisol[57] aflat sub apartament, cât și pe strada care trece prin fața apartamentului și pe lângă geamurile demisolului, stradă de pe care se poate vedea imaginar, de cum ieși din apartament, dar mai ales din demisol, fereastra unei alte case. În fundal[58], un bloc aproape finisat, care e gata să-și primească locatarii. Casa e foarte veche, nu are balustradă la balcon și trebuie dărâmată pentru spațiu verde[59]. În apartament. Destul de dimineață. Gombo stă pe un scaun. Apare Soția.

Soția: Bună dimineața, dragă!
Gombo: Bună dimineața, dragă!

52 sursa: Titlul combină două jocuri. **„Artre”** pare a fi numele lui **Jean-Paul Sartre** (1905–1980) — filozoful existențialist și dramaturgul francez, laureat (refuzat) al Premiului Nobel pentru literatură în 1964 — fără inițială; din același tipar ies și ceilalți „nemuritori” ai familiei, *Bartre, Lartre, Gartre, Martre*, simple rime ale aceluiași nume. Identificarea nu e spusă în text și rămâne probabilă. „**Cu litere de platină**” e parodia expresiei „a înscrie cu litere de aur” (p. 43: „Le voi înscrie în jurnalul familiei cu litere de platină”): un metal mai scump pentru o glorie mai goală.

53 litere de platină — Parodia expresiei „a înscrie cu litere de aur” (a consemna pentru eternitate): „Le voi înscrie în jurnalul familiei cu litere de platină” (p. (vezi pagina 67)

54 Artre — În „Bunicul și Artre cu litere de platină” (p. (vezi pagina 61)

55 Gombo — Capul familiei din farsă, „Dragul Gombo” (p. (vezi pagina 66)

56 Draga bunică a lui Gombo — Personajul Bunicii (p. (vezi pagina 65)

57 spațiu verde — Termen al urbanismului: teren amenajat cu iarbă și arbori. (vezi pagina 71)

58 demisol — Etaj al unei clădiri aflat parțial sub nivelul străzii (din fr. (vezi pagina 65)

59 fundal — Partea din spate a scenei, pe care se închipuie depărtarea: „un bloc aproape finisat” la începutul farsei (p. (vezi pagina 66)

Soția: Ce dimineață însorită și luminoasă, ca zâmbetul tumultuos[6061] al unui copil! Farmecul dulce al acestei dimineți te umple de o renăscută vitalitate. Și caldarâmul[62] — ce frumos poate luci un caldarâm[63] — , acest vechi prieten al tuturor și al nostru, răbdător ca un sfânt sub miriadele[64] de pași[65] care îți vorbesc grăitor de viața care pulsează. Ce dimineață însorită!

Gombo: Într-adevăr! Trebuie să vibrăm într-un viitor apropiat la absolut totul.

Soția: Sunt în asentimentul tău, dragă. Simți cum întreaga casă pulsează de freamătul schimbării totale care va intra în viața noastră familială? Totul șoptește despre sentimentul nemaicunoscut până acum! Astăzi

[26 (30)]

ne vom muta în noua locuință, care ne așteaptă cu brațe larg deschise. Cât de minunat va fi totul!

Gombo: Trebuie să depunem toată sârguința în întâmpinarea acestei împliniri minunate!

Soția: Cât de adevărat poți vorbi tu întotdeauna! S-a sculat dragul cumnat?

Gombo: Nu, încă nu s-a sculat; probabil că are de lucru iar.

Soția: Da, da. Cred că are de lucru. Ce minunat e să muncești! Astăzi avem de împachetat totul, absolut totul! Trebuie strânse mobilele, bibelourile noastre iubite, trebuie strânse tablourile din frumoasa noastră viață familială. Apoi lenjurile trebuie împachetate, da, da, lenjurile, în cele două cufere din stejar, care păstrează încă nesterse amintirile dragilor noastre rude. Apoi vesela. Da, da, și vesela trebuie strânsă. Astfel ca nimic să nu se spargă sau să se strice. Ce zici, avem o dimineață foarte încărcată. Tu ce zici, dragă?

Gombo: Mai repetă o dată ce trebuie făcut. Vreau să revăd totul cu ochii minții.

Soția: Astăzi avem de împachetat totul, absolut totul! Trebuie strânse mobilele, bibelourile noastre iubite, neprețuitele noastre tablouri din frumoasa noastră viață familială. Apoi lenjurile trebuie împachetate, da, da, lenjurile, în cele două cufere din stejar, care păstrează încă nesterse amintirile dragilor noastre rude. Apoi vesela. Da, da, și vesela trebuie strânsă. Astfel ca nimic să nu se spargă sau să se strice.

Gombo: Să facem în așa fel încât nici o clipă din dimineață să nu o pierdem de pomană!

Soția: Așa e, dragă! Ai spus exact ce trebuia. Ceea ce trebuia ai spus. Doamne, cât de bine ai spus ce trebuia! Să servesc cafeaua cu lapte? E un lapte bun și proaspăt, ca o zi de primăvară. Ca această zi de primăvară, drăgălașă și de primăvară, cu sângele înfierbântat de sevă.

---

60 *Caldarâm* (din tc. *kaldırım*) — pavaj de piatră al străzii. (vezi pagina 63)

61 *Miriadă* (din gr. *myrias*, „zece mii”) — mulțime nenumărată; cuvânt de stil „înalt”, potrivit retoricii goale a Soției.

62 *Tumultuos* (din lat. *tumultuosus*) — zgomotos, agitat, năvalnic; asocierea cu zâmbetul unui copil e una dintre metaforele nepotrivite ale limbajului de paradă al familiei.

63 miriadele — Miriadă (din gr. (vezi pagina 68)

64 tumultuos — Din lat. (vezi pagina 72)

65 caldarâm — Pavaj de piatră al străzii (din tc. (vezi pagina 63)

Gombo: Da, adu-mi cafeaua cu lapte!

(Soția iese. Soțul se scoală de pe scaun și se plimbă pe bâjbâite prin casă. Revine apoi la loc; intră Soția cu cafeaua cu lapte.)

Soția: Am adus cafeaua cu lapte. E mai bună ca cea de ieri. E mai dulce cu o bucățică de zahăr în plus decât

[27 (31)]

cea de acum două zile. Știu că-ți place să-ți bei cafeaua cu lapte din ce în ce mai bună. Nu-i așa, dragule?

Gombo: Și linguriță?

Soția: Da, o ai aici. *(I-o pune în mână. Soțul își bea în liniște cafeaua cu lapte. Uli iese din dormitor somnoros. Se uită în lungul străzii. La cealaltă fereastră, a demisolului, apare Celălalt locatar al demisolului.)*

Celălalt locatar: Bună dimineața, vecine!

Uli: Chiar că e bună. Mai repede am putea spune că e frumoasă. Bună dimineața! Nu-mi prea place să spun bună dimineața totdeauna. Mă simt tentat să spun, altă dată, cenușie dimineață, sau idioată dimineață, sau dimineață fără nici un chef. Ar fi mult mai nimerit.

Celălalt locatar: Ce zici de primăvara asta? O să fie foarte călduroasă. Gata cu lemnele.

Uli: Azi e o zi frumoasă, într-adevăr. Lumină galbenă, umbre albastre și reci. Mai ascunde dezastrul iernii.

Celălalt locatar: Bine, dar primăvara e anotimpul cel mai frumos! Totul înverzește, înflorește. Un fel de dimineață a naturii!

Uli: Nțț![66] Mie nu-mi place primăvara deloc. Sau cel puțin cât ține până să-nverzească totul. Seamănă cu primii ani după un război...

Celălalt locatar: Ee, dar ce-i...

Uli: ... Câmpiile sunt pline de hoituri vegetale, de cadavre mumificate, totul e lamentabil, dezastruos, și toată lumea, fericită de sfârșitul ororilor, își pune ce i-a mai rămas, cât de cât întreg, pe ea; femeile se rujează puțin, fetele poartă rochiile demodate și largi ale mămicilor, răniți și mutilați zâmbesc galben și friguros, totul e foarte, foarte trist.

Celălalt locatar: Ei, dar ce-i cu dumneata? Te-ai sculat îmbufnat!

Uli: Pârlita asta de casă[67]: iar mi-au amorțit oasele de igrasie[6869]. Da, dar chestiunea despre primăvară n-are nici o legătură cu durerea din șale. Asta e un adevăr, vecine, care nu durează anual decât o lună cel mult, dar e un adevăr. Periodic, să zicem.

Soția *(din bucătărie)*: Dragă, azi facem supă, nu-i așa?

Gombo: Da, da. Să aibă adevărata culoare galbenă a supelor cu adevărat gustoase!

---

66 Interjecție de negare (pocnet al limbii), „ba nu”, „deloc”. (vezi pagina 68)

67 *Igrasie* (din ngr.) — umezeală care pătrunde în pereții unei clădiri, mai ales la demisol; mucegai.

68 *Pârlit* (pop., fig.) — sărăcăcios, nenorocit, de nimic.

69 igrasie — Umezeală care pătrunde în pereții unei clădiri, mai ales la demisol, și îi mucegăiește (din ngr.): „iar mi-au amorțit oasele de igrasie” (p. (vezi pagina 66)

[28 (32)]

Soția: Bine, dragă, ai spus foarte bine tot!

Celălalt locatar: Îi auzi? Vecinii.

Uli: Da! Schimbă primele cuvinte, despre gospodărie.

Celălalt locatar: Știi ceva despre ei?

Uli: Nu mă interesează. Probabil că sunt niște vecini cumsecade. Dumneata îi cunoști?

Celălalt locatar: Câteva cuvinte; doar atât. Arată a fi foarte pașnici.

Uli: N-am zis altfel.

Celălalt locatar: Nu mergi să faci o plimbare?

Uli: Ți-am spus că nu-mi place începutul primăverii. Nu știu ce am, nu mă simt prea bine. Apropo, știi că azi-mâine ne mutăm? Mi-am pus mari speranțe în casa aceea nouă.

Celălalt locatar: Da, și eu. Sper să fie spațioasă și confortabilă. Ai observat că-mi place să stau mult în casă. Îmi găsesc totdeauna câte ceva de făcut.

Uli: Eu sunt mereu plecat. Casa asta nu-mi inspiră deloc încredere.

Celălalt locatar: E adevărat. Nu e prea confortabilă.

Uli: Uite-o!

Celălalt locatar: Pe cine?

Uli: Fata aceea frumoasă. E foarte frumoasă. E foarte, foarte frumoasă!

Celălalt locatar: O cunoști?

Uli: Nu. Dar deocamdată nici nu vreau asta. E într-adevăr foarte frumoasă.

Celălalt locatar: Nu cumva...

Uli: Ei și? Nu-i un păcat. Mă gândesc destul de mult la ea. Când o văd dimineața, știu că-mi merge bine. Acum o lună n-am văzut-o vreo trei zile la rând. Am crezut că nu știu ce se întâmplă cu mine. A fost, probabil, bolnavă.

Celălalt locatar: E frumoasă, vecine, e foarte frumoasă.

Uli: Zilnic o văd acolo.

Celălalt locatar: Da, stă toată ziua la fereastră.

Uli: Acum pot să plec. E și târziu. Am puțină treabă. La revedere.

Celălalt locatar: A! Va să zică, de-asta ai stat aici?!

Uli: Vroiam să-mi meargă bine. La revedere.

[29 (33)]

Celălalt locatar: La revedere. *(Clatină din cap, apoi se retrage din fereastră. Apare Cumnatul.)*

Cumnatul: Bună dimineața, dragă.

Gombo: Te-ai sculat, deci. Buuun!

Cumnatul: În legătură cu cele discutate ieri, concluziile la care am ajuns sunt deosebit de complexe...

Gombo: Ai luat ceaiul de dimineață?

Cumnatul: Da, și mi-am dat seama că era mai dulce cu mai bine de o bucățică de zahăr decât ceaiul băut acum două zile, ceea ce m-a făcut să simt freamătul unei neasemuite sărbători familiale.

Gombo: Și ce spuneai?

Cumnatul: Dragă, se poate spune că cele spuse ieri de mine își găsesc vigurosul și neîndoiosul răspuns în următoarele cuvinte: Căci din îmbrățișarea călduroasă și iubitoare, ca privirea mamei asupra trupului noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism[70], cum spune Bartre. Nu cum spune Artre[71], din cele citite ieri. Căci și Lartre spune: E neîndoios ca ziua și ca noaptea că izbucnirea tumultuoasă și cascadată a încheierii încurcubienate[7273] și departe de stigmatul gestului amplu și sec pornește ca din încovoierea brazdei asupra seminței ascunse la sânu-i. Convingător vorbește și Gartre despre același subiect discutat. Îți dai seama că Gartre dovedește lipsa de sevă a celor spuse de Artre, este convins de asta. Ce părere ai?

Gombo: Să zdrobim rodul sufletului întunecat al lui Artre și să bem din apa lină și cristalină și calină[74] și benzină[75] a creațiilor lui Bartre și a lui Martre și Gartre.

Cumnatul: Da, dragul Gombo a tras o linie puternică sub cuvintele[76] care trebuiau spuse. Bravo! Bravo! *(Soția intră și strigă și ea:* Bravo! Bravo! Bravo! *Apoi pleacă din cameră. Intră Bunica.)*

Bunica: Bună dimineața! Bună dimineața!

Gombo: Bună dimineața, dragă bunică! *(Bunica este un bărbat în toată puterea cuvântului.)*

Cumnatul: Bună dimineața, dragă bunică!

Bunica *(se plimbă de colo până colo)*: Da, dimineața asta îmi aduce aminte de anii aceia, ce ani sângeroși au fost!

[30 (34)]

Adevărați ani sângeroși, ani în care dragul bunic al vostru lupta până la ultima picătură de sânge, pentru familia noastră.

---

70 Cuvânt inventat, fără înțeles în dicționar: amestec între *curcubeu* și *încurcat* („încurcat ca un curcubeu”), parodie a adjectivelor pretențioase din critica vremii. Pe p. 39 apare în altă formă, *încurcubeiate* — variația face parte din joc, citatul „filozofic” nefiind niciodată repetat la fel.

71 sursa: Prima apariție a „filozofilor” familiei: *Bartre, Artre, Lartre, Gartre, Martre*. Toți sunt variații pe același nume — după toate aparențele, **Sartre** (vezi nota de la titlu, p. 27) — iar citatele lor sunt fraze fără sens, schimbate la fiecare repetare („călduroasă și iubitoare” devine „caldă și îndrăgostită”, „clocotitoare și magmatică”, „patetică și peremptorie”). Comicul stă în faptul că între „nemuritori” și „renegatul” Artre nu e nicio deosebire de conținut: familia osândește un nume, nu o idee. Satira pare să vizeze citatul de autoritate și polemicile ritualizate ale limbajului critic și ideologic al epocii.

72 încurcubienate — Cuvânt inventat, fără loc în dicționar: un amestec între curcubeu și încurcat („a încheierii încurcubienate”, p. (vezi pagina 67)

73 teatralism — Caracterul a ceea ce e teatral, artificial, de paradă. (vezi pagina 71)

74 Șir de rime fără sens (*lină – cristalină – calină – benzină*), construit numai după sunet. *Calin* există în dicționar (rar, din fr. *câlin*): „dezmierdător, drăgăstos; lingușitor”; *benzină* vine doar pentru rimă. Pe p. 35 același șir se încheie o dată cu *felină*, iar a doua oară devine „unduitoare și răcoritoare și gânditoare”.

75 calină — Din șirul de rime fără sens „lină și cristalină și calină și benzină” (p. (vezi pagina 63)

76 „A trage o linie sub…” — a încheia, a sublinia, a trage concluzia; clișeu de discurs oficial.

(Apare și Soția, cu o pereche de ciorapi de lână, croșetați, în mână.)

Cumnatul: Da, așa e. *(Se îndreaptă spre bibliotecă și ia o carte la întâmplare.)* Căci iată ce spune Gartre *(citește)*: Căci îmbrățișarea călduroasă și iubitoare ca privirea mamei asupra trupului noului-născut — departe de stigmatul gestului amplu și sec pornește ca din încovoierea brazdei asupra seminței ascunse la sânu-i.

Soția: Dragă bunico, încalță ciorapii.

Bunica: Ciorapii! O, ciorapii croșetați de mâna ta, câte nu-mi amintesc ciorapii croșetați de mâna ta, câte zile nu mi se perindă prin fața ochilor minții, ziua aceea în care familia noastră cucerise dreptul în casa aceasta; și bunicul, emoționat, frământându-și neguros mâinile, privi către orizontul luminat de soare și din bieții lui ochi țâșniră lacrimi de fericire. O, ce zile! O, ce zile glorioase au fost acelea!

Gombo: Da, da. Dar azi, cu sufletele luminate de acele zile pline de glorie, vom realiza împlinirea visului nostru de veacuri[77][78].

(Soția aduce o oală de noapte pentru Bunica.)

Cumnatul: Sigur, vom discuta ultima clipită a împlinirii visului nostru de veacuri.

Soția: Du-te în camera dumitale, bunico, e o trebuință și de aceea... (Îi întinde oala de noapte[79].)

Bunica: O, oala de noapte! *(O mângâie.)* Câte nu-mi aduce aminte ea, când bunicul mi-a întins-o în ziua aceea, pe care niciodată nu o voi uita, și mi-a spus: „E a ta”. Apoi mi-a mai spus: „E a ta, pentru că e câștigată de familia noastră”. *(Pleacă din încăpere. Toți tac respectuos. Apoi...)*

Gombo: Să ne strângem astăzi, peste zece minute, să vorbim aprins despre actul cel mai important din viața noastră, a familiei noastre.

Soția: Să pun o anume față de masă, nu?

[31 (35)]

Gombo: Să întâmpinăm cu zâmbete dulci și să ne umplem de o profundă recunoștință. Să ne ascundem vocea ce se luptă cu lacrimi de fericire.

Cumnatul *(citește dintr-o altă carte luată din bibliotecă)*: Să zdrobim rodul sufletului odios al lui Artre și să bem din apa lină și cristalină și calină și felină a creației lui Bartre și a lui Lartre și Gartre.

Soția: Unde să pun, dragă Gombo, scaunul cel mare al...? Unde naiba să-l pun? Da, simt cum ochii mei sub robustele-mi pleoape scapără fulgere de triumf. *(Ia scaunul și-l lasă undeva în drum; pleacă apoi din cameră)*.

Cumnatul: Mă simt ca trăsnit sub greutatea acestei știri și o profundă recunoștință mă inundă ca o apă limpede venită în gură, care-mi înăbușă

---

77 sursa: „Visul de veacuri” — clișeu al retoricii festive și oficiale; aici, el desemnează doar mutarea într-un apartament nou.

78 visului nostru de veacuri — „Visul de veacuri” — clișeu al retoricii festive și oficiale (p. (vezi pagina 72)

79 oala de noapte — Vas de noapte, olița adulților. (vezi pagina 68)

lacrimile suave. *(Gombo se plimbă pe coridorul dintre mobile, unde se află scaunul uitat de Soție, și se împiedică lovindu-se de el.)*

Gombo: Cine a pus scaunul acesta aici? A hotărât familia să fie scaunul acesta aici? Familia nu acceptă în sânul ei răzvrătiri de felul acesta! Să plece din familia noastră acei care nu respectă familia și gândurile ei! Familia e strâns unită și nu are voie nimeni altceva! Noi curățim familia noastră de renegați[80]![81] Să plece din familia noastră renegații! Să plece! Să plece! Să plece!

Cumnatul: Da, căci cum răspunde în mod strălucit creația lui Bartre în acest caz? *(Ia o altă carte din bibliotecă, o deschide undeva și citește.)* Căci din îmbrățișarea călduroasă și iubitoare, ca privirea mamei asupra trupului noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism.

Gombo: Să plece renegații din familia noastră!

Cumnatul: Și să zdrobim rodul sufletului scârnav[8283] al lui Artre și să bem din apa unduitoare și răcoritoare și gânditoare a lui Bartre și Martre și a lui Lartre și Gartre.

Gombo: Nu permit, și nimeni din familie, ce s-a întâmplat. Să strângem strâns membrii familiei în jurul liniștii și vieții noastre, încărcată, ca o albină harnică, de pace și fericire! Cine a făcut această faptă groaznică? Cine?

Bunica *(intră în cameră)*: Dar te-ai lovit rău, dragule? Te-ai lovit rău? *(De-acum, agitație.)*

[32 (36)]

Cumnatul: Da, s-a lovit rău, bunico, adu o compresă cu apă rece. *(Intră Soția.)*

Soția: Da, aduc acum!

Bunica: Vânătaia îmi amintește de anii aceia sângeroși când bunicul nostru a căzut de pe scări.

Gombo: Frecați bine vânătaia mea, să se șteargă, să n-o mai am. Familia noastră nu poate permite ca eu să am vânătăi. Cum e? E vânătă?

Cumnatul: Da, o frec, și o voi freca, fiindcă vânătaia a fost făcută pe altarul familiei[84] noastre[85]. Adu puțin alcool, tu.

Soția: Stai să leg aici mai strâns. Bunico, dă-mi sticla din dulap.

Cumnatul: Da, adu sticla cu alcool, căci alcoolul... Dar cine a pus scaunul aici?

Gombo: Da, cine a îndrăznit să...?

Soția: Nu l-am pus bine! Eu urma să-l duc la masă.

Gombo: Nu! Să-mi spui ce te-am întrebat eu, dragă, nu poveștile tale, înțelegi?

Soția: Eu vroiam să-l duc la masă — acolo!

---

80 sursa: Limbajul „epurării” (*renegați*, *răzvrătiri*, „familia e strâns unită”, „să plece din familia noastră”) aplicat unui scaun pus în drum: parodia pare să vizeze discursul ședințelor de demascare și al unității „de monolit”, transferat în miniatura unei familii.

81 renegați — Renegat — cel care s-a lepădat de credința, partidul sau grupul său. (vezi pagina 70)

82 *Scârnav* (pop., din sl. *skvrŭnavŭ*) — murdar; fig. dezgustător, josnic, infam (DEX).

83 scârnav — Pop., din sl.: murdar; fig. (vezi pagina 70)

84 sursa: Parodie a clișeului patriotic „pe altarul patriei”: vânătaia de la un scaun devine jertfă.

85 altarul familiei — „Vânătaia a fost făcută pe altarul familiei noastre” (p. (vezi pagina 61)

Cumnatul: Nu, nu-mi sustrage atenția mea trează cu ideile tale lăturalnice[8687].

Bunica: Spune, dragă, că tu l-ai pus acolo, și gata! Recunoaște-ți vina și vei fi pe jumătate iertată[88].

Soția: Dragilor, dar urma să-l duc la masă, la locul cuvenit!

Cumnatul: Cum adică vroiai să-l duci la masă?

Soția: Să-l duc la masă!

Cumnatul: Cine ți-a spus să-l duci la masă?

Soția: Vroiam să-l duc la masă, dragule!

Cumnatul: Aha! Vroiam, ai spus, nu? Vroiam? Adică faci ce vrei, nu întrebi pe nimeni; familia ce păzește? Gombo de ce e aici? Așa, numai ca să fie? L-ai întrebat? I-ai cerut sfatul, dragă, spune, mărturisește!

Gombo: Înțelegi, dragă, eu vreau să știu cine a pus scaunul în drum. Cine a uneltit împotriva mea. Tu?

Soția: Dar nu l-am pus propriu-zis acolo, fiindcă urma să-l duc.

Gombo: L-ai pus sau nu l-ai pus acolo tu, dragă?

Cumnatul: De ce vrei să ne ascunzi, să ne mințim, știm totul, absolut totul.

Bunica: Da, scaunul acesta pe care a stat bunicul nostru.

[33 (37)]

Soția: Dar n-am vrut să-l pun acolo, n-am vrut, n-am vrut! Oh, oh, oh!

Gombo: Dacă și din partea ta trebuie să ne așteptăm la astfel de gesturi și fapte, ce să mai zicem de cei care nu sunt din familia noastră?

Bunica: Sigur că da, sigur că da.

Soția: N-am vrut să-l pun acolo, n-am vrut să-l pun acolo, am greșit, dragilor, am greșit, fiindcă n-am știut că voi face ceva ca aceia care nu sunt din familia noastră. Oh, oh, oh!

Cumnatul: Da, Gombo, văd după roșeața apărută în obraji, văd din obrajii ei roșii ca un măr, dar, dragă, nu un măr al discordiei[8990], ci un măr obișnuit, al cărui suc hrănitor ajută la întremarea trupului, că ea își dă seama de greșeală.

Gombo: Ți s-au îmbujorat obrajii, dragă? Ei, dacă spui că i s-au îmbujorat obrajii, înseamnă că-și dă seama de gestul ei urât și se căiește din adâncul sufletului ei curat.

Soția: M-ai iertat, dragă Gombo?

---

86 *Lăturalnic* — lateral, abătut din drum; aici: idei care se abat de la subiect (și, în limbajul familiei, de la „linie”).

87 lăturalnice — Lăturalnic — lateral, abătut din drum; „ideile tale lăturalnice” (p. (vezi pagina 67)

88 sursa: Pare o prelucrare a zicalei „păcatul mărturisit e pe jumătate iertat” (formula exactă și sursa n-au putut fi verificate); Bunica rostește în ton de spovedanie o sentință de tribunal de familie.

89 sursa: „**Mărul discordiei**” — în mitologia greacă, mărul de aur aruncat de Eris, zeița discordiei, la nunta lui Peleu cu Thetis, cu inscripția „celei mai frumoase”; disputat de Hera, Atena și Afrodita, el a fost acordat de Paris Afroditei, de unde, după legendă, războiul Troiei. Expresia înseamnă „pricină de ceartă”; Cumnatul o desface pedant în „un măr obișnuit, al cărui suc hrănitor ajută la întremarea trupului”.

90 măr al discordiei — „Mărul discordiei” — după mitul grec, mărul de aur al zeiței Eris, cu inscripția „celei mai frumoase”, disputat de Hera, Atena și Afrodita și dat de Paris Afroditei; de aici, după legendă, războiul Troiei. (vezi pagina 67)

Gombo: Ei da, sigur că te-am iertat, dar să nu se mai repete. Da?

Soția: Oh, Gombo, dragă Gombo, cât de bun ești tu, cât de bun ești tu, îți promit să nu se mai întâmple vreodată aceasta. Dar hai, mângâie-mă și tu, da? Și hai și cântă dragostea noastră...

Gombo: Bine, bine, dragă, să facem cum vrei tu. Da?

Soția: Sigur, sigur că da, și mângâie-mă, da? M-ai iertat, nu-i așa? Du-gu-lu-gu[91], du-gu-lu-gu![92] Scumpul meu Gombo, da?

Gombo: Bine, bine!

Bunica: Eu plec, acum o să vie altcineva, eu plec, eu plec!

Soția: Bine, dragă bunico, drum bun, drum bun! *(Se strâng mâini călduros. Se flutură batiste.)*

Cumnatul: Du-te, dragă bunico, du-te. (Se fac bezele[9394].)

Gombo: Așteptăm pe noul oaspete, sigur, du-te!

Cumnatul: Am însoțit cu privirea pe scumpa și neprețuita, draga bunică. Căci ce spune Gartre *(ia o carte din bibliotecă, o deschide și citește)*: Căci din îmbrățișarea călduroasă și iubitoare, ca privirea mamei asupra noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism. *(Sună soneria.)*

[34 (38)]

Gombo: A venit oaspetele nostru, un drag oaspe[9596]!

(Soția se duce la o ușă și o deschide.)

Cumnatul: Draga soție l-a întâmpinat la intrarea în casă pe oaspetele familiei noastre, cu zâmbetul pe buze.

(Intră Oaspetele-Bunică. Se oprește în prag. Soțul se ridică în picioare.)

Gombo: Fii bine-venit, oaspete de soi al familiei prietene, și te bucură de ospitalitatea sinceră a căminului nostru.

Oaspetele-bunică[97]: Mulțumesc din inimă, dragilor, pentru primirea pe care mi-o faceți. *(Soția conduce pe Oaspetele-Bunică, de mână, spre Gombo, iar Cumnatul îl conduce de mână pe Gombo spre Oaspetele-Bunică și le întinde mâinile una spre cealaltă, fiindcă și Gombo și Oaspetele-Bunică sunt orbi. Își strâng mâinile și se îmbrățișează. Se așază la masă liniștiți.)*

Gombo: Adu-ne câte o cafea, un șerbet[9899], o prăjitură, să ne simțim cât mai bine

(Soția iese după cele cerute.)

Oaspetele-bunică: Ce zici de primăvara aceasta? E aproape sosită.

---

91 Onomatopee de alint, gângurit ca pentru un copil mic.

92 Du-gu-lu-gu — Onomatopee de alint, gângurit ca pentru un copil mic (p. (vezi pagina 65)

93 *Bezea* (din tc. *buse*) — sărutare trimisă de departe, cu vârful degetelor.

94 bezele — Bezea (din tc.) — sărutare trimisă de departe, cu vârful degetelor (p. (vezi pagina 62)

95 *Oaspe* — formă trunchiată, populară, a lui *oaspete* (musafir).

96 oaspe — Variantă veche și literară a lui oaspete (lat. (vezi pagina 68)

97 Oaspetele-bunică — Musafirul din Partea I (p. (vezi pagina 68)

98 *Șerbet* (din tc. *şerbet*) — pastă dulce din zahăr fiert, aromată, servită musafirilor pe linguriță, cu un pahar de apă rece; semn al ospitalității tradiționale.

99 șerbet — Pastă dulce din zahăr fiert, aromată, servită musafirilor pe linguriță, cu un pahar de apă rece (din tc. (vezi pagina 71)

Gombo: Într-adevăr, constat cu surprindere și bucurie că avem aceeași părere asupra chestiunii.

Oaspetele-bunică: Mă bucur de aceleași simțăminte comune pe care le avem.

Gombo: Și voi luptați cu înverșunare pentru a vă muta în noua casă?

Oaspetele-bunică: Da, și am până acum satisfacții mari, am terminat pregătirile cu două zile mai devreme. Azi ne și mutăm.

Gombo: Vă urez fericire și belșug, o dată cu pasul pe care l-ați făcut. Noi suntem în fața pasului acesta. E un pas plin de răspundere și de griji, pentru că soarta stă în mâinile acestui pas.

(Intră Soția cu cele cerute.)

Soția: Cum e?

Cumnatul: Discuția e plină de prietenie și desăvârșită armonie.

Soția: Mă bucur sincer, sincer de tot. *(Gombo și Oaspetele-Bunică se servesc în tăcere.)* Cum mai e?

Cumnatul: Dragul Gombo și cu dragul oaspete se înțeleg de minune asupra unui număr de chestiuni foarte importante.

Oaspetele-bunică: Am fost servit minunat și mulțumesc familiei pentru primirea făcută.

Cumnatul: Da, căci ce spune Lartre? E neîndoios ca ziua și ca noaptea că izbucnirea tumultuoasă și cascadată a încheierii încurcubeiate[100] și departe de stigmatul gestului amplu și sec pornește ca din încovoierea brazdei asupra seminței ascunsă la sânu-i.

Oaspetele-bunică: Dar știi ce spune și Bartre? Căci din îmbrățișarea călduroasă și iubitoare, ca privirea...

Cumnatul: ... mamei asupra trupului noului-născut, răzbate finalul...

Oaspetele-bunică: ...aureolat și lipsit de teatralism. *(Râd fericiți amândoi.)* Eh! Ce adevăr mare e acesta, și universal totodată!

Cumnatul: Vizita s-a încheiat într-o apoteoză[101][102] de lumină și căldură a creației lui Bartre și Lartre. Bravo!

Soția: Bravo!

(Toți, în cor[103]: Bravo! Bravo! *Oaspetele-Bunică se ridică și se îndreaptă spre ușă. Îmbrățișări, semne cu batiste. Musafirul pleacă. După care rămân un timp extaziați).*

Cumnatul: În sufletul meu, vizita aceasta sună ca un ecou care se zbate de stâncile din mine, ca un încarcerat care-și izbește capul de pereții celulei sale, cu ochii luminați și transfigurați, care au găsit cheia fericirii. Da, da,

---

100 Variantă a cuvântului inventat *încurcubienate* (p. 33): „ca un curcubeu încurcat” — vezi nota de acolo.

101 Greșeală de tipar pentru *apoteoză* (din gr. *apotheosis*, „îndumnezeire”) — glorificare, preamărire; în teatru, scena finală fastuoasă a unui spectacol. (vezi pagina 61)

102 apoteoză — Din gr. (vezi pagina 61)

103 în cor — Toate personajele deodată, cu aceeași replică, ca un cor: „Toți, în cor: Bravo! (vezi pagina 67)

căci din îmbrățișarea caldă, și îndrăgostită, ca privirea mamei asupra trupului noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism! Ce adevărat, ce adevărat!

Gombo: Așa e, așa e! Am observat că n-ai mai spus „Călduroase și iubitoare”, ci ai spus „caldă și îndrăgostită”.

Cumnatul: Da, am adaptat acest adevăr uriaș, ca o ciupercă pentru lumea furnicilor, după chipul și asemănarea[104][105] întâmplărilor și secundei trăite de inimile noastre.

Gombo: Bine ai făcut! Se simțea nevoia. Se simțea nevoia, o cerea sentimentul și secunda care ne-a înfiorat trupul. Să schimbăm după sentimentul și secunda care ne înfiorează trupul!

[36 (40)]

Soția: Nu-i așa, dragule Gombo, că a fost minunat? A fost minunat, tu, dragă, a fost foarte minunat!

Gombo: Și acum să ne adunăm și să vorbim despre pasul nostru!

Cumnatul: Da, așa e. *(Toți se mișcă.)*

Soția: O chem și pe bunica!

Cumnatul: Sigur, tu, cheam-o!

Soția: Dragă bunico! Dragă bunico! Vino aici, te rog!

Bunica: Da, da, vin!

Gombo: Adu câteva cărți de literatură. Să citim cărțile din biblioteca familiei.

Cumnatul: Sigur că aduc. *(Aduce câteva cărți pe masă. Se așază toți în jurul mesei. Soția e de o parte a mesei, ceilalți de cealaltă parte a mesei.)* Azi familia noastră se va muta în noua casă și trebuie să hotărâm ce facem ca pasul nostru să fie așa cum trebuie să fie un asemenea pas.

Bunica: Când bunicul vostru a cucerit această casă, spunea mereu că nu a făcut pasul acesta și că noi suntem cu un picior jos și cu unul în aer[106], și când va veni vremea aceea oare, fir-ar al dracului să fie — se întreba el zilnic după masa de seară, compusă din ceai și biscuiți aromați. Când va veni ziua aceea oare? zicea el, și în mintea mea vorbele lui s-au înfipt adânc, ca un țăruș[107][108], în jurul căruia se învârtește cosmosul meu ca un mânzat[109]

---

104 sursa: Ecou din **Facerea** 1, 26: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră”, cuvântul prin care Dumnezeu creează omul. Cumnatul îl aplică „adevărului uriaș” al lui Bartre, „adaptat” după împrejurări. [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

105 după chipul și asemănarea — Ecou din Facerea 1, 26 („Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră”). (vezi pagina 65)

106 *Mânzat* — vițel înțărcat, de la câteva luni până la doi ani (DEX); „neînvățat la frâu” se spune însă de mânji și de cai: comparația amestecă, comic, două animale.

107 *Țăruș* — par scurt, ascuțit, înfipt în pământ (de el se leagă vita la păscut, de unde imaginea cosmosului care se „învârte” în jurul lui).

108 *Micarele* — formă greșită, probabil tipar pentru *mioarele* (mioară = oaie tânără); „miorițele albe ca spuma” fac parte din pastișa de poezie pastorală a Bunicii.

109 sursa: Titlul tabloului parodiază titlurile picturii istorice și comemorative („X rostind…”, „X la…”), în care eroul e fixat în clipa gestului memorabil; pe p. 54 Bunica precizează că tabloul e „chiar din clipa aceea”.

neînvățat la frâu[110]. Și ce frumos spunea el: Și când va veni vremea aceea oare, fir-ar al dracului să fie? — în ziua aceea ploioasă când norii se târau pe pământ ca niște burți pline de apă, iar vântul sufla jalnic, ca plânsul deznădăjduit al fostelor mame, care vedeau că fiul lor a plecat la oaste și n-a mai venit. Tabloul bunicului vostru din perete arată cum bunicul spune vorbele acelea mari, și se numește „Bunicul spunând vorbele acelea mari[111][112]”. Ce minunat spune el în tablou vorbele acelea mari, cu ochii înlăcrimați ca de roua dimineții așternută pe câmpiile cu cruda iarbă verde pe care pasc mioarele[113][114], albe ca spuma mării care n-a atins plaja!

Gombo: Da, să spunem vorbe mari, ca spuma care n-a atins plaja!

[37 (41)]

Cumnatul: Căci din îmbrățișarea clocotitoare și magmatică, precum a soarelui, ca privirea mamei asupra trupușorului noului-născut, se naște finalul aureolat și lipsit de teatralism, și nu cum spunea Artre: Căci din îmbrățișarea caldă și iubitoare, ca privirea mamei asupra noului-născut, se naște finalul aureolat și lipsit de teatralism — care face neasemuit de marea greșeală sufletească —, ci așa cum spune Bartre și Martre și Gartre, și cum am spus eu mai înainte.

Gombo: Azi ne mutăm și eu cred că trebuie să facem astfel ca să nu pierdem nici o secundă prețioasă.

Soția: Bravo, bravo!

(Toți: Bravo! Bravo!)

Bunica: Tabloul bunicului vostru din perete arată cum bunicul spune vorbele acelea mari.

(Toți încremenesc cu ochii la tabloul bunicului. Apare Uli.)

Uli: Vecine! Vecine! *(Apare Celălalt locatar.)*

Celălalt locatar: S-a întâmplat ceva?

Uli: Dă-mi o țigară. Am uitat să iau țigări.

Celălalt locatar: Mai am 11 țigări. Îți dau trei, e bine?

Uli: E bine, dar am să-ți mai cer mai încolo trei țigări.

Celălalt locatar: De ce?

Uli: Ca după aceea să-mi mai poți da trei și să rămâi și tu tot cu trei.

Celălalt locatar: Ha-ha, bine! Ți-ai scos pijamaua la aer?

Uli: N-am scos-o, tu ți-ai scos-o?

Celălalt locatar: Nici eu. Ce mai e nou prin oraș? N-am mai ieșit de mult!

Uli: Nimic nou. Toți se mută în case noi. Altceva nimic.

Celălalt locatar: Se mai demolează?

---

110 Bunicul spunând vorbele acelea mari — Titlul tabloului din perete (p. (vezi pagina 62)

111 cu un picior jos și cu unul în aer — Expresie a stării provizorii, nesigure, a celui care n-a ajuns încă la țintă (p. (vezi pagina 64)

112 mioarele — Mioară — oaie tânără (de un an-doi). (vezi pagina 68)

113 mânzat — Vițel înțărcat, de la câteva luni până la doi ani. (vezi pagina 67)

114 țăruș — Par scurt, ascuțit, înfipt în pământ, de care se leagă vita la păscut: vorbele bunicului s-au înfipt în mintea Bunicii „ca un țăruș, în jurul căruia se învârtește cosmosul meu” (p. (vezi pagina 71)

Uli: Da, și duminica se demolează. O să ne demoleze și pe noi.

Celălalt locatar: Ne demolează, zici? Da, cred că ne demolează. Trebuie să demoleze și păduchelnița[115] asta[116].

Uli: Sunt convins că o să demoleze. Sigur. O să fie aici spațiu verde. Și în locul grotei mele o să fie iarbă verde. Și când o să treci pe aici, o să-ți spui: „Eu am stat aici”. Cine ar putea crede? Nimeni, bineînțeles!

[38 (42)]

Celălalt locatar: Păi cine ar putea crede? Nimeni, afară de dumneata și de mine.

Uli: Și de vecinii de sus, ca și de ceilalți vecini.

Celălalt locatar: Și de prietenii vecinilor de sus și ai celor și mai de sus!

Uli: Nu i-am mai pus pe ai noștri.

Celălalt locatar: Da, sunt destul de mulți care o să-și amintească.

Uli: Chiar că sunt destul de mulți. Ha-ha, chiar foarte mulți!

Celălalt locatar: Ha-ha! Și noi, care credeam că sunt numai câțiva!

Uli: Da, ce era să credem noi! Dar cine o să-și mai bată capul, să-și amintească de locul acesta?!

Celălalt locatar: Totuși, din atâția...

Uli: Poate aceia care au fost legați sufletește de casa aceasta.

Celălalt locatar: Prin vreo durere, suferință, boală, deces.

Uli: Cunoscuții și prietenii mei n-au aflat niciodată ceva trist în cămăruța mea. Nici prietenele mele. Și la mine n-a avut cine să decedeze. Așa că...

Celălalt locatar: Cam așa stau lucrurile și la mine. Încă la mine nici n-au prea fost mulți cunoscuți. Și nici n-aveau la ce să vină nici amicii familiilor de sus. De cincisprezece ani, de când stau aici, n-a mai murit nimeni.

Uli: Da, vecine, n-a murit chiar nimeni. Locurile unde ți se întâmplă bucurii sau mulțumiri le uiți.

Celălalt locatar: Nu prea cunosc mulți care să fi ieșit de aici supărați. Ce să-și mai aducă aminte de casa asta!

Uli: Parcă noi... La început o să ținem minte. Dar cine-ți garantează că n-ai să uiți unde-i spațiul verde din locul casei? Poate dumneata. Eu nu!

Celălalt locatar: Parcă eu... Eu nici atât, cât de nesuferită îmi este văgăuna[117] asta[118]!

Uli: O să uităm șandramaua[119][120] ca pe un vis rău. Și-acum mă dor șalele din cauza igrasiei. Ce casă groaznică, vecine!

---

115 *Păduchelniță* (pop.) — locuință murdară, plină de paraziți; casă sărăcăcioasă.

116 păduchelnița — Păduchelniță (pop.) — locuință murdară, plină de paraziți; casă sărăcăcioasă: „Trebuie să demoleze și păduchelnița asta” (p. (vezi pagina 68)

117 *Văgăună* — scobitură, gaură adâncă; fig. locuință strâmtă și întunecoasă.

118 văgăuna — Văgăună — scobitură, gaură adâncă; fig. (vezi pagina 72)

119 *Șandrama* (din tc.) — clădire veche, dărăpănată, gata să se surpe. (vezi pagina 70)

120 șandramaua — Șandrama (din tc.) — clădire veche, dărăpănată, gata să se surpe: „O să uităm șandramaua ca pe un vis rău” (p. (vezi pagina 70)

Celălalt locatar: Ce să-și mai aducă cineva aminte de ea?! Pa naiba! Vecine, nu vii la mine? Dar cum te numești, că mereu îți uit numele.

Uli: Uli, de la Paul: Paulică — Uli![121]

Celălalt locatar: Vecine Uli, nu vii pe la mine?

Uli: Da, da, cu plăcere chiar. *(Intră la Celălalt locatar.)*

[39 (43)]

PARTEA A II-a

Gombo: Sunt frânt de oboseală, atâtea lucruri frumoase am trăit în dimineața aceasta, încât s-au resfirat și împrăștiat din trupul meu și al familiei noastre toată odihna și tihna sufletului, cugetului, mugetului, bugetului[122][123] nostru. Să chemăm în noi înviorarea viorelei[124][125], în dimineața proaspătă a vieții familiei noastre mari. *(Iese pe pipăite din încăpere.)*

Cumnatul: Eu rămân să mai cuget puțin.

Bunica: Când bunicul vostru era frânt ca plopii de vântoasele[126] iernii[127], la fel făcea: se ducea să se odihnească un pic.

Soția: Dragă bunico, stai să-ți odihnești oscioarele, care merită din plin, cu prisosință, statul. Uite scaunul acesta, stai aici, dragă bunico, stai.

Bunica: E plăcută odihna în familie. E o odihnă binecuvântată. Ce plăcută e odihna în familie!

Cumnatul: E adevărat, dragă, e adevărat. Ce valoare au căpătat vorbele pe care le-ai spus! Le voi înscrie în jurnalul familiei cu litere de platină.

Soția: Eu o să strâng fața de masă, pe care o voi împături cu sfințenie, fiindcă a fost și ea aici, cu trup și suflet lângă noi, în momentele de mare încordare, și fără să crâcnească, nebăgată în seamă, a trăit și ne-a ajutat cu ce-a putut și ea. Ee! Sărăcuța, față de masă, cât de dulce e ea!

Bunica: Și bunicul vostru, cel mai mare bunic al tuturor familiilor ca a noastră, la fel vorbea, parcă, de cățelul împăiat care parcă-l privea cu ochi vii. Cum mă ajută el, în clipele de cumpănă grea, de câteva tone cel puțin!

Soția: Da, chiar așa... *(Sună soneria.)*

Cumnatul: Vezi cine e.

(Soția deschide ușa. Apare Gombo al II-lea, oaspete.)

Soția: Cine ești?

---

121 sursa: Diminutivul care dă numele personajului vine de la *Paul* — prenumele autorului, Paul Cornel Chitic. Uli, singurul care deschide ușa și pleacă viu din casa care se surpă, poate fi citit ca o semnătură discretă a autorului în piesă; e o ipoteză, nu o mărturie.

122 Joc paronomastic: după *cugetului* vin, numai pentru rimă, *mugetului* (muget = sunetul scos de vite) și *bugetului* — limbajul solemn al lui Gombo se descompune în rime mecanice. (vezi pagina 65)

123 Joc de cuvinte pe asemănarea de sunet dintre *înviorare* și *viorea* (floarea albastră de primăvară, *Scilla bifolia*). (vezi pagina 67)

124 cugetului, mugetului, bugetului — Joc paronomastic (p. (vezi pagina 65)

125 înviorarea viorelei — Joc de cuvinte pe asemănarea de sunet dintre înviorare și viorea, floarea albastră de primăvară (p. (vezi pagina 67)

126 *Vântoasă* — vânt puternic, vijelie (în mitologia populară, „vântoasele” sunt și duhuri ale vântului).

127 vântoasele — Vântoasă — vânt puternic, vijelie; „frânt ca plopii de vântoasele iernii” (p. (vezi pagina 72)

Gombo-oaspete II[128]: Cum, nu mă cunoașteți?

Soția: Nu, dar cine ești, chiar dacă nu te cunosc?

Cumnatul: Nu da drumul! Cine știe! *(Se apropie.)*

Gombo-oaspete II: Nici tu, dragă, nu mă cunoști?

[40 (44)]

Cumnatul: Nu. *(Către Soție.)* Nu-i da drumul. Poate fi un aprig dușman al familiei. Cine ești?

Gombo-oaspete II: Cum, dragă, nu mă cunoști? Sunt vărul vecinului cel mai de sus!

Cumnatul: Da-a-a?

Gombo-oaspete II: Da.

Cumnatul: Nu-mi dau seama!

Bunica: Cine-i acolo?

Gombo-oaspete II: Eu sunt, vărul vecinului cel mai de sus!

Cumnatul: N-am de unde știi că ești vărul vecinului cel mai de sus!

Bunica: Cine-i acolo?

Soția: Cum ești vărul vecinului celui de mai sus?

Bunica: Cine-i acolo?

Gombo-oaspete II: Să distrugem sufletul odios al lui Artre, care vrea să otrăvească și să distrugă ca pe un castel de cărți[129][130] creația lui Bartre și Lartre și Martre și Gartre.

Soția: Da! Este vărul vecinului cel mai de sus!

Bunica: Cine este acolo?

Soția: Vărul vecinului cel mai de sus!

Bunica: Oooh! Vărul vecinului cel mai de sus! Aaah! Vărul vecinului cel mai de sus! Vărul lui Stăvarul[131] cu ochii ca mușstarul[132]! Țin minte ca acuma! Parcă văd: bunicul vostru, cel mai mare bunic al familiilor, ședea, ca aici, pe un scaun *(Bunica se așază pe un scaun)*, iar Stăvarul, Stăvarul cu ochii ca mușstarul stătea dincoace. *(Bunica se așază pe scaunul alăturat.)* Și Stăvarul spune: Ce zici de vremea aceasta păcătoasă? La care bunicul *(Bunica se mută pe primul scaun)* spune: Ce să zic! Hai să nu mai vorbim despre ea. Mai bine vorbim despre altceva. Iar Stăvarul, uitându-se admirativ la bunicul vostru, spune *(Bunica se așază pe celălalt scaun)*: Chiar așa! Bine zici! Hai mai bine să vorbim despre altceva! Ha-ha, ce frumoasă zi a fost aceea, of! of!

Cumnatul: Intră, te rog, atunci!

---

128 Gombo-oaspete II — Musafirul care sună la ușă în Partea a II-a (p. (vezi pagina 66)

129 Expresie: construcție fragilă (din cărți de joc), care se prăbușește la cea mai mică atingere. (vezi pagina 64)

130 castel de cărți — Construcție fragilă din cărți de joc, care se prăbușește la cea mai mică atingere (p. (vezi pagina 64)

131 Nume și epitet născocite pentru rimă (*Stăvarul – mușstarul*), după tiparul poreclelor rimate din vorbirea populară; „ochi ca mușstarul” = ochi gălbui.

132 Stăvarul — „Stăvarul cu ochii ca mușstarul” (p. (vezi pagina 71)

Gombo-oaspete II: Nu, am treabă. Am niște chestiuni de rezolvat sus!

Cumnatul: Cu ce-ți putem fi de folos?

Gombo-oaspete II: M-au trimis vecinii, prietenii voștri, să vă dau aceasta. *(Scoate de după ușă o casetă mare*

[41 (45)]

din lemn galben.) Mi-au spus că aveți nevoie de acest obiect.

Soția: Oh! Ce frumusețe de casetă din lemn galben[133] mi-a trimis! Ce frumusețe de casetă din lemn galben mi-a trimis!

Cumnatul: S-o arătăm și bunicii!

Soția: Da, bunico, privește! Vezi ce frumoasă e?

Bunica: Cât de frumoasă și de maiestuoasă poate fi această suplă casetă!

Soția: Să-i dăm și noi vecinului ce i-am promis! *(Se duce și aduce o casetă mare din lemn galben, identică cu cealaltă.)* Iată ce le dăm prietenilor noștri în schimbul pe care l-am hotărât.

Gombo-oaspete II: Ce frumoasă casetă din lemn galben! A-a-a! Mulțumesc familiei prietene pentru frumoasa casetă din lemn galben pe care ne-a dat-o.

Cumnatul: În schimb, eu mulțumesc, în numele familiei, pentru frumoasa casetă din lemn galben pe care ne-a dat-o familia prietenă! *(Se strâng mâini.)*

Bunica: Când bunicul vostru, cel mai mare... *(De câteva ori nu e auzită, și ușa se închide în urma lui Gombo-Oaspete II.)* Vroiam să-i spun ceva vărului care a venit. Dragă cumnate, vroiam să-i spun ceva dragului văr!

Cumnatul: Da, sigur că da, dragă bunică! Dragă soție, cheamă-l pe dragul văr!

Soția: Imediat, dragă cumnate! *(Se duce la ușă, dar e încuiată și nu se poate deschide.)* Nu se deschide ușa, dragă vere![134] Nu se deschide ușa! *(Strigă tare.)* Dragă vere!

Cumnatul: Nu se poate! Trebuie să se deschidă! *(Încearcă să deschidă ușa.)*

Bunica: Nu se mai deschide ușa?

Soția: Ce facem acum, dragă cumnate?

Cumnatul: Probabil că s-a înțepenit clanța. Să mă uit.

Soția: Trebuie să deschidem ușa.

Cumnatul: Cred că s-a înțepenit clanța. Nu văd nimic. *(Se învârte în jurul ușii, încercând să vadă ceva.)*

Soția: Să-l chem pe dragul soț, pe dragul Gombo?

Cumnatul: Din ce în ce mai mult cred că s-a înțepenit clanța. Să-l chemăm.

Bunica: Nu se mai deschide ușa?

---

133 casetă din lemn galben — Darul pe care familiile „prietene” și-l schimbă (p. (vezi pagina 63)

134 sursa: De aici, ușa care nu se mai deschide devine centrul piesei. Situația — o familie închisă într-o cameră din care nu poate ieși, și care continuă să-și recite formulele — pare să evoce piesa lui Sartre ***Huis clos*** („Cu ușile închise”, premiera la Théâtre du Vieux-Colombier, Paris, 27 mai 1944), în care trei morți sunt închiși într-un salon din infern; legătura cu „Artre” din titlu o face plauzibilă, dar autorul n-o spune.

[42 (46)]

Soția *(fuge să-l cheme pe Gombo)*: Gombo! Ieși de după paravan[135][136]. Vino-ncoace!

Gombo: Ce s-a întâmplat? Ce strigi așa?

Soția: Parcă nu știi! Nu se mai deschide ușa! Nu se mai deschide, asta-i!

Bunica: Chiar nu se mai deschide ușa?

Gombo: Cum nu se mai deschide? Ce-i asta? Se poate? Ce, rămânem închiși aici?

Soția: A-u-u! Ce? Rămânem închiși aici? Nu se poate. Nu se poate. Dragă cumnate, deschide ușa! Hai odată!

Cumnatul: Dragă Gombo, după analiza situației, reiese că se pare că ușa nu se mai deschide.

Gombo: Să facem astfel ca să nu ni se mai pară așa.

Soția: Asta înseamnă că nu ne mai mutăm, dragilor, ce facem?

Cumnatul: Înseamnă că nu mai putem face marele pas în mâinile căruia se află fericirea marii noastre familii. Ce-i de făcut, dragă Gombo?

Bunica: Și chiar nu se mai deschide ușa?

Soția: Înseamnă că ziua aceasta, minunată ca un dar al cerului și al seninului călător peste bucuria și peste casa noastră, nu ne-a adus zămislirea fericirii noastre.

Cumnatul: Dragă Gombo!

Gombo: Dragă Gombo... pasul nostru rămâne nefăcut, suntem și vom rămâne cu un picior jos și cu unul în aer, spune-mi, ce facem?

Soția: Și atâtea clipe, foarte minunate clipe am trăit, în întâmpinarea... Simt cum din ochii mei fulgeră lacrimi grele de durere.

Bunica: Dar de ce nu se deschide ușa, spuneți-mi și mie odată?

Gombo: Să facem astfel ca să punem și piciorul celălalt jos.

Soția: Dragă Gombo, cum ieșim de aici?

Cumnatul: Ce naiba, nu ne mai mutăm nicăieri? Și casa cea nouă?

Gombo: Cel mai bun lucru e să căutăm o ieșire din situația aceasta.

Cumnatul: Așa e. E cel mai bun lucru de făcut. Mintea ta luminată, dragă Gombo, și de data aceasta vine să ne

[43 (47)]

arunce o punte greu încercată, dar puternică și înfiptă adânc, pe care n-o mai poate clinti nimeni, chiar ca să ne ajute pe noi, marea familie a bunicului, din care face parte și Gombo. Bravo lui! Bravo lui!

Soția: Cum ieșim de-aici, cum ieșim de-aici?

Bunica: De ce nu ne mutăm în casa cea nouă?

---

135 *Paravan* (din fr. *paravent*) — perete mobil, pliant, care desparte sau ascunde o parte a camerei.
136 paravan — Din fr. (vezi pagina 69)

Cumnatul: Să căutăm marea soluție și să plantăm în inimile noastre ideea dragului Gombo și să o ascultăm ca pe un îndemn scump ca vederea ochilor noștri.

Soția: Important acum este să ieșim din casă, acum, acum, chiar acum! Ah, sfânt acum, drag acum, cât de mult prețuiești tu!

Cumnatul: Cel mai important lucru acum este să ascultăm cuvântul dragului Gombo.

Soția: Acum, acum, asta vreau, nu acum frumos și iubit de toți.

Cumnatul: Ce-i asta. Nu te gândești la nemulțumirile și viața grea a bunicului, care a luptat și și-a rupt din trup și suflet ca noi să avem ce trebuie? La fel să facem și noi.

Soția *(se apropie de fereastră)*: A!

Gombo: Să facem la fel ca bunicul nostru, așa să facem!

Bunica: Dar de ce nu ne mutăm în casa cea nouă? Când bunicul vostru a cucerit această casă, spunea mereu că nu e făcut pasul acesta și că noi suntem cu un picior în jos și cu unul în aer, și când va veni ziua aceea oare...?

Soția: Și suntem atât de departe de pământ! Cum naiba ieșim de aici?

Bunica: ...se întreba el zilnic după masa de seară, compusă din ceai și...

Cumnatul: E atât de departe, că o săritură până jos aduce moartea celui care îndrăznește să făptuiască acest gest.

Bunica: Când va veni ziua aceea oare? zicea el, și în mintea mea vorbele lui s-au înfipt...

Gombo: Cât de departe e?

Soția: Foarte departe e pământul. Cum naiba scăpăm, dragilor?

Cumnatul: Situația e critică, adevărat, dar să nu uităm niciodată cuvintele dragului și iubitului Gombo.

[44 (48)]

Soția: Să chemăm pe cineva în ajutor?

Gombo: Nu!!! Nu, nu, nu! Niciodată. Marea noastră familie nu s-a înjosit niciodată cerând ajutorul altora, nici chiar în cele mai grele cumpene ale vieții noastre, oase din osul sfânt[137] al celui mai mare bunic[138]!

Bunica: Și ce frumos spunea el: Și când va veni vremea aceea oare? În ziua aceea ploioasă, când norii se târau pe pământ ca niște burți pline de...

Soția: Ce facem? Ce facem?

Cumnatul: Cum îndrăznești să uiți cuvintele marelui Bartre și Gartre? Căci din îmbrățișarea clocotitoare și magmatică asemenea soarelui, ca privirea

137 sursa: Ecou din **Facerea** 2, 23 — cuvintele lui Adam la vederea Evei: „os din oasele mele și carne din carnea mea”; formula biblică a înrudirii devine aici blazon de familie. Ecoul revine pe p. 52 („asupra cărnii, din carnea ei”). [Facerea (Biblia sinodală), ro.]

138 oase din osul sfânt — „Oase din osul sfânt al celui mai mare bunic” (p. (vezi pagina 68)

mamei asupra trupșorului noului-născut, răzbate finalul aureolat, lipsit de teatralism. Cum poți uita? Cum cutezi a nu ține seama de cuvintele lui Bartre și Martre?

Soția: Cuvintele nemuritorilor Martre și Gartre și Bartre și Lartre sunt cuvinte din cele mai prețioase metale, așa e, așa e. Dar noi ne aflăm închiși aici la atâta distanță de pământ, și ușa e închisă, blestemata aceasta de ușă care s-a închis, și noi ce facem?

Cumnatul: Nu pronunța astfel de cuvinte care murdăresc și anulează cuvintele nemuritorilor! *(Se apropie și Bunica de fereastră.)*

Gombo: Să nu pronunțăm cuvinte care contravin nemuritorilor!

Bunica: Ce distanță e până jos! Și bunicul vostru, care a spus cuvintele mari când eram în ziua aceea ploioasă, în anii aceia sângeroși...

Soția: Suntem închiși aici, voi nu vedeți, dragilor, până jos e distanță amețitoare. Și ușa e închisă și nimeni nu vine să rezolve situația aceasta!

Gombo: E mult până jos? Ei, cât poate să fie?

Bunica: Și bunicul vostru, care a spus marile cuvinte mari, când era în ziua din anul sângeros...

Soția: Nu ne mai mutăm în casa cea nouă? Rămânem aici? Nu se poate! Ce situație groaznică! Oh, oh!

Cumnatul: Și cuvintele marilor nemuritori? Cuvintele marilor nemuritori vor rezolva în mod strălucit situația!

Gombo: Da, să rezolvăm situația cu cuvintele marilor nemuritori!

[45 (49)]

Cumnatul: Și să distrugem sufletul odios și hidos al lui Artre!

Soția: Să chemăm pe cineva! Dragule Gombo, pe cine să chemăm?

Gombo: Să chemăm cuvintele marilor Bartre și Gartre, Martre și Lartre.

Bunica: E o înălțime foarte mare până jos! Și ușa s-a înțepenit de-a binelea!

Cumnatul: Nu trebuie să ne pierdem cu firea, într-adevăr, situația este groaznică.

Gombo: Situația este groaznică? *(Tăcere prelungă.)*

Cumnatul: Da. *(Din nou tăcere.)*

Gombo: Toate lucrurile sunt la locul lor?

Soția: Sigur, dragule, sigur că da, ce facem?

Gombo: În primul rând, să nu ne pierdem cu firea. Înălțimea este groaznic de mare, ușa s-a închis de-a binelea, s-a închis groaznic de bine.

Soția: Pe cine chemăm? Mai avem puțin din duminica asta și noi suntem închiși. Ce facem? Ce facem?

Bunica: E o înălțime foarte mare până jos! Și ușa s-a înțepenit zdravăn.

Gombo: Toată lumea e obligată să caute o rezolvare în mod splendid a situației. Toată lumea e obligată să participe cu tot sufletul la pasul pe care trebuie să-l facem în impasul acesta. Toată lumea e obligată să-și spună marile cuvinte ale lui Gartre și Bartre și Martre și Lartre.

Bunica: Și bunicul vostru, care a spus marile cuvinte mari, acelea din tablou, în anii sângeroși, în ziua aceea ploioasă...

Cumnatul: Căci din îmbrățișarea clocotitoare și magmatică asemenea soarelui, ca privirea mamei asupra trupșorului noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism. Nu uitați cuvintele lui Martre.

Gombo: Toți membrii familiei sunt absolut liberi să facă cele spuse mai sus.

Uli: Iar a apărut femeia aceea frumoasă la geam.

Soția: Am strâns toate mobilele dragei noastre case. Pe unde le scoatem? Ușa e închisă.

Celălalt locatar: Da. Am observat și eu. E nostimă, să știi.

[46 (50)]

Bunica: Și bunicul vostru, care a spus marile mari cuvinte mari, acelea din tabloul în anii sângeroși, în ziua aceea ploioasă...

Celălalt locatar: Ce faci acum?

Uli: Mă duc să respir puțin aer, să-mi privesc iubita.

Soția: Uite-l pe vecinul nostru!

Celălalt locatar: Ce altceva ai de făcut? Bravo ție!

Soția: Vecine! Vecine!

Uli: Mă plimb și privesc în minte viitorul, ca această femeie frumoasă pe care o iubesc cu adevărat.

Soția: Vecine!

Celălalt locatar: O iubești chiar?

Uli: Cel mai frumos sentiment doar e iubirea, nu?! El mă încălzește și mă inspiră. Iubirea de oameni e o nobilă aspirație.

Celălalt locatar: Te-a strigat cineva.

Soția: Vecine!

Uli: Parcă. Da! Cine mă strigă?

Celălalt locatar: Vecinii de sus.

Uli: Mă duc să ajut oamenii. Să-mi împlinesc aspirația. Cine mă strigă, dumneata, vecino?

Soția: Da. Vino, te rog, până aici.

Uli: Vreau să vă pot fi cumva de folos. Aveți de reparat vreun ceas, vreun lacăt?

Cumnatul: Vrem să vedem cum ai desface dumneata o ușă care s-a înțepenit și nu se mai deschide.

Uli: Da, imediat. *(Intră, din două mișcări, prin fereastră, în casă.)*

Gombo: Dânsul — care a venit — e vecinul nostru!

Cumnatul: Da. Pare a fi un vecin demn și inimos!

Bunica: Mi-aduc aminte ca acum, cu venirea vecinului nostru, de venirea vărului dragului vecin de sus! Țin minte ca acum, parcă-l văd, bunicul vostru stătea aici și vărul drag ședea aici, și ce cuvinte mari și-au spus atunci...

Soția: Ușa, vecine, ușa aceea e stricată, nu se mai deschide.

Uli: Dacă-mi dați voie, am să mă uit. Din toată inima vreau să vă ajut. *(Se îndreaptă către ușă.)*

Cumnatul: Momentele grele prin care trecem acum sunt apte de noi și de întărirea curajului nostru. Momentele

[47 (51)]

vin să ilustreze strălucit marile cuvinte mari ale lui Gartre, și să distrugă sufletul odios și minciunile care vor să ne înșele, ale lui Artre.

Uli *(către Celălalt locatar)*: E o familie care mă uimește prin complexitatea vieții ei; îmbină ca într-o singură floare aduceri-aminte și cuvinte pe care nu le-am auzit, dar care...

Celălalt locatar: Foarte interesant, într-adevăr...

Gombo: Trebuie să trăim intens aceste încordate clipe. Trebuie neapărat.

Soția: Simt cum îmi tremură robustele-mi pleoape sub greutatea lacrimilor țâșnind de bucurie.

Cumnatul: Da, căci din îmbrățișarea duioasă și feerică asemeni nadirului[139][140], ca privirea mamei asupra trupșorului noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism. Ce mari cuvinte sunt acestea!

Bunica: Și bunicul vostru, și bunicul vostru! Ce om a fost, și rămâne parcă în carne și oase în inima mea, în sufletul meu.

Soția: Mereu mă uit la tabloul acela, și mai ales acum, cu situația aceasta încordată, parcă îmi vine să plâng, parcă-mi vine să plâng când mă gândesc la el...

Cumnatul: Dragă soție, fii mai calmă, gândește cu curaj la ce urmează și alină-ți sufletul cu cuvintele lui Lartre: Căci...

Soția: Cuvintele acelea ale lui, cât de rotunde și pârguite[141][142] erau, ca niște fructe coapte și zemoase, după care copiii cei mici aruncă cu pietre în crengile care trec peste gard.

Gombo: Să ne gândim la cuvintele bunicului nostru. Cel mai mare bunic.

Cumnatul: Să fim comprehensivi[143][144] și lucizi extatic[145][146], asta-i, asta trebuie să fie.

Gombo: Să trecem aceste cuvinte cu majusculele secundei[147] celei noi.

Uli *(către Celălalt locatar)*: Ții minte căutările mele de care ți-am vorbit?

---

139 *Nadir* (din ar. *naẓīr*, „opus”) — punctul sferei cerești diametral opus zenitului, exact sub picioarele observatorului; fig. punctul cel mai de jos. Cumnatul îl folosește ca pe un superlativ al înălțării — confuzie comică, probabil voită, cu *zenit*.

140 nadirului — Nadir (din ar.) — punctul sferei cerești opus zenitului, exact sub picioarele observatorului; fig. (vezi pagina 68)

141 *Pârguit* — (despre fructe) care a început să se coacă, să se rumenească. (vezi pagina 69)

142 pârguite — Pârguit — (despre fructe) care a început să se coacă, să se rumenească: „cuvintele acelea ale lui, cât de rotunde și pârguite erau” (p. (vezi pagina 69)

143 Oximoron: *lucid* (cu mintea limpede) și *extatic* (în extaz, ieșit din sine) se exclud; încă o formulă goală a limbajului de paradă. (vezi pagina 67)

144 *Comprehensiv* (din fr. *compréhensif*) — înțelegător, cuprinzător. (vezi pagina 64)

145 lucizi extatic — Oximoron (p. (vezi pagina 67)

146 comprehensivi — Din fr. (vezi pagina 64)

147 Metaforă de birou: „a trece cu majuscule” = a scrie cu litere mari, a solemniza.

Celălalt locatar: Da.

Uli: Le găsesc cele mai fericite rezolvări în clipele acestea.

[48 (52)]

Cumnatul: Și încă o dată să citățm cuvintele lui Bartre, cuvinte pline de miezul adânc al înțelepciunii milenare. *(Se duce către bibliotecă.)*

Uli: Am trăit prea puțin intens. N-am cunoscut adevărul.

Celălalt locatar: Și dintr-o întâmplare, în casa acestora...

Uli: Chiar așa, aici, toate mi s-au luminat!

Cumnatul: Căci din îmbrățișarea patetică și peremptorie[148][149]...

Celălalt locatar: Te invidiez, să știi!

Cumnatul: ...ca universul însuși, ca privirea mamei asupra cărnii, din carnea ei țâșnește nestăvilit pe o verticală senină finalul aureolat și lipsit de teatralism.

Uli: Ușa nu se deschide deloc.

Soția: Țâșnește pe o verticală senină finalul — nu-i așa, dragă cumnate, că e minunat, e foarte minunat spus? Tu, dragule, ce zici?

Celălalt locatar: Încearcă cu niște clești, o pârghie.

Uli: Am totul la îndemână.

Bunica: Și bunicul vostru, bunicul vostru, atunci, ca în tablou... *(Se îndreaptă spre tablou.)*

Uli: Nu am răspuns chemării inimii mele, nu; am uitat, ca de obicei, ocupat de fleacuri.

Bunica *(lângă tablou)*: Mi-a spus el atunci: Tu — și așa întindea mâna, acuzator și mângâios-gingaș — tu, da, da, ține minte de la mine, tu vei fi bunica lor. Așa mi-a spus! Ce cuvinte mari mi-a spus atunci, și era o zi calmă, asta e, era o zi calmă.

Uli: Am privit pământ, cer, copaci, marea, păsările, degeaba...

Celălalt locatar: Nu le-ai priceput sensul, sentimentul comun.

Uli: Chiar așa, sentimentul comun.

Gombo: Să memorăm cuvintele celui mai mare bunic!

Uli: Ușa nu se deschide deloc!

Cumnatul: Ce se întâmplă cu ușa?

Uli: Nu se deschide deloc. Și nu știu de ce! Nu știu de ce!

Gombo: Deci situația devine din ce în ce mai groaznică.

Soția: Ce facem atunci, nu ne mai mutăm?

Cumnatul: Să ne strângem sentimentele strâns unite în jurul momentului.

Celălalt locatar: Încearcă cu o pârghie groasă.

Uli: Nu merge, e masivă.

Bunica: Ușa nu se mai deschide. Ce facem?

---

148 *Peremptoriu* (din lat. *peremptorius*, „care nimicește, decisiv”) — categoric, care nu admite replică (termen juridic: *termen peremptoriu*); *patetic* — plin de emoție, înduioșător.

149 peremptorie — Peremptoriu (din lat. (vezi pagina 70)

[49 (53)]

Cumnatul: Numai cuvintele lui Gartre ne pot îmbărbăta[150][151].

Soția: Eu am strâns toate, sunt pregătite, să mă uit o dată. Pe unde le-am pus. Dragule cumnate, pe unde scoatem pachetele?

Uli: Și eu nu m-am putut face demn de iubirea pentru iubita mea.

Celălalt locatar: Draga ta iubită. Așa e.

Cumnatul: Să citim din Gartre. Asta trebuie! *(Ia o carte din bibliotecă.)*

Bunica: Ușa nu se mai deschide. Ce-o să facem? Ce-o să facem?

Uli: Tot sentimentul meu curat pentru femeia frumoasă ca un ideal se prăbușește în gol. *(În casă, animație fără sens.)*

Celălalt locatar: Gândește-te la draga ta, care e la fereastră și acum. Te privește!

Cumnatul: Gartre spune: Căci din îmbrățișarea duioasă și feerică, asemeni nadirului *(Gombo se ține după Cumnat; Cumnatul se plimbă prin toată casa; Bunica punctează:* Ușa nu se mai deschide! Ce facem?*)* ... ca privirea mamei asupra noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism.

Gombo: Să ținem minte cuvintele lui Gartre.

Uli: Ne vom plimba la șosea, iubita mea, și vom dansa seara undeva unde se dansează, și vom merge la restaurant, și ne vom număra pașii așteptându-ne, și ne vom urmări mersul la despărțire, și-ți voi oferi flori scumpe și dragi, cu rouă pe ele...

Bunica: Ușa nu se mai deschide. Ce facem?

Celălalt locatar: Aveai dreptate, vecine Uli, trebuie să meriți iubirea iubitei.

Gombo: Să ne întărim cugetul și sufletul cu cuvintele lui Gartre. Citește, dragule cumnat. *(Cumnatul citește și Gombo îl urmează pe bâjbâite pas cu pas.)*

Soția: Pierdem noua locuință, ce ne facem, și pasul acela va rămâne în aer.

Bunica: Da, căci bunicul vostru spunea că nu e făcut pasul acesta și că noi suntem cu un picior în aer și unul jos...

Uli: Nu merit iubirea aceasta! Nu merit să mă numesc dragul ei și nu pot fi, cu adevărat, adevăratul ei drag.

[50 (54)]

Bunica: Și ce frumos spunea el: Și când va veni vremea aceea oare, fir-ar al dracului să fie? — în ziua aceea ploioasă...

Cumnatul: Căci Bartre spune: Căci din îmbrățișarea patetică și peremptorie...

Gombo: Într-adevăr patetică și peremptorie, așa e!

Celălalt locatar: Femeia aceasta nu se poate compara decât cu cel mai frumos lucru de pe lume. Privesc la ea și nu-mi vine că cred.

Bunica: Tabloul bunicului din perete e din clipa, chiar din clipa aceea e.

---

150 *A îmbărbăta* — a da curaj, a încuraja. (vezi pagina 66)

151 îmbărbăta — A îmbărbăta — a da curaj, a încuraja: „Numai cuvintele lui Gartre ne pot îmbărbăta” (p. (vezi pagina 66)

Soția: Ce ne facem? Ce mai! Ce ne facem? *(Se frâng mâini, se fac pași inutili în căutarea răspunsului.)*

Cumnatul: Căci, din momentul acesta, când apriga ușă a devenit ermetică[152][153] și nu putem ieși, doar chemarea cuvintelor lui Bartre *(se apropie de balcon)* ne poate lumina mințile.

Gombo: Doar cele ale lui Bartre și Martre, sigur.

Cumnatul *(iese pe balcon)*: Sau cele ale lui Lartre și Gartre *(Gombo iese și el și cade de pe balconul care era fără balustradă; nimeni nu sesizează nimic)* pot să întețească[154][155] căutările noastre...

Uli: Universul întreg e plin de adevărul pe care l-am ignorat, și iubita mea, cu care de mână vroiam să străbat tot universul, femeia aceasta ca un ideal, of, Doamne, Doamne!

Bunica: Și acum țin minte, bunicul vostru, parcă-l văd, ca azi, în față, în carne și oase...

Uli: Unde e vecinul Gombo?

Soția: E bolnav, poate. Pe unde scoatem bagajele, pachetele?

Cumnatul: Ține minte, numai Martre și Bartre, atât, și Gartre și Lartre, și nu Artre are sufletul lui...

Uli: Unde e vecinul Gombo?

Cumnatul: E bolnav! Înțelegi, nu Artre, cu sufletul murdar și hidos!

Celălalt locatar: Uli!

Bunica: Ce ne facem, dragă vecine de jos? Ușa e închisă.

Soția: Și pe unde scoatem pachetele?

Uli: Vă jur că-mi voi da tot sufletul să vă ajut cu puterile mele umile.

Celălalt locatar: Uli!

Uli: Da.

[51 (55)]

Cumnatul: Căci din îmbrățișarea patetică și peremptorie...

Soția: Pe unde scoatem mobilele?

Celălalt locatar: Iubita ta e paralitică de la mijloc în jos.

Bunica: Cum deschidem ușa?

Cumnatul: Ca... nadirul, ca privirea gingașei mame asupra pruncului ei, țâșnește patetic și înalt...

Uli: Ce spui? E paralitică?!?!

Celălalt locatar: Da, am aflat acum.

Cumnatul: Ține minte, vecine, țâșnește patetic și înalt, altfel sensul sentimentului nu mai are nici un scop.

---

152 *Ermetic* (din fr. *hermétique*, de la Hermes Trismegistul) — închis perfect, etanș.

153 ermetică — Din fr. (vezi pagina 65)

154 Greșeală de tipar pentru *întețească*: *a înteți* — a ațâța, a intensifica, a face mai aprig. (vezi pagina 67)

155 întețească — A înteți — a ațâța, a intensifica (p. (vezi pagina 67)

Uli: Da, înțeleg. *(Îl urmărește cu privirea, ia caseta galbenă și o ridică în mâini, să-l izbească în cap pe Cumnat.)*

Cumnatul: Pentru că însuși Lartre spune: Căci din îmbrățișarea magmatică și solemnă, am spus: magmatică și solemnă, ca însăși atitudinea dragilor vecinilor noștri, ca a ta, desigur... *(Bunica punctează:* Cum deschidem ușa, spuneți-mi... *iar Soția la fel:* Nu ne mai mutăm în noua locuință? Și pe unde scoatem pachetele? *Uli lasă cutia jos.)*

Uli: Mă duc să fac rost de cheie. Așteptați-mă. *(Sare pe fereastră. Către celălalt locatar.)* Strângem bagajele, ne mutăm în curând. *(Se aud zgomote nedeslușite și greoaie.)*

Celălalt locatar: Bine, vecine Uli, mă duc să le strâng. *(Uli fuge. Apoi va ieși din scenă și, vizibil, va porni în fugă și va reveni gâfâind, ca după o alergătură mare.)*

Cumnatul: Dragă soție, ține minte, și Gartre și Bartre prevedeau aceste greutăți, căci numai așa poate țâșni imprevizibil, impetuos și impregnant[156][157] finalul aureolat și lipsit de teatralism.

Soția: Dragă cumnate, ba da, sunt jos, aici. Să strângem cărțile.

Bunica: Ce facem acum, ușa e încuiată și cine o deschide?

Cumnatul: Cărțile acestea care conțin atâtea bucurii...

Soția: Să strângem și scumpa noastră veselă, și bibelourile, și tot, și să punem aici...

Cumnatul: ...ale minții și sufletului celui care, animat de dorința de a trăi...

Bunica: Ce facem acum, ușa e încuiată și cine o deschide?

[52 (56)]

Soția: Dragă cumnate, bagajele sunt aici. Să strângem cărțile.

Cumnatul: Dragă soție, ține minte, și Gartre și Bartre prevedeau aceste greutăți...

Soția: Dragă cumnate, bagajele sunt aici. *(Zgomotul greoi crește.)* Să strângem și cărțile.

Cumnatul: Căci numai așa poate țâșni imprevizibil, impetuos...

Bunica: Ce facem acum, ușa e încuiată, cine o deschide? *(Zgomotul crește.)*

Uli: Gata, v-am deschis. *(Către Celălalt locatar.)* Ai strâns bagajele? Gata! Plecăm! (Ușa e deschisă larg. Toți rămân încremeniți.[158] Uli se retrage și-și ia în spate balotul, ca și Celălalt locatar.)

Cumnatul: Intră, dragul nostru vecin, intră, și din cărțile dragei noastre familii îți vei înfrumuseța sufletul, așa cum spune și Gartre...

---

156 *Impetuos* (din lat. *impetuosus*) — năvalnic; *impregnant* — care impregnează, care îmbibă: cuvânt fără sens aici, ales doar pentru aliterația cu *imprevizibil* și *impetuos*.

157 impregnant — Care impregnează, care îmbibă; cuvânt fără sens aici, ales doar pentru aliterația „imprevizibil, impetuos și impregnant” (p. (vezi pagina 67)

158 sursa: Ușa se deschide, dar nimeni din familie nu iese: ca în finalul piesei ***Huis clos*** de Sartre (1944), unde ușa infernului se deschide brusc și niciunul dintre cei trei nu îndrăznește să plece. Paralela pare voită (vezi nota de la p. 45), fără ca autorul s-o semnaleze.

Soția: Intră, dragul nostru vecin, intră, doar și eu te aștept cu brațele larg deschise.

Cumnatul: Căci din îmbrățișarea patetică și magmatică solară, ca privirea...

Bunica: Intră, căci și bunicul vostru, cel mai mare bunic, te aștepta. (Zgomote de buldozere, casa se clatină.[159])

Cumnatul: ...mamei asupra pruncului ei...

Soția: Intră, mult prea dragul și iubitul meu vecin și soț...

Bunica: Și bunicul vostru...

Cumnatul: ...Va răzbate integru și vertical...

Soția: Dragul meu vecin, intră.

(Zgomotul crește, casa se clatină. O carte cade din casă. Uli o ia și o bagă în balot. Replicile celor din casă se repetă. Pereții se prăbușesc. Se văd blocurile în fundal. Uli și Celălalt locatar ies din scenă cu bagajele lor.)

Cortina

Decembrie 1966 — Ianuarie 1967.

159 sursa: Finalul pune în scenă demolarea anunțată de la început („trebuie dărâmată pentru spațiu verde”, p. 29; „se demolează... și duminica”, p. 41): casa veche e dărâmată cu familia înăuntru, iar în fundal se văd blocurile noi — imaginea sistematizării urbane a anilor ’60, în care familia, prinsă în propriile formule, nu observă nici căderea lui Gombo de pe balcon, nici prăbușirea pereților.

[53 (57)]

Panta Rei[160][161][162]

Pantomimă[163]

[54 (58)]

Personajele

Acesta
Celălalt

[55 (59)]

Se ridică cortina[164]. În mijlocul scenei se află un plan înclinat[165][166]. Nu-i nici abrupt[167], nici lin. Pauză. Apare Acesta.

Acesta: Merge până lângă marginea de jos a planului. Se oprește. Se dă câțiva pași înapoi. Pornește înainte și ocolește planul. Face câțiva pași grăbiți. Se oprește. Privește înapoi. Se întoarce în punctul de unde pornise înainte. Cercetează curios planul. Se urnește din loc și merge ocolind planul înclinat și îl înconjoară. Ajunge în același loc de la început. Privește în jur plictisit. Cască. Dă cu ochii de planul înclinat. Îl privește curios. Se apropie împins de

160 „Totul curge” (gr. *πάντα ῥεῖ*, *panta rhei*) — formula prin care tradiția rezumă învățătura lui Heraclit despre curgerea neîncetată a lucrurilor (vezi atribuirea). Grafia tipărită, *Panta Rei*, transcrie pronunția greacă. (vezi pagina 68)

161 sursa: **Heraclit din Efes** (cca 540 – cca 480 î.Hr.) — filozof presocratic, gânditorul devenirii și al unității contrariilor. Formula *panta rhei* („totul curge”) nu se află în fragmentele păstrate ale lui Heraclit: ea apare abia la Simplicius (sec. VI d.Hr.), în comentariul la *Fizica* lui Aristotel, ca rezumat al doctrinei. Cel mai apropiat text vechi e la Platon, *Cratylos* 402a, unde Socrate îi atribuie lui Heraclit spusa „totul se mișcă și nimic nu rămâne” (*πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει*) și comparația cu râul în care nu poți intra de două ori. Pantomima transpune ideea în imagini: urcușul fără sfârșit pe planul înclinat și ceasurile care bat tot mai tare deasupra omului și, la urmă, deasupra sălii. [Simplicius — In Aristotelis Physicorum libros quattuor posteriores commentaria (sec. VI), ed. H. Diels, Commentaria in Aristotelem Graeca X (Berlin, Reimer, 1895), scan archive.org (formula la p. 1313), grc]

162 Panta Rei — Panta rhei (gr. (vezi pagina 68)

163 *Pantomimă* (din gr. *pantomimos*, „care imită totul”) — spectacol fără cuvinte, în care acțiunea se exprimă numai prin gest, mimică și mișcare (vezi glosarul). (vezi pagina 69)

164 sursa: Situația — un singur om, fără cuvinte, care încearcă iar și iar să atingă ceva de neatins și cade de fiecare dată — pare înrudită cu pantomima lui **Samuel Beckett** (1906–1989) ***Acte sans paroles I*** („Act fără cuvinte I”, scrisă în 1956, prima reprezentare la Royal Court Theatre, Londra, 3 aprilie 1957), în care un om aruncat într-un deșert încearcă zadarnic să ajungă la o carafă cu apă suspendată deasupra lui. Apropierea e una de gen și de climat (teatrul absurdului), nu o filiație atestată.

165 plan înclinat — Singurul element de decor al pantomimei: „În mijlocul scenei se află un plan înclinat. (vezi pagina 70)

166 cortina — Perdeaua care desparte scena de sală; ridicarea ei deschide spectacolul („Se ridică cortina”, p. (vezi pagina 64)

167 abrupt — Foarte înclinat, aproape vertical. (vezi pagina 61)

curiozitate și puțin timorat[168][169]. Se oprește lângă marginea de jos a planului. Ridică un picior și îl așază pe pantă. În sfârșit, se reazemă pe el. Se balansează de pe un picior pe altul, înainte și înapoi. Încremenește. Își aruncă privirea de-a lungul pantei. E cuprins de febră. Își șterge mâinile de pulpanele hainei. Se oprește. Își freacă din ce în ce mai repede palmele de pulpanele hainei, își face vânt și pășește o dată. Se oprește. Se uită în jur. Se uită înapoi. Cercetează împrejur. Se liniștește. Își face vânt și face încă un pas. Pasul este mai mic. Ridică ochii spre culmea pantei, își face vânt și pășește încă o dată, de două ori, de trei ori. Dar în același loc, și cade. E căzut. Rămâne așa. Se ridică în genunchi. Se uită nedumerit în jur. Privește din nou în susul

[56 (60)]

pantei. Ciulește urechile. Ascultă atent. Se ridică. Își freacă genunchii. Coboară puțina pantă urcată și revine în punctul de unde a plecat. Respiră o dată adânc. Respiră încă o dată, își ia avânt spre pantă, și încă un pas, doi pași, trei pași, încă trei pași—dar pe loc, alunecă, cade și se rostogolește până pe scândura scenei. Se ridică fulgerător în genunchi, îngrozit și furios, privește în jur. I se pare că aude ceva, se ridică, ascultă atent, și ascultând își aranjează hainele. Pufnește pe nas, de necaz, cercetează cu de-amănuntul panta, o pipăie, o miroase. E din ce în ce mai mirat. Respiră adânc o dată, de două ori. Se oprește. Se relaxează. Țâșnește o dată înspre pantă, face câțiva pași, urcă și cade cu zgomot mare. Geme scurt și încrâncenat. Coboară panta și revine în același loc din care a plecat la început. Privește panta. Țintește cu privirea culmea ei. Dă din cap admirativ. Cască obosit. Se așază în capul oaselor[170][171]. Rămâne nemișcat. Se ridică și se preface distrat. Privește în jur amuzat, merge cu pași relaxați, de om fără nici o treabă; face, astfel, prefăcându-se, câțiva pași înapoi. Se apropie de pantă, o urcă mergând înapoi, zâmbind degajat, ca și cum n-ar ști ce urmărește, și urcă panta, mergând înapoi. Urcă panta câțiva pași și se oprește zâmbind, prefăcându-se tot amuzat și tot neștiutor. Privește pe ascuns înapoi spre vârful pantei. Revine la zâmbetul de dinainte și face încă doi pași, mergând înapoi. La al treilea pas cade și alunecă pe spate până ajunge pe podea. Se ridică în capul oaselor profund stupefiat[172][173], nedumerit și îngrijorat. Se ridică. Se duce până la locul de pornire. Cade pe gânduri. *(Apare Celălalt.)* Se preface a fi, aici, întâmplător, își duce mâinile la spate și se plimbă degajat, spionându-l pe Celălalt cu o privire aruncată ca din întâmplare.

Celălalt: Se apropie și se plimbă cu pași mici și nesiguri, tresare.

Acesta: Face câțiva pași mai rari.

---

168 *Timorat* (din lat. *timoratus*) — sfios, intimidat, temător.
169 timorat — Din lat. (vezi pagina 72)
170 Expresie: se ridică din culcat și rămâne șezând.
171 *Stupefiat* (din fr. *stupéfié*) — înmărmurit, buimăcit de uimire.
172 în capul oaselor — Expresie: ridicat din culcat și rămas șezând (p. (vezi pagina 67)
173 stupefiat — Din fr. (vezi pagina 71)

Celălalt: Se mișcă cu ochii în pământ. Îl bănuiește pe Acesta și încearcă să-l ocolească.

Acesta: Caută întâlnirea față în față cu Celălalt.

Celălalt: Încearcă să-l ocolească prin stânga.

[57 (61)]

Acesta: Face un pas sigur în partea dreaptă, în întâmpinarea Celuilalt.

Celălalt: Se oprește. Îl bănuiește pe Acesta, privind totuși în pământ. Tresare.

Acesta: Încearcă să-i zâmbească.

Celălalt: Nu-l privește.

Acesta: Revine la o mină serioasă.

Celălalt: Încearcă să ridice ochii.

Acesta: Zâmbește.

Celălalt: Nu ridică ochii.

Acesta: Îi piere zâmbetul.

Celălalt: Ridică repede ochii.

Acesta: Îi zâmbește, mască[174].[175]

Celălalt: Zâmbește timid. Acum zâmbește deschis. Se privesc fix în ochi. Zâmbește fericit. Stau față în față. Nici unul nu se mișcă. Apoi se mișcă și se îndreaptă către punctul de plecare spre pantă.

Acesta: Îl privește intrigat.

Celălalt: Îl privește intrigat. Rămâne nedumerit.

Acesta: Zâmbește, mască.

Celălalt: Răspunde timid printr-un zâmbet. Își ia avânt și pornește înspre pantă. Pășește pe ea cu elan. După doi-trei pași, cade. Se ridică încet.

Acesta: Râde.

Celălalt: Se ridică în picioare, cu ochii în lacrimi.

Acesta: Se apropie, îi întinde mâna, îi cuprinde palma și i-o strânge cu putere. Îl bate pe umăr. Îl îmbrățișează.

Celălalt: Îl privește ciudat. În sfârșit, îi zâmbește. Își scutură hainele. Se duce să-și ia avânt.

Acesta: Îl oprește.

Celălalt: Îl privește mirat, își smucește brațul din mâna Acestuia, își ia avânt, pășește pe pantă, după doi pași cade, alunecă, se ridică din nou, își ia avânt, pășește și cade cu fața în jos.

Acesta: Rămâne stupefiat. Îl privește fix, se apropie de Celălalt și îl pipăie, îl zgâlțâie. Celălalt nu se mișcă. Rămâne consternat[176][177]. Îl zgâlțâie mai tare. Celălalt nu se mișcă. Rămâne consternat. Îl apucă de picioare și-l târăște, degajând panta; îl târăște aproape de locul de plecare spre pantă. Își

174 *Mască* — aici, adverbial: cu chipul încremenit ca o mască, zâmbet fără expresie.

175 mască — Folosit adverbial în didascalia „Îi zâmbește, mască” (p. (vezi pagina 68)

176 *Consternat* (din lat. *consternatus*) — uluit, îngrozit, copleșit.

177 consternat — Din lat. (vezi pagina 64)

scutură mâinile. Respiră de două ori adânc; își ia avânt, aleargă în susul pantei și cade.

[58 (62)]

Celălalt: Se mișcă.

Acesta: Își ia un alt avânt și se aruncă elastic și precaut în susul planului înclinat. Cade.

Celălalt: Se ridică încet în capul oaselor și rămâne așa, privind în gol.

Acesta: Bate furios cu pumnii în plan.

Celălalt: Nu tresare, nu aude, nu vede.

Acesta: Se întoarce și dă cu ochii de Celălalt. Îl privește fix. Își freacă ochii. Îl privește din nou pe Celălalt. Se apropie și-l atinge cu mâna.

Celălalt: Își întoarce privirea spre Acesta. Se privesc fix. *(Pauză.)*

Acesta: Îl apucă de subsuori pe Celălalt și-l târăște spre pantă.

Celălalt: Se împotrivește slab.

Acesta: Gâfâie, și-l așază în capul oaselor pe Celălalt, lângă muchea de jos a pantei.

Celălalt: Se liniștește.

Acesta: Încet, încet, îl întinde cu fața în jos pe Celălalt, așezându-l perpendicular cu planul.

Celălalt: Se împotrivește.

Acesta: Îl mângâie blajin[178][179] pe creștet.

Celălalt: Se liniștește.

Acesta: Se urcă cu picioarele pe spatele Celuilalt.

Celălalt: Se zbate.

Acesta: Îl mângâie pe creștet.

Celălalt: Se liniștește.

Acesta: Urcat cu picioarele pe Celălalt, își ia avânt și urcă panta: un pas, doi pași, trei pași, patru pași și cade. Rămâne nemișcat. Ridică capul. Privește. Culmea pantei e mai aproape acum. Încearcă să se târască pe pantă. Nu înaintează. Scâncește. Acum alunecă în jos. Nu se mai mișcă. Sare în picioare. *(Pauză.)* Își freacă mâinile bucuros. Se oprește. Stă. *(Pauză.)* Se apleacă către Celălalt și îl ridică în genunchi.

Celălalt: Se supune.

Acesta: Îl obligă pe Celălalt să se îndoaie din mijloc și să stea „capră[180]”[181].

Celălalt: Se neliniștește.

Acesta: Îl amenință cu degetul.

Celălalt: Se supune.

---

178 *Blajin* (din sl.) — blând, binevoitor. (vezi pagina 62)

179 blajin — Blând, binevoitor (din sl.): „Îl mângâie blajin pe creștet” (p. (vezi pagina 62)

180 *Capra* — joc de copii: unul stă aplecat, cu mâinile pe genunchi, iar ceilalți sar peste el sprijinindu-se pe spatele lui; „a sta capră” = a sta în această poziție, slujind de treaptă.

181 capră — Joc de copii: unul stă aplecat, cu mâinile pe genunchi, iar ceilalți sar peste el sprijinindu-se de spatele lui; „a sta capră” = a sta în această poziție, slujind de treaptă. (vezi pagina 63)

Acesta: Se urcă în picioare pe spatele Celuilalt.

[59 (63)]

Celălalt: Nu vrea.

Acesta: Bate din picior pe spatele Celuilalt.

Celălalt: Se potolește.

Acesta: Își ia avânt, sare pe pantă și face un pas, doi, trei, patru, cinci, șase și cade. Alunecă încet la vale. Se ridică vesel și-l apucă pe Celălalt de păr, și-l așază în picioare.

Celălalt: Nu vrea.

Acesta: Îl mângâie.

Celălalt: Tot nu vrea.

Acesta: Îl lovește mai tare.

Celălalt: Din nou nu se supune, de data asta amenințător.

Acesta: Îl mângâie.

Celălalt: Se liniștește.

Acesta: Îi zâmbește, îl privește fix în ochi și dă din cap încurajator.

Celălalt: Zâmbește și el, în sfârșit. *(Din acest moment va zâmbi în continuare, până la căderea cortinei.)*

Acesta: Îl mângâie și, încet, potrivindu-și bine picioarele, i se urcă pe șolduri, îl mângâie, i se urcă pe umeri, îl mângâie, își ia avânt, urcă panta în fugă, cu elan, se apropie de culme, se apropie și cade. Alunecă până la baza de jos a pantei. Se ridică furios și nedumerit. Se uită în toate părțile: la Celălalt, la pantă, la el, la Celălalt, la pantă, la el. *(Pauză.)* Se repede la Celălalt, îl așază „capră”.

Celălalt: Se supune.

Acesta: Îi așază un picior după ceafă.

Celălalt: Se supune, zâmbind tot timpul.

Acesta: Îi așază o mână la spate, i se urcă în spinare, își ia avânt, urcă panta, atinge culmea. Rămâne încremenit sus, pe marginea de sus a pantei. Se uită în jur: la pantă, la el, la Celălalt, la pantă... Coboară panta, o urcă iar. Se oprește pe culme. Râde în hohote, râde din tot trupul, râde sigur de sine. Se oprește din râs. *(Pauză.)* Se uită în jur, cu lentoare[182][183]. Cântărește bine totul din ochi. *(Pauză.)* Scoate o frânghie din buzunarul hainei. Coboară și leagă un capăt al frânghiei de mijlocul Celuilalt, care a rămas *(și așa va rămâne până la căderea cortinei)* în aceeași poziție. Urcă legat, calm, până pe culme. Trage frânghia, urcându-l, ca pe un bolovan[184], pe

182 *Lentoare* (din fr. *lenteur*) — încetineală, mișcare înceată și apăsată.

183 sursa: Imaginea omului care urcă panta trăgând după el, „ca pe un bolovan”, pe Celălalt evocă mitul lui **Sisif**, osândit în Infern să împingă la nesfârșit un bolovan în vârful unui deal, de unde acesta se rostogolește înapoi — mit pe care Albert Camus îl făcuse, în ***Le Mythe de Sisyphe*** (1942), emblema condiției absurde. Aici bolovanul e un om, iar urcușul se face pe spinarea lui.

184 lentoare — Din fr. (vezi pagina 67)

[60 (64)]

Celălalt. L-a urcat. Îl potrivește cu grijă și se așază comod pe spatele Celuilalt. Stă. *(Pauză.)*

Celălalt: Gâfâie, zâmbind.

Acesta: Se ridică în picioare.

Celălalt: Nu mai gâfâie.

Acesta: Se așază. *(Pauză.)*

Celălalt: Gâfâie.

Acesta: Se ridică.

Celălalt: Nu mai gâfâie. *(Pauză.)*

Acesta: Se așază. *(Pauză.)*

Celălalt: Gâfâie.

Acesta: Ascultă, dar, plictisit, nu se mai ridică.

Celălalt: Gâfâie.

Acesta: Se enervează. Se ridică, îl privește.

Celălalt: Nu mai gâfâie.

Acesta: Se așază.

Celălalt: Iar gâfâie. Gâfâie foarte tare.

Acesta: Scoate enervat, dar precis și calm, o trompetă de moși[185][186], și i-o pune Celuilalt în gură, care astfel scoate sunete țipătoare, de bâlci. *(Pauză.)* Se plictisește. Îi scoate Celuilalt trompeta din gură, șterge mușcucul[187][188] cu batista și o pune cu grijă în buzunar. (Pauză prelungită. Sună un ceas deșteptător[189][190].) Ascultă atent. Se foiește pe spatele Celuilalt. *(Ceasul sună.)* Se ridică revoltat. Se încruntă. Privește în jur. Bate din picior. *(Ceasul se oprește. Pauză.)*

Celălalt: Gâfâie.

Acesta: Nu-i acordă nici o atenție. Își potrivește doar cravata. (Un ceas cu cuc[191] se aude.) Zâmbește. *(Ceasul se aude.)* Râde tare, obraznic. *(Ceasul amuțește.)* Își ia o poziție rigidă. (O pendulă[192] bate prelung.) Ascultă crispat. Izbucnește în râs. *(Bătăile se aud.)* Râsul i se curmă. *(Bătăile se aud mai tare.)* Se ridică în picioare și privește îngrijorat în sus. Se încruntă.

---

185 Trompetă de jucărie, de tinichea, cumpărată de la „moși”: *Moșii* — târgul-bâlci anual din București (Târgul Moșilor), legat de sâmbetele morților; prin extensie, orice bâlci. De aici „sunete țipătoare, de bâlci”.

186 *Mușluc* — variantă a lui *muștiuc* (din germ. *Mundstück*): piesa unui instrument de suflat care se ține între buze, ambușura. (vezi pagina 68)

187 sursa: Începe „partitura” ceasurilor: deșteptătorul, ceasul cu cuc, pendula, apoi ceasul uriaș care coboară deasupra capului lui Acesta. Timpul, cu tema heraclitică a curgerii (titlul), se face aici amenințare concretă — un *memento mori* sonor.

188 ceas deșteptător — Primul dintre ceasurile pantomimei (p. (vezi pagina 64)

189 trompetă de moși — Trompetă de jucărie, de tinichea, cumpărată de la Moși — târgul-bâlci anual din București (Târgul Moșilor), legat de pomenirea morților; prin extensie, orice bâlci (p. (vezi pagina 72)

190 mușlucul — Mușluc — variantă a lui muștiuc (din germ. (vezi pagina 68)

191 *Cravașă* (din fr. *cravache*) — bici scurt și flexibil, de călăreț.

192 ceas cu cuc — Ceas de perete cu o figurină de cuc care iese și „cântă” orele (p. (vezi pagina 64)

(Bătăile se aud și mai tare.) Se înfurie. Face din capătul frânghiei o cravașă[193][194]. Râde amenințător. *(Bătăile încetează.)*

Celălalt: Gâfâie.

Acesta: Tresare. Îl privește uimit pe Celălalt. *(Un ceas uriaș coboară deasupra capului Acestuia.)* Nu vede ceasul, dar se încruntă iar. *(Bătăile pendulei se aud grav și amplificat.)* Zărește ceasul deasupra creștetului

[61 (65)]

său. Încremenește, în picioare. *(Pauză. Bătăile încetează.)* Își revine. *(Bătăile pendulei reîncep.)* Privește în toate părțile, repede, agitat.

Celălalt: Gâfâie.

Acesta: Se așază ca mai înainte, pe spatele Celuilalt. *(Ceasul îi coboară până deasupra creștetului.)* Cade pe gânduri. Privește în sus. Schimbă locul Celuilalt de sub ceas și se așază din nou. *(Ceasul se mișcă până deasupra capului lui, și mai coboară puțin.)* Privește ceasul nemișcat. *(Bătăile se aud iar.)* Se ridică de pe Celălalt și se așază pe scândura pantei. *(Ceasul își schimbă locul până deasupra capului lui, și mai coboară puțin.)* Încremenește. Privește în jur, agitat, neputincios. Dă din umeri, se foiește, stă, se foiește, dă din umeri. *(Pauză.)* Privește în josul abruptului pantei. Ridică ochii spre ceas. *(Pendula bate.)* Încearcă adâncimea abruptului cu mâna. Dar e mai adânc. Încearcă adâncimea cu piciorul. Dar e mai adânc. Privește ceasul, care sună din ce în ce mai tare. Dă din umeri, neputincios. Oftează, se ridică în picioare. *(Pauză.)* Apucă hotărât frânghia și încearcă adâncimea de la marginea culmii, cu Celălalt, pe care-l lasă încet, încet, ca pe un bolovan. *(Și frânghia întinsă ca o coardă coboară, coboară, coboară, coboară. Frânghia s-a consumat.)* A rămas doar cu capătul ei în mână, pe care-l ține strâns. Privește în jos. S-a hotărât; mai încearcă întinzând și mâna, să atingă fundul. Nu reușește și dă drumul frânghiei. *(Pauză.)* Ascultă. *(Se aude un zgomot înfundat și puternic.)* Privește în jur, cu ochii holbați, privește pripit totul, peste tot, frecându-și palmele una de cealaltă. Privește în sus, la ceas. *(Ceasul se apropie de creștetul lui.)* Se lasă pe brânci[195][196]. *(Ceasul e deasupra lui, la câțiva centimetri, și sună puternic, cu ecou.)* Încremenește. Se ridică. Dă din umeri. Privește în jos cu frică. Privește ceasul. *(Ceasul sună din nou.)* Dă din umeri. Se ridică. Înghite de câteva ori, repede. Își face vânt și sare în gol[197]. *(Pendula sună un timp, apoi se oprește.)*

Cortina

193 cravașă — Bici scurt și flexibil, de călăreț (din fr. (vezi pagina 64)

194 pendulă — Ceas mare cu pendul, cu bătaie gravă și prelungă (p. (vezi pagina 70)

195 Expresie: se lasă în mâini și în genunchi, ca un animal.

196 sare în gol — Ultimul gest al lui Acesta (p. (vezi pagina 70)

197 pe brânci — Expresie: în mâini și în genunchi, ca un animal — „Se lasă pe brânci” (p. (vezi pagina 69)

[62 (66)]

Cortina se ridică repede. Acesta și Celălalt privesc fix sala. Fix și încordat. Deasupra scaunelor, în sală, se lasă încet câteva ceasuri[198] de diferite mărimi, până la un metru deasupra capetelor spectatorilor. Acesta și Celălalt arată cu mâna spre sală, spre ceasuri, și privesc cu înțeles. (În momentul când publicul își dă seama de ceea ce s-a întâmplat, ceasurile încep să sune la nesfârșit[199]).

Cortina

198 sursa: Finalul întoarce pantomima spre spectatori: ceasurile coboară deasupra capetelor din sală, iar personajele „arată cu mâna spre sală” — tema omului împins de timp spre „saltul în gol” e adresată direct publicului (după vechea formulă *de te fabula narratur*, „despre tine e vorba în poveste”, Horațiu, *Satire* I, 1, 69–70). [Horațiu — Sermones (Satire), cartea I (cca 35 î.Hr.), textul latin, The Latin Library, la]

199 ceasuri — În epilog (p. (vezi pagina 64)

GLOSAR DE TERMENI

Glosarul ediției de față la volumul «Teatru» (Cartea Românească, București, 1970) adună termenii de teatru ai celor trei piese — piesa într-un act, farsa tragică, pantomima, decorul, cortina, didascaliile —, aluziile culturale și religioase (Sfântul Augustin, Panta Rei, Artre și „nemuritorii” săi, formulele liturgice și biblice parodiate), bocetul și ritualul funerar, cuvintele rare, populare și inventate ale textului și personajele principale; noțiunile centrale au articole dezvoltate, iar glosele spun sensul pe care autorul îl dă cuvântului, cu trimiteri la paginile cărții.

Autori și izvoare de referință: dexonline — Dicționare ale limbii române .

abrupt — Foarte înclinat, aproape vertical. Panta „nu-i nici abrupt, nici lin” (p. 59) privită de jos; de sus, dincolo de culme, se deschide însă un „abrupt” fără fund (p. 65), în care omul își coboară partenerul cu frânghia și apoi sare singur.

altarul familiei — „Vânătaia a fost făcută pe altarul familiei noastre” (p. 36) — parodie a clișeului patriotic „pe altarul patriei”: o vânătaie de la un scaun devine jertfă.

apoteoză — Din gr. *apotheosis*, „îndumnezeire”: glorificare, preamărire; în teatru, scena finală fastuoasă a unui spectacol, cu toți actorii, lumini și muzică. Cumnatul anunță că vizita „s-a încheiat într-o apoteoză de lumină și căldură a creației lui Bartre și Lartre” (p. 39) — o apoteoză pentru o cafea servită unui musafir orb.

Artre — În „Bunicul și Artre cu litere de platină” (p. 27–56), familia își are „nemuritorii” — Bartre, Lartre, Gartre, Martre —, din ale căror cărți Cumnatul citește la orice prilej, și un „renegat”, Artre, al cărui „suflet odios” trebuie „zdrobit”. Toate cele cinci nume sunt variații ale aceleiași terminații; „Artre” pare a fi numele lui **Jean-Paul Sartre** (1905–1980), filozoful existențialist și dramaturgul francez, laureat (refuzat) al Premiului Nobel pentru literatură în 1964, fără inițială. Identificarea nu e făcută în text și rămâne probabilă; celelalte nume par simple rime.

Comicul stă în faptul că între „nemuritori” și „renegat” nu există nicio diferență de conținut. Citatul „Căci din îmbrățișarea călduroasă și iubitoare, ca privirea mamei asupra trupului noului-născut, răzbate finalul aureolat și lipsit de teatralism” e atribuit pe rând lui Bartre (p. 33), Gartre (p. 37), lui Artre însuși (p. 41) — ca greșeala de condamnat —, și se schimbă la fiecare reluare („caldă și îndrăgostită”, „clocotitoare și magmatică”, „patetică și peremptorie”). Familia osândește un nume, nu o idee: polemica e un ritual de apartenență, iar formula despre „sufletul odios al lui Artre” servește chiar ca parolă de recunoaștere pentru musafir (p. 44).

Satira pare să vizeze două lucruri: citatul de autoritate, folosit ca să încheie orice discuție, și condamnarea ritualizată a „renegaților” (p. 35), în limbajul ședințelor de demascare. Alegerea lui Sartre, scriitor intens discutat în anii ’60, i-ar da numelui un ecou precis; textul însă nu-l numește, iar ediția nu forțează interpretarea.

Piesa păstrează și o rimă de situație cu teatrul lui Sartre: familia închisă într-o cameră a cărei ușă nu se mai deschide (p. 45) și care, când ușa se deschide larg, „rămâne încremenită” fără să iasă (p. 56), amintește de *Huis clos* („Cu ușile închise”, 1944), unde ușa infernului se deschide și nimeni nu pleacă. Apropierea e sugerată de nume, nu declarată de autor.

În titlu, „Artre” stă alături de „Bunicul” și de formula „cu litere de platină” (parodie a lui „cu litere de aur”, p. 43): cele trei elemente rezumă cultul familiei — strămoșul de tablou, dușmanul de paradă și gloria înscrisă în jurnalul de familie într-un metal încă mai scump decât aurul.

asiduu — Din lat. *assiduus*: stăruitor, statornic, care vine mereu — „un vizitator asiduu al caselor de eroi” (p. 23).

Bartre — vezi *Artre*.

bătrân amabil — „Un bătrân amabil” (p. 6) — vizitatorul „asiduu al caselor de eroi” (p. 23), fotograf, care „umblă cu memoria după el” (p. 22): fotografiază tot, dar nu developează niciodată, ca să poată uita „lucrurile triste”. Mărturisește că a vrut și el „să fie erou”, dar „mi s-a spus că sunt nebun” (p. 22) — e, poate, chiar eroul întors al celeilalte case, cel ajuns „la spitalul de nebuni” (p. 12); piesa lasă doar să se bănuiască.

bezele — *Bezea* (din tc.) — sărutare trimisă de departe, cu vârful degetelor (p. 37).

blajin — Blând, binevoitor (din sl.): „Îl mângâie blajin pe creștet” (p. 62).

bocete — *Bocetul* este cântecul funebru popular românesc, improvizat pe tipare tradiționale, prin care femeile — rudele apropiate sau bocitoarele — jelesc mortul la priveghi, la înmormântare și la pomeniri. Bocetul i se adresează direct mortului, îl întreabă de ce a plecat, unde s-a dus, cui își lasă casa și familia, îi povestește durerea celor rămași; vocalele se lungesc în tânguire, iar versurile alternează cu strigăte și gemete. Folcloristica românească l-a cercetat pe larg (de pildă Constantin Brăiloiu, *Bocete din Oaș*, 1938).

În „Restaurarea hainelor Sfântului Augustin”, bocetul Mamei (p. 9, reluat pe p. 21) e o imitație fidelă a tiparului: întrebările „Unde te-ai dus, fiul meu? / Cui ne lași, fiule draaag? / De ce ai plecat de-acasă…?”, vocalele lungite („draaag”, „meeeu”, „mooori”), versurile rimate două câte două („legănat – mângâiat”, „vadă – ardă”) și refrenul gemut („Oooo, mmmm! fiul meu!”). A doua oară se adaugă motivul mortului care a murit departe, nevăzut și nesărutat: „Nu ți-am văzut rănileeee! / Nu ți-am mai sărutat frunteaaaa!”

Satira nu e îndreptată împotriva bocetului, ci a folosirii lui. Bocetul are oră fixă („încă nu e ora patru”, p. 7; „Mamă, e ora patru. E timpul să cinstim memoria lui”, p. 21), se cântă „în surdină” sub conversație (p. 9), se termină cu „(ș.a.m.d.)” (p. 21) — se poate relua la nesfârșit — și, la final, „femeile îl plâng în continuare, după program” (p. 25). Jalea a devenit un serviciu al muzeului.

Ironia supremă: bocetul se cântă pentru un om viu. Când Străinul aduce vestea că eroul se întoarce și strigă „Și femeile îl bocesc! A scăpat cu viață!” (p. 25), bocetele se întețesc, acoperind adevărul („Vacarm”). Singura care plânge cu adevărat e Mama, pe care Soția o mustră tocmai pentru că plânsul ei e „o denigrare a eroismului său” (p. 16): durerea vie stânjenește ritualul.

buldozere — vezi *spațiu verde*.

Bunicul spunând vorbele acelea mari — Titlul tabloului din perete (p. 40), care parodiază titlurile picturii istorice și comemorative („X rostind…”), în care eroul e fixat în clipa gestului memorabil. Tabloul e icoana familiei: la pomenirea lui „toți încremenesc cu ochii la tabloul bunicului” (p. 41); „e din clipa, chiar din clipa aceea” (p. 54).

bust în bronz — Parodie a statuii comemorative: eroul imortalizat în bronz, „cu pulpanele hainei fluturând” (p. 19) — poza obligatorie a monumentelor publice. Hainele eroului, ale căror „pulpane” fâlfâie în bronz, sunt chiar cele pe care Străinul le arată „împuțite” și „terfelite” (p. 24): cele două fețe ale „hainelor” din titlu.

cadru — Termen de fotografie: imaginea cuprinsă de obiectiv, încadrătura. Bătrânul vrea „să memorez într-un cadru pe erou stând la masa de lucru” (p. 17) — o fotografie înscenată, cu Străinul în locul eroului, „mai mult cu spatele”: memoria se fabrică prin punere în scenă.

caldarâm — Pavaj de piatră al străzii (din tc. *kaldırım*). Soția îl laudă în stil de compunere școlară: „ce frumos poate luci un caldarâm”, „răbdător ca un sfânt sub miriadele de pași” (p. 29).

calină — Din șirul de rime fără sens „lină și cristalină și calină și benzină” (p. 33), reluat cu *felină* (p. 35). *Calin* există în dicționar (rar, din fr. *câlin*): „dezmierdător, drăgăstos”; aici e ales numai pentru rimă.

câmpul eroilor — Ecou al formulelor comemorative „căzut pe câmpul de onoare”, „câmpul de luptă”: Soția numește o jerbă de flori de câmp „un fragment din câmpul eroilor. Din marele câmp al eroilor” (p. 8), deși nu se știe nici unde, nici dacă eroul a murit.

Cap de mort — Strigătul cu care Sora o trezise pe Soție în dimineața anunțului dispariției: „Cap de mooort!! Te-ai trezit, cap de mort?” (p. 10). Prelungirea vocalei îl apropie de bocet; la sfârșit devine refrenul strigat „din când în când” peste bocete (p. 24–25), un fel de presimțire împlinită ritual.

capră — Joc de copii: unul stă aplecat, cu mâinile pe genunchi, iar ceilalți sar peste el sprijinindu-se de spatele lui; „a sta capră” = a sta în această poziție, slujind de treaptă. Acesta „îl obligă pe Celălalt să se îndoaie din mijloc și să stea «capră»” (p. 62; și p. 63), ca să urce pe el.

carele — Formă veche, articulată, a pronumelui relativ *care*, păstrată în limba cărților bisericești (de pildă în rugăciunea „Tatăl nostru, Carele ești în ceruri”). Soția o folosește în jurământul ei, „bucuroasă de a pomeni un erou, carele ești tu” (p. 9), ca să-l ridice la solemnitatea unei rugăciuni.

casa eroului — „Casa eroului” e formula în jurul căreia se construiește prima piesă (p. 11–24). Locuința unui bărbat plecat de doi ani „acolo” unde „puțini oameni scapă cu viață” a fost transformată de familie în loc de cult: „Casa aceasta nu mai e casă. E un templu. Aici, cine vine se purifică” (p. 8). Are catafalc fără sicriu, jerbe și coroane schimbate zilnic, o flacără întreținută cu lampa de benzină, o fotografie de 90/120 cm, obiecte păstrate ca relicve și — ca orice muzeu — program: „E închis muzeul, domnule!” (p. 11).

Satira vizează cultul oficial al eroului și instituția casei memoriale: orașul are două asemenea case, iar pe strada eroului se va pune numele lui (p. 16); pentru celălalt, cel care s-a întors, nu mai e loc decât la spitalul de nebuni (p. 12). Bătrânul amabil, „vizitator asiduu al caselor de eroi”, le colecționează fotografic (p. 11, 23), fără să le developeze vreodată.

Logica cultului e întoarsă pe dos: eroul trebuie să fie mort. „Eroii rămân nemuritori. … orice faptă eroică cere jertfa vieții” (p. 12); „Ce fel de erou mai e dacă se reîntoarce?” (p. 19). Când Străinul aduce vestea că eroul trăiește și povestește adevărul — un om speriat, rănit, „plin de sânge”, salvat într-un spital (p. 24–25) —, familia îl alungă ca pe un calomniator și bocește mai tare. Concluzia Străinului e amară: ca să rămână erou, omul trebuie ucis; el scoate revolverul și pleacă să-l „ajute” (p. 25).

Familia are nevoie de erou pentru propria ei importanță — „Sunt o adevărată soție de erou” (p. 8), „Eu sunt soția eroului și eu am aici cuvântul!” (p. 17) — și pentru un sens împrumutat: „Viața e lipsită de sens fără eroi” (p. 13). Piesa se citește ca o parabolă a gloriei fabricate și a memoriei de paradă, scrisă, după data de la sfârșit, în martie 1966 (p. 25).

casetă din lemn galben — Darul pe care familiile „prietene” și-l schimbă (p. 44–45): o casetă primită, alta „identică” dată în schimb, cu mulțumiri solemne de ambele părți —

schimb de polițeți goale, în care nimic nu circulă de fapt. Cu caseta galbenă vrea Uli să-l lovească pe Cumnat (p. 55).

castel de cărți — Construcție fragilă din cărți de joc, care se prăbușește la cea mai mică atingere (p. 44) — imagine care anunță, fără ca personajele s-o observe, prăbușirea casei lor.

catafalc — Estradă sau postament, de obicei îmbrăcat în negru, pe care se așază sicriul în timpul ceremoniei funebre (din it. *catafalco*). În piesă e „un catafalc fără sicriu” (p. 7): mortul lipsește, iar eroul e, cum se va afla, viu. Pe acest catafalc gol se reazemă Mama (p. 19, 24), iar la sfârșit Străinul îl așază pe Bătrânul amabil (p. 25).

ceas cu cuc — Ceas de perete cu o figurină de cuc care iese și „cântă” orele (p. 64); al doilea ceas din partitura sonoră a pantomimei.

ceas deșteptător — Primul dintre ceasurile pantomimei (p. 64): după el vin *ceasul cu cuc*, *pendula* și ceasul uriaș care coboară deasupra capului lui Acesta — timpul, din titlul heraclitic, devine o amenințare concretă.

ceasuri — În epilog (p. 66), „câteva ceasuri de diferite mărimi” coboară deasupra capetelor spectatorilor, iar ceasurile încep „să sune la nesfârșit”: tema curgerii timpului e întoarsă spre public.

ciung — Ciung — fără o mână sau fără un braț (sau cu ele schilodite). Despre celălalt erou întors: „Se întorsese ciung de o mână” — „Nu era ciung. Avea o cicatrice mare” — „Adică era ciung” (p. 12): familia preferă versiunea care confirmă că eroii nu se întorc „întregi”.

clișeele — Clișeu — în fotografie, negativul de pe peliculă, din care se scot copiile pe hârtie prin *developare*. Bătrânul nu le developează niciodată: „Le ține minte pelicula o bucată de timp, și apoi le uită... se strică” (p. 22). Sensul figurat al cuvântului — formulă tocită, repetată mecanic — se potrivește și limbajului familiei.

cocarda — Cocardă (din fr. *cocarde*) — insignă rotundă din panglică încrețită, purtată pe piept sau pe pălărie; aici cocardă de doliu (p. 8), însemn „oficial” al calității de soție de erou.

comprehensivi — Din fr. *compréhensif*: înțelegători, cuprinzători — „Să fim comprehensivi și lucizi extatic” (p. 51).

consternat — Din lat. *consternatus*: uluit, îngrozit, copleșit (p. 61).

conturbe — *A conturba* (latinism livresc, lat. *conturbare*) — a tulbura, a deranja. „Să ne conturbe din durerea noastră eternă” (p. 18): construcție voit stângace, în limbajul afectat al Soției.

coroane — Coroane funerare: cercuri împletite din flori, frunze sau cetină, cu panglici, depuse la catafalc și la mormânt (p. 7). Soția le schimbă zilnic, ca la un monument: „Am schimbat și coroanele” (p. 8).

cortina — Perdeaua care desparte scena de sală; ridicarea ei deschide spectacolul („Se ridică cortina”, p. 59), coborârea îl încheie — de aceea fiecare piesă se termină cu cuvântul „Cortina” (p. 25, 56, 65, 66). În „Panta Rei” autorul se joacă cu acest semn de sfârșit: după cortina de pe p. 65, „cortina se ridică repede” încă o dată, pentru epilogul cu ceasurile coborâte deasupra spectatorilor, și abia apoi cade definitiv (p. 66).

cravașă — Bici scurt și flexibil, de călăreț (din fr. *cravache*); Acesta face una din capătul frânghiei (p. 64), ca pentru un animal de povară.

cu un picior jos și cu unul în aer — Expresie a stării provizorii, nesigure, a celui care n-a ajuns încă la țintă (p. 40, 46, 53): bunicul „spunea mereu că nu a făcut pasul acesta”.

Mutarea în casa nouă ar fi trebuit să pună „și piciorul celălalt jos”; finalul îl lasă pe Gombo, literalmente, cu amândouă picioarele în aer — cade de pe balcon.

cugetului, mugetului, bugetului — Joc paronomastic (p. 43): după *cugetului* vin, numai pentru rimă, *mugetului* (muget = sunetul scos de vite) și *bugetului* — limbajul solemn al lui Gombo se descompune în rime mecanice.

decor — Ansamblul elementelor care închipuie pe scenă locul acțiunii. Autorul îl descrie în indicațiile scenice (didascaliile) de la începutul pieselor, scrise cu litere cursive: camera îndoliată, „cândva dormitorul unui bărbat”, cu catafalc fără sicriu și fotografie de 90/120 cm (p. 7); apartamentul și demisolul unei case vechi, cu un bloc nou în fundal (p. 29); un singur „plan înclinat” în mijlocul scenei goale (p. 59). Decorul nu e simplu fundal: în farsă casa se prăbușește (p. 56), iar în pantomimă panta e chiar adversarul personajului.

demisol — Etaj al unei clădiri aflat parțial sub nivelul străzii (din fr. *demi-sol*): locuința lui Uli și a Celuilalt locatar, umedă, „cu igrasie” (p. 28–31). Demisolul și apartamentul de deasupra sunt cele două lumi ale farsei: jos, oameni care vorbesc firesc; sus, familia care vorbește în formule.

demolează — vezi *spațiu verde*.

Draga bunică a lui Gombo — Personajul Bunicii (p. 28), despre care o didascalie precizează: „Bunica este un bărbat în toată puterea cuvântului” (p. 33). Rolul e deci scris pentru un actor; Bunica e memoria familiei, care repetă la nesfârșit aceleași amintiri despre „cel mai mare bunic” și despre „anii aceia sângeroși”.

Du-gu-lu-gu — Onomatopee de alint, gângurit ca pentru un copil mic (p. 37): după „judecata” scaunului, Soția cere iertare în limbaj de leagăn.

după chipul și asemănarea — Ecou din Facerea 1, 26 („Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră”). Cumnatul își „adaptează” citatul din Bartre „după chipul și asemănarea întâmplărilor” (p. 39): formula creației devine rețetă de ajustat sloganuri.

după program — „Femeile îl plâng în continuare, după program” (p. 25): plânsul are oră fixă („încă nu e ora patru”, p. 7; „e ora patru. E timpul să cinstim memoria lui”, p. 21), ca un program de muzeu. Formula rezumă satira primei piese: durerea a devenit ritual administrativ (vezi *bocete* și *casa eroului*).

ermetică — Din fr. *hermétique* (de la Hermes Trismegistul, al cărui „sigiliu” închidea perfect vasele alchimiștilor): închisă perfect, etanșă — „apriga ușă a devenit ermetică” (p. 54).

farsă tragică — Farsa e una dintre cele mai vechi specii ale comediei: o piesă scurtă, cu personaje caricaturale, cu situații grosolan exagerate, cu bătăi, încurcături și repetiții, în care comicul vine din mecanism mai mult decât din caracter. Evul Mediu francez i-a dat forma clasică (*Farsa jupânului Pathelin*, sec. XV), iar Molière a ridicat-o la rang de mare comedie. Asocierea ei cu tragicul pare o contradicție în termeni: *farsă tragică* înseamnă o farsă al cărei mecanism duce, fără să se oprească, la moarte.

Formula are un precedent celebru în teatrul european al anilor ’50: Eugène Ionesco și-a subintitulat *Scaunele* (*Les Chaises*, premiera la Paris, 22 aprilie 1952) „farsă tragică”. Piesele lui Ionesco, Beckett, Adamov sau Genet au fost reunite de criticul Martin Esslin sub numele de *teatrul absurdului* (*The Theatre of the Absurd*, 1961): personaje-marionete, limbaj golit de sens, care se repetă și se destramă, situații fără ieșire. Piesa lui Paul Cornel Chitic, datată „Decembrie 1966 — Ianuarie 1967” (p. 56), se înscrie în acest climat, fără să fie o imitație: absurdul ei e unul al limbajului oficial și al vieții de familie dintr-o casă sortită demolării.

Partea de farsă e limpede: personajele poartă toate epitetul „drag” (p. 28), „Bunica este un bărbat în toată puterea cuvântului” (p. 33), Gombo și musafirul sunt orbi și trebuie duși de mână unul spre altul (p. 38), un scaun lăsat în drum declanșează un proces de familie cu „renegați” și iertare (p. 35–37), citatele din „nemuritorii” Bartre, Lartre, Gartre și Martre se schimbă la fiecare reluare, iar rimele mecanice („cugetului, mugetului, bugetului”, p. 43) arată limba ajunsă la automatism. Totul se petrece „în cor” (p. 39).

Partea tragică vine pe nesimțite, prin același mecanism. Ușa se înțepenește și familia nu mai poate ieși (p. 45); Gombo iese pe balconul fără balustradă și cade, „nimeni nu sesizează nimic” (p. 54); vine zgomotul buldozerelor, casa se clatină, „replicile celor din casă se repetă”, pereții se prăbușesc (p. 56). Personajele mor vorbind, fără să înceteze să recite formulele care le-au ținut închise. Doar Uli și vecinul lui, oamenii demisolului, care vorbesc firesc, pleacă vii, cu bagajul în spate; Uli ia cu el o carte căzută din casă.

Așa citită, farsa tragică e o parabolă: familia închisă în propriul limbaj, care osândește un nume („Artre”) fără să-i cunoască ideile și își așteaptă „visul de veacuri” într-o casă deja condamnată, poate fi o imagine a oricărei comunități care trăiește din lozinci. Textul nu numește nicio țintă; satira lovește în limbajul de lemn ca atare.

felin — Adverb (din lat. *felinus*, „de pisică”): cu mers de pisică, tiptil, neauzit — „Intră, felin, bătrânelul” (p. 10).

flacăra eroului — „Pentru flacăra eroului nostru” (p. 8): Soția cere lampa de benzină ca să întrețină, în cameră, o flacără ca aceea care arde veșnic la monumentele eroilor — încă un semn că locuința a devenit monument.

fundal — Partea din spate a scenei, pe care se închipuie depărtarea: „un bloc aproape finisat” la începutul farsei (p. 29), blocurile care se văd „în fundal” după ce pereții casei se prăbușesc (p. 56). Autorul folosește cuvântul și pentru sunet: „pe fundalul bocetelor” (p. 25), adică pe un plan sonor continuu, peste care se aud replicile.

Gartre — vezi *Artre*.

gemut — În dicționare *gemut* e substantiv (sinonim cu *geamăt*) sau participiul lui *a geme*; autorul îl folosește ca adverb, „începe să plângă gemut” (p. 9), „plângând gemut” (p. 21): plâns cu gemete înăbușite, pe o singură notă — felul ritual în care începe bocetul Mamei.

Gombo — Capul familiei din farsă, „Dragul Gombo” (p. 28): orb, se mișcă „pe bâjbâite” (p. 30, 53), dar e ascultat ca un oracol; la sfârșit cade de pe balconul fără balustradă fără ca nimeni să observe (p. 54). Originea numelui nu e cunoscută; dublura lui, „Gombo-oaspete II”, arată că și el e interșanjabil.

Gombo-oaspete II — Musafirul care sună la ușă în Partea a II-a (p. 43–45): un al doilea Gombo, „vărul vecinului cel mai de sus”, recunoscut nu după chip, ci după parolă — formula despre „sufletul odios al lui Artre”. Vine să schimbe o „casetă din lemn galben” pe una identică, apoi ușa se înțepenește în urma lui.

hârbul — *Hârb* — ciob, vas vechi și spart; prin extensie, lucru vechi, fără valoare. Străinul numește astfel, cu dispreț, aparatul de fotografiat al Bătrânului: „Ce tot ai cu hârbul ăla inutil?” (p. 23).

igrasie — Umezeală care pătrunde în pereții unei clădiri, mai ales la demisol, și îi mucegăiește (din ngr.): „iar mi-au amorțit oasele de igrasie” (p. 31; și p. 42).

îmbărbăta — *A îmbărbăta* — a da curaj, a încuraja: „Numai cuvintele lui Gartre ne pot îmbărbăta” (p. 53).

impregnant — Care impregnează, care îmbibă; cuvânt fără sens aici, ales doar pentru aliterația „imprevizibil, impetuos și impregnant” (p. 55).

în capul oaselor — Expresie: ridicat din culcat și rămas șezând (p. 60, 62).

în cor — Toate personajele deodată, cu aceeași replică, ca un cor: „Toți, în cor: Bravo! Bravo!” (p. 39). Uniformitatea vocii este însăși tema farsei: familia nu are decât un singur glas și o singură formulă.

în surdină — Încet, cu sunet înăbușit, pe fundal (de la *surdină*, dispozitivul care înăbușă sunetul unui instrument, it. *sordina*): „Continuă să bocească în surdină” (p. 9) — bocetul continuă sub replicile celorlalți, ca un acompaniament permanent.

în vecii vecilor — Formula de încheiere a doxologiilor liturgice ortodoxe („…acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”), traducerea gr. *eis tous aiōnas tōn aiōnōn*, „în veacurile veacurilor”. Soția își încheie jurământul în versuri cu ea (p. 21), mutând doliul în registrul rugăciunii.

încurcubienate — Cuvânt inventat, fără loc în dicționar: un amestec între *curcubeu* și *încurcat* („a încheierii încurcubienate”, p. 33), parodie a adjectivelor pretențioase din critica vremii. Pe p. 39 apare altfel, *încurcubeiate*: citatul „filozofic” nu se repetă niciodată la fel.

întețească — *A înteți* — a ațâța, a intensifica (p. 54).

înviorarea viorelei — Joc de cuvinte pe asemănarea de sunet dintre *înviorare* și *viorea*, floarea albastră de primăvară (p. 43).

jerbe — Jerbă (din fr. *gerbe*, „snop”) — buchet mare de flori, cu tulpini lungi, depus la morminte și monumente. „Jerbe de flori, coroane, buchete” împodobesc camera (p. 7); „jerba de flori de câmp” e adusă ca „un fragment din câmpul eroilor” (p. 8).

Lartre — vezi *Artre*.

lăturalnice — *Lăturalnic* — lateral, abătut din drum; „ideile tale lăturalnice” (p. 36): idei care se abat de la subiect și, în limbajul familiei, de la „linie”.

lentoare — Din fr. *lenteur*: încetineală, mișcare înceată și apăsată (p. 63).

litere de platină — Parodia expresiei „a înscrie cu litere de aur” (a consemna pentru eternitate): „Le voi înscrie în jurnalul familiei cu litere de platină” (p. 43), spune Cumnatul despre o banalitate a Bunicii. Platina, metal mai scump decât aurul, urcă hiperbola cu o treaptă; formula intră și în titlul piesei (p. 27).

lucizi extatic — Oximoron (p. 51): *lucid* (cu mintea limpede) și *extatic* (în extaz, ieșit din sine) se exclud; încă o formulă goală a limbajului de paradă.

Mă-nchin ție — „Mă-nchin ție, eroule!” (p. 25) — formulă de închinare din limbajul rugăciunii, adresată unui erou de paradă; Bătrânul o întoarce sarcastic: „Frumos lucru, să te închini în fața cui nu mai este.”

mânzat — Vițel înțărcat, de la câteva luni până la doi ani. În comparația Bunicii, „ca un mânzat neînvățat la frâu” (p. 40), se amestecă vițelul cu mânzul (frâul e al cailor) — cosmetica stilului „înalt” scapă din mână.

măr al discordiei — „Mărul discordiei” — după mitul grec, mărul de aur al zeiței Eris, cu inscripția „celei mai frumoase”, disputat de Hera, Atena și Afrodita și dat de Paris Afroditei; de aici, după legendă, războiul Troiei. Cumnatul îl desface pedant: obrajii Soției sunt roșii ca un măr, „dar nu un măr al discordiei, ci un măr obișnuit, al cărui suc hrănitor ajută la întremarea trupului” (p. 37).

Martre — vezi *Artre*.

mască — Folosit adverbial în didascalia „Îi zâmbește, mască” (p. 61): cu chipul încremenit ca al unei măști, zâmbet fără expresie. Masca e una dintre uneltele vechi ale pantomimei (vezi *pantomimă*); aici actorul o face din propriul obraz.

memoria — Tema ascunsă a primei piese: familia își face o „veșnică amintire” (p. 9) dintr-un erou fabricat, Bătrânul își numește aparatul de fotografiat „memoria mea” (p. 21–23) și o folosește ca să uite („Cineva trebuie să uite lucrurile triste”, p. 23). Augustin, din titlu, e autorul celei mai cunoscute meditații creștine asupra memoriei (vezi *Sfântului Augustin*).

mioarele — *Mioară* — oaie tânără (de un an-doi). „Câmpiile cu cruda iarbă verde pe care pasc mioarele, albe ca spuma mării” (p. 40): pastișă de poezie pastorală în gura Bunicii.

miriadele — *Miriadă* (din gr. *myrias*, „zece mii”) — mulțime nenumărată; cuvânt de stil „înalt”, potrivit retoricii goale a Soției (p. 29).

mușcucul — *Mușcuc* — variantă a lui *mușchiuc* (din germ. *Mundstück*): partea unui instrument de suflat care se ține între buze (p. 64).

muzeul — vezi *casa eroului*.

nadirului — Nadir (din ar.) — punctul sferei cerești opus zenitului, exact sub picioarele observatorului; fig. punctul cel mai de jos. Cumnatul îl folosește ca superlativ al înălțimii: „îmbrățișarea duioasă și feerică asemeni nadirului” (p. 51, 53, 55) — confuzie comică cu *zenit*.

nemuritorilor — vezi *Artre*.

Nțț — Interjecție de negare, pocnet al limbii: „ba nu”, „deloc” (p. 31).

oala de noapte — Vas de noapte, olița adulților. Bunica o mângâie ca pe o relicvă: bunicul i-a dat-o spunând „E a ta, pentru că e câștigată de familia noastră” (p. 34) — moștenire și trofeu al „luptelor” familiei.

oase din osul sfânt — „Oase din osul sfânt al celui mai mare bunic” (p. 48) — ecou din Facerea 2, 23 („os din oasele mele și carne din carnea mea”): formula biblică a înrudirii devine blazon de familie.

oaspe — Variantă veche și literară a lui *oaspete* (lat. *hospes*), înregistrată în dicționare și folosită de Eminescu și Rebreanu: „un drag oaspe” (p. 38).

Oaspetele-bunică — Musafirul din Partea I (p. 38–39), orb ca și Gombo: cei doi sunt conduși de mână unul spre altul și își schimbă formule identice despre primăvară și despre Bartre. Numele dublu arată că familiile „prietene” sunt copii una a celeilalte.

păduchelnița — *Păduchelniță* (pop.) — locuință murdară, plină de paraziți; casă sărăcăcioasă: „Trebuie să demoleze și păduchelnița asta” (p. 41).

pantă — vezi *Panta Rei*.

Panta Rei — *Panta rhei* (gr. *πάντα ῥεῖ*, „totul curge”) este formula prin care tradiția rezumă gândirea lui Heraclit din Efes (activ în jurul anului 500 î.Hr.), filozoful devenirii și al unității contrariilor. Formula nu se află în fragmentele păstrate ale lui Heraclit; ea apare abia la Simplicius (sec. VI d.Hr.), în comentariul la *Fizica* lui Aristotel. Cel mai vechi text apropiat e la Platon, *Cratylos* 402a: Heraclit ar fi spus că „totul se mișcă și nimic nu rămâne” și că nu poți intra de două ori în același râu.

Grafia tipărită, *Panta Rei* (p. 57), transcrie pronunția greacă. Pentru cititorul român, primul cuvânt sună exact ca *panta* — iar singurul decor al piesei este o pantă, „un plan înclinat” (p. 59), pe care omul încearcă la nesfârșit s-o urce. Jocul de sunet pare voit: titlul spune deodată „totul curge” și „panta”.

Ideea heraclitică trece în pantomimă pe două căi. Prima e alunecarea: omul urcă și alunecă înapoi „până pe scândura scenei” (p. 60), „alunecă încet la vale” (p. 63) — totul curge în jos. A doua e timpul: deșteptătorul, ceasul cu cuc, pendula, apoi un ceas uriaș care coboară deasupra capului lui Acesta (p. 64–65) și îl urmărește oriunde s-ar așeza, până ce omul, ajuns pe culme cu prețul celuilalt, „sare în gol”.

Epilogul (p. 66) mută curgerea timpului în sală: ceasuri de diferite mărimi coboară deasupra spectatorilor și încep să sune „la nesfârșit”, iar Acesta și Celălalt arată spre public. Ce era o lege a lumii la Heraclit devine aici o întrebare adresată fiecăruia; interpretarea rămâne deschisă, autorul neadăugând nicio explicație.

pantomimă — *Pantomima* (din gr. *pantomimos*, „care imită totul”) este spectacolul fără cuvinte, în care întreaga acțiune se exprimă prin gest, mimică, mișcare și, eventual, prin muzică și zgomote. În Roma imperială, *pantomimus* era un dansator-actor care juca singur, cu măști, un subiect mitologic, pe un text cântat de cor; tradiția a trecut prin commedia dell’arte și prin Pierrot-ul lui Jean-Gaspard Deburau la Théâtre des Funambules din Paris, în sec. XIX, până la mimul modern al lui Étienne Decroux și Marcel Marceau.

„Panta Rei” (p. 57–66) este o pantomimă scrisă: un text dramatic fără nicio replică rostită. După numele personajului, acolo unde într-o piesă obișnuită ar urma cuvintele lui, urmează o *didascalie* — o indicație scenică de mișcare: „Acesta: Merge până lângă marginea de jos a planului. Se oprește.” (p. 59). Autorul scrie deci o partitură de gesturi, cu ritmuri marcate prin „Pauză”, cu numărarea pașilor („un pas, doi pași, trei pași, patru pași și cade”, p. 62) și cu o partitură sonoră de ceasuri.

Personajele n-au nume, ci doar pronume, „Acesta” și „Celălalt” (p. 58): sunt omul oarecare și semenul lui. Relația lor parcurge, fără cuvinte, o întreagă istorie: întâlnirea timidă, zâmbetul-mască, compasiunea, apoi folosirea celuilalt ca treaptă — Celălalt stă „capră”, e mângâiat ca să se supună, e lovit când refuză, e tras pe pantă cu frânghia „ca pe un bolovan” (p. 63) și zâmbește „până la căderea cortinei”. În vârf, Acesta stă comod pe spatele lui, până ce ceasurile îl alungă spre abrupt.

Situația — omul care încearcă iar și iar să atingă ceva și cade de fiecare dată — se înrudește cu pantomimele lui Samuel Beckett, *Acte sans paroles I* (1956), și cu imaginea lui Sisif, pe care Camus o făcuse emblemă a absurdului; ambele apropieri sunt de gen și de climat (teatrul absurdului), nu filiații declarate de autor. Proprie lui Chitic e întoarcerea finală spre sală: cortina se ridică din nou, ceasurile coboară deasupra spectatorilor, iar personajele „arată cu mâna spre sală” (p. 66). Pantomima se încheie fără cuvinte, dar cu o adresare directă publicului.

paravan — Din fr. *paravent*: perete mobil, pliant, din pânză sau lemn, care desparte ori ascunde o parte a camerei (p. 46); obiect obișnuit de recuzită, în spatele căruia personajele se retrag din vederea celorlalte.

pârguite — *Pârguit* — (despre fructe) care a început să se coacă, să se rumenească: „cuvintele acelea ale lui, cât de rotunde și pârguite erau” (p. 51).

pârlita — *Pârlit* (pop., fig.) — sărăcăcios, nenorocit, de nimic: „Pârlita asta de casă” (p. 31).

pauză — Indicație scenică (didascalie) care cere actorului o tăcere, o oprire a jocului (p. 8, 10, 59, 62–65). În pantomimă, unde nu se vorbește, pauza este oprirea oricărei mișcări și ritmul acțiunii: „Pauză prelungită. Sună un ceas deșteptător” (p. 64).

pe brânci — Expresie: în mâini și în genunchi, ca un animal — „Se lasă pe brânci” (p. 65), sub ceasul care îi coboară deasupra capului.

pelicula — vezi *clișeele*.

pendulă — Ceas mare cu pendul, cu bătaie gravă și prelungă (p. 64–65); bătăile ei, tot mai tari, îl împing pe Acesta spre marginea pantei și spre saltul în gol.

peremptorie — *Peremptoriu* (din lat. *peremptorius*) — categoric, decisiv, care nu admite replică (termen juridic: *termen peremptoriu*). „Îmbrățișarea patetică și peremptorie” (p. 52, 54, 55): un cuvânt de cod de procedură într-o frază despre dragostea de mamă.

personajele — Lista persoanelor dramatice, pe care autorul o pune pe o pagină aparte înaintea fiecărei piese (p. 6, 28, 58). Ea spune deja ceva despre piesă: în prima, personajele nu au nume, ci numai roluri de familie („Soția”, „Sora soției”, „Mama”) sau de trecător („Un bătrân amabil”, „Străinul”); în a doua, toate poartă epitetul ritual „drag” („Dragul Gombo”, „Draga soție a lui Gombo”, „Dragul cumnat”), iar locatarii demisolului sunt singurii cu un nume obișnuit (Uli); în pantomimă, cele două personaje sunt doar două pronume, „Acesta” și „Celălalt”.

piesă într-un act — Indicația de gen a primei piese, „Restaurarea hainelor Sfântului Augustin” (p. 5): o piesă scurtă, jucată fără pauză, fără împărțire în acte sau tablouri; acțiunea ține cât o după-amiază, până la „ora patru” a bocetului și puțin după ea. Celelalte două piese au alte indicații: „farsă tragică în două părți” (p. 27) și „pantomimă” (p. 57).

plan înclinat — Singurul element de decor al pantomimei: „În mijlocul scenei se află un plan înclinat. Nu-i nici abrupt, nici lin” (p. 59; și p. 62). În didascalii devine „panta”, pe care omul încearcă la nesfârșit s-o urce (vezi *pantă* și *Panta Rei*).

pomeni — *A pomeni* — a aminti, a rosti numele cuiva; în limbajul bisericesc, a ruga pentru sufletul unui mort, rostindu-i numele la slujbă (de aici *pomană*, *pomelnic*). Soția jură „În fiecare zi voi pomeni numele tău” (p. 9) și cere viitorului soț să-l pomenească „în fiecare dimineață și seară” (p. 13): pomenirea mortului devine obligație de familie.

Putrezito — Vocativ batjocoritor de la *putrezit*, „tu, cea putrezită” (p. 10) — insultă sau alint grosolan între surori, pe care Soția și-l amintește în locul lui „Cap de mort!”. Cuvântul anticipează replica Străinului: „soțul tău a putrezit, iar dacă nu, va trebui să putrezească!” (p. 19).

renegați — Renegat — cel care s-a lepădat de credința, partidul sau grupul său. „Noi curățim familia noastră de renegați! Să plece din familia noastră renegații!” (p. 35): limbajul epurărilor politice, aplicat unui scaun lăsat în drum.

replicile — Ceea ce spune un personaj când îi vine rândul în dialog; cuvântul apare în didascalii, ca unitate de timp a jocului („Fotografiază în timpul replicilor”, p. 16) și ca mecanism („Replicile celor din casă se repetă”, p. 56 — personajele continuă să-și recite formulele în timp ce casa se surpă). În „Panta Rei”, după numele personajului nu mai urmează o replică, ci o *didascalie*, o indicație de mișcare: textul pantomimei e alcătuit numai din indicații scenice.

șandramaua — *Șandrama* (din tc.) — clădire veche, dărăpănată, gata să se surpe: „O să uităm șandramaua ca pe un vis rău” (p. 42).

sare în gol — Ultimul gest al lui Acesta (p. 65), după ce și-a coborât partenerul în abrupt: „Își face vânt și sare în gol.” Saltul încheie urcușul fără sens al pantomimei.

scârnav — Pop., din sl.: murdar; fig. dezgustător, josnic — „sufletului scârnav al lui Artre” (p. 35).

scena — Spațiul de joc al actorilor. Didascaliile autorului o numesc direct când e goală („Scena rămâne goală”, p. 10), când personajul o părăsește („va ieși din scenă”, p. 55; „ies din scenă cu bagajele lor”, p. 56) sau când gestul atinge chiar podeaua ei — *scândura scenei*, adică podina de lemn, pe care se rostogolește omul căzut de pe pantă (p. 60).

șerbet — Pastă dulce din zahăr fiert, aromată, servită musafirilor pe linguriță, cu un pahar de apă rece (din tc. *şerbet*): semnul ospitalității tradiționale (p. 38).

Sfântului Augustin — Aurelius Augustinus, Sfântul (în calendarul ortodox român: Fericitul) Augustin (13 noiembrie 354 – 28 august 430), născut la Tagaste, în Africa romană, a fost episcop de Hippo și e unul dintre cei mai mari Părinți ai Bisericii apusene. Biserica Ortodoxă Română îl pomenește la 15 iunie, împreună cu Fericitul Ieronim. Operele lui principale sunt *Confesiunile* (*Confessiones*, cca 397–400) și *Cetatea lui Dumnezeu* (*De civitate Dei*).

Numele lui apare numai în titlul primei piese, „Restaurarea hainelor Sfântului Augustin” (p. 5); în text nu mai e pomenit nicăieri, iar autorul nu explică titlul. Orice legătură e deci o ipoteză de lectură, iar ediția de față le semnalează ca atare.

Prima ipoteză privește **memoria**. Cartea a X-a a *Confesiunilor* e o lungă meditație asupra memoriei — „câmpiile și largile palate ale memoriei” (*campos et lata praetoria memoriae*, X, 8, 12). Piesa e, la rândul ei, despre o memorie fabricată: familia își jură „veșnică amintire” unui erou care nu e mort, iar Bătrânul amabil „umblă cu memoria după el”, un aparat de fotografiat ale cărui clișee nu le developează niciodată (p. 22).

A doua privește **hainele**. „Restaurarea hainelor” trimite la cultul obiectelor eroului, păstrate ca niște moaște — mantaua, mantia de ploaie, geamantanul, perna cu inițiala lui (p. 14–16) —, la „pulpanele hainei fluturând” ale bustului de bronz (p. 19) și, pe dos, la hainele adevărate, „împuțite” și „terfelite” (p. 24), pe care Străinul le opune legendei. Restaurarea e chiar operația familiei: refacerea, peste omul viu, a unei imagini glorioase.

O a treia rezonanță, tot ipotetică, e cu *Cetatea lui Dumnezeu*, unde Augustin cercetează pe larg (cartea a V-a) dorința de glorie a romanilor, pusă în slujba cetății pământești. Piesa e o satiră a gloriei de paradă — „Eroii sunt fiindcă avem nevoie de ei” (p. 13). Titlul rămâne, în cele din urmă, o cheie lăsată deschisă de autor.

spațiu verde — Termen al urbanismului: teren amenajat cu iarbă și arbori. În limbajul sistematizării anilor ’60, casele vechi erau dărâmate „pentru spațiu verde” (p. 29) sau pentru blocuri noi: „Toți se mută în case noi”, „se demolează... și duminica” (p. 41). Finalul aduce buldozerele: casa se prăbușește cu familia înăuntru, iar în fundal se văd blocurile (p. 56).

spitalul de nebuni — Locul unde a ajuns eroul celeilalte case, care s-a întors: „A albit când și-a văzut sicriul și fotografia îndoliată” (p. 12). Soarta lui e amenințarea pe care Străinul o face eroului din casa aceasta: „Ai ajunge un bătrân nebun” (p. 25).

Stăvarul — „Stăvarul cu ochii ca mușțarul” (p. 44) — nume și epitet născocite pentru rimă, după tiparul poreclelor rimate din vorbirea populară; „ochi ca mușțarul” = ochi gălbui. Personajul există doar în amintirea Bunicii, care joacă singură, mutându-se de pe un scaun pe altul, dialogul lui cu bunicul.

stupefiat — Din fr. *stupéfié*: înmărmurit, buimăcit de uimire (p. 60, 61).

tabloul bunicului — vezi *Bunicul spunând vorbele acelea mari*.

țăruș — Par scurt, ascuțit, înfipt în pământ, de care se leagă vita la păscut: vorbele bunicului s-au înfipt în mintea Bunicii „ca un țăruș, în jurul căruia se învârtește cosmosul meu” (p. 40).

teatralism — Caracterul a ceea ce e teatral, artificial, de paradă. Formula „finalul aureolat și lipsit de teatralism” revine ca un refren în gura Cumnatului (p. 33–55) și e, ironic, cea mai teatrală dintre toate: familia își joacă viața ca pe o scenă, cu replici învățate pe de rost.

templu — vezi *casa eroului*.

terfelit — *A se terfeli* — a se murdări, a se ponosi, a se face zdrențe: „Hainele lui s-au împuțit! S-au terfelit!” (p. 24). Hainele reale ale eroului, opuse hainelor de bronz ale statuii (vezi *bust în bronz*) și hainelor păstrate ca relicve în cameră.

timorat — Din lat. *timoratus*: sfios, intimidat, temător (p. 59).

tragedie — Cuvântul Străinului, care vede în cultul familiei o tragedie pe dos: „Iată o tragedie. Aici nu îi e permis nimănui să râdă” (p. 18); despre Bătrânul care colindă casele eroilor: „Asta-i altă tragedie” (p. 23). Tragicul piesei nu stă în moartea eroului (care e viu), ci în nevoia familiei ca el să rămână mort.

trompetă de moși — Trompetă de jucărie, de tinichea, cumpărată de la *Moși* — târgul-bâlci anual din București (Târgul Moșilor), legat de pomenirea morților; prin extensie, orice bâlci (p. 64). De aici „sunetele țipătoare, de bâlci” pe care le scoate Celălalt.

tumultuos — Din lat. *tumultuosus*: zgomotos, agitat, năvalnic. „Zâmbetul tumultuos al unui copil” (p. 29), „izbucnirea tumultuoasă și cascadată” (p. 33, 39): adjective pretențioase lipite unde nu se potrivesc.

Uli — Locatarul demisolului (p. 28), singurul personaj al farsei cu un nume obișnuit și cu o viață interioară: își explică singur numele, „Uli, de la Paul: Paulică — Uli!” (p. 42). El deschide ușa înțepenită, pleacă cu bagajul în spate și salvează o carte căzută din casa care se prăbușește (p. 56). Paul e și prenumele autorului; legătura e o posibilitate de lectură, nu o mărturie.

vacarm — Din fr. *vacarme*: zgomot mare, gălăgie, larmă. Didascalia „(Vacarm.)” (p. 25) cere scenei să acopere cu bocete și strigăte adevărul spus de Străin.

văgăuna — *Văgăună* — scobitură, gaură adâncă; fig. locuință strâmtă și întunecoasă: „cât de nesuferită îmi este văgăuna asta!” (p. 42).

văl cernit — Vălul negru de doliu, purtat de văduvă pe cap; *cernit* = înnegrit, îndoliat (de la *a cerni*). Soția își face din el un însemn: „Înfrunt durerea cu fruntea sus și acoperită de văl cernit” (p. 8) și își schimbă vălul cu „cel mare” când vine Mama.

vântoasele — *Vântoasă* — vânt puternic, vijelie; „frânt ca plopii de vântoasele iernii” (p. 43). În credințele populare, vântoasele sunt și duhuri ale vântului.

visului nostru de veacuri — „Visul de veacuri” — clișeu al retoricii festive și oficiale (p. 34), care în gura familiei nu desemnează decât mutarea într-un apartament nou.